

Gollumista Klonkkuun ja Bullroarerista Härkäräikkään
Fiktiivisten henkilönnimien suomennokset J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten*
Herrasta 1. Sormuksen Ritarit -teoksessa

Zara Wessberg, 36521

Pro gradu-avhandling i finska språket

Handledare: Urpo Nikanne

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2021

Alkusanat

Suuret kiitokset pro gradu -tutkielmani ohjaajalle professori Urpo Nikanteelle, joka alusta asti kannusti ja tuki ”mörkökirjojen” tutkimustani. Haluan myös kiittää kandidaatintutkielmani ohjaajaa, yliopisto-opettaja Leena-Maria Heikkolaa, joka rohkaisi minua jatkamaan kandidaatintutkielmani aiheen tutkimista pro gradu -tutkielmassani. Lämmin kiitos kuuluu myös opiskelutovereilleni Sofialle ja Annalle.

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Finska språket	
Författare: Zara Wessberg	
Arbetets titel: Gollumista Klonkkuun ja Bullroarerista Härkäräikkään: Fiktiivisten henkilönnimien suomennokset J.R.R. Tolkienin <i>Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit</i> -teoksessa	
Handledare: Urpo Nikanne	
<p>Abstrakt:</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan fantasiakirjallisuudessa esiintyviä fiktiivisiä henkilönnimiä ja niiden suomennoksia. Tutkimuskohteena ovat J.R.R. Tolkienin <i>Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit</i> -teoksen (2002) [1973] fiktiiviset henkilönnimet, joita vertaillaan alkuperäisteoksen henkilönnimiin. Tarkastelen alkuperäisnimiä ja niiden suomenkielisiä vastineita selvittääkseni, mitä käännösstrategioita on käytetty nimien suomennoksissa, miksi alkuperäisnimiä on suomennettu ja miksi osaa alkuperäisnimistä ei ole suomennettu.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu yhteensä 248 fiktiivisestä henkilönnimestä. Keskeisenä tutkimusmenetelmänä toimii vertailu, mutta myös funktionaalis-semanttista rakenneanalyysia, kognitiivista merkitysanalyysia ja tekstianalyttista metodia on sovellettu analyysiin. Aineiston analyysissa olen ensinnäkin tarkastellut suomennettujen henkilönnimien käännösstrategioita. Käännösstrategiat perustuvat Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340), Hermansin (1988) sekä Nordin (2003: 182–183) esittämiin kirjallisuusnimien käännösstrategioihin. Olen myös selvittellyt nimielementtien määritelmiä sekä alkuperäisnimien funktioita ja semanttisia piirteitä, hyödyntäen alkuperäisteoksen kuvauksia nimenkantajista, Tolkienin (2005) [1975] käännösopasta, sanakirjoja sekä Hammondin ja Scullin (2005) esittämiä näkemyksiä Tolkienin nimistöön liittyen. Lopuksi olen analysoinut, millä tavoin alkuperäisnimien välittämät funktiot ja semanttiset piirteet välittyvät suomennetuissa nimissä.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat, että suomentajat ovat käyttäneet useita käännösstrategioita hyvin vaihtelevasti. Tulokset osoittavat myös, että semanttinen läpinäkyvyys on painava syy aineiston henkilönnimien suomentamiseen. Semanttinen läpinäkyvyys on toisinaan kuitenkin muuttunut, parantunut tai kadonnut suomennetussa nimessä. Sen sijaan alkuperäisnimet jätetään pääsääntöisesti suomentamatta, kun nimellä ei ole semanttista sisältöä, kun nimenkantaja ei ole merkittävä hahmo ja/tai kun nimet sisältävät haltiakielisiä, muinaisenglantilaisia tai muinaisnorjalaisia elementtejä. Lainatut nimet vaikuttavat ensisijaisesti aidon paikallisvärin sekä tarunomaisen vaikutelman säilyttämiseen. Sen sijaan suomennetuilla nimillä pyritään siihen, että semanttinen läpinäkyvyys, osuvammat mielikuvat, toivotut assosiaatiot ja tunteet välittyisivät suomenkieliselle lukijalle, ja että nimet mukautuisivat paremmin suomen kieleen ja kulttuuriin.</p>	
Nyckelord: fantasiakirjallisuus, fiktiiviset hahmot, henkilönnimet, J.R.R. Tolkien, kääntäminen, nimistöntutkimus, <i>Taru Sormusten Herrasta</i>	
Datum: 24.5.2021	Sidoantal: 135

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	6
1.1. Tutkielman tavoitteet ja sisältö.....	7
1.2. Taru Sormusten Herrasta.....	8
2. ERISNIMI FANTASIAKIRJALLISUUDESSA.....	9
2.1. Erisnimi.....	9
2.1.1. Erisnimen määritelmä.....	9
2.1.1.1. Henkilönnimi.....	10
2.1.2. Erisnimen ja yleisnimen rajanveto.....	12
2.1.3. Autenttinen ja fiktiivinen erisnimi.....	14
2.1.4. Erisnimen funktiot kaunokirjallisuudessa.....	17
2.1.4.1. Henkilönnimen ominaisuudet ja funktiot	
kaunokirjallisuudessa.....	18
2.1.5. Erisnimen luonti kaunokirjallisuudessa.....	23
2.1.6. Erisnimen kääntäminen kaunokirjallisuudessa.....	26
2.1.6.1. Erisnimen kääntäminen lastenkirjallisuudessa.....	30
2.2. Fantasiakirjallisuus.....	33
2.2.1. Fantasiakirjallisuuden määritelmä.....	33
2.2.2. Fantasiakirjallisuuden yhteys muihin genreihin.....	36
2.2.3. Fantasiakirjallisuuden jaotteluita.....	37
2.2.3.1. Korkea, kahden maailman ja matala fantasia.....	37
2.2.3.2. Mahdoton ja yliluonnollinen fantasia.....	39
2.2.3.3. Fantasiakirjallisuuden alalajeja.....	39
2.2.4. Fantasiakirjallisuuden erisnimet.....	40
3. AIEMPAA TUTKIMUSTA.....	42

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	45
4.1. Tutkimuksen tutkimusalat.....	45
4.1.1. Nimistöntutkimus.....	45
4.1.1.1. Kirjallisuusnimistön tutkimus.....	46
4.1.2. Käännöstieteen tutkimus.....	46
4.2. Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	47
4.2.1. Aineistonkeruu.....	47
4.2.2. Aineiston luokittelu.....	48
4.2.3. Tutkimusmenetelmät.....	48
5. AINEISTON ANALYYSI.....	52
5.1. Henkilöhahmot, joilla on vain etunimi.....	52
5.1.1. Lainatut nimet.....	54
5.1.2. Käännetyt nimet.....	58
5.1.3. Mukautetut nimet.....	58
5.1.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	59
5.1.5. Muut nimet.....	59
5.2. Sukunimet.....	60
5.2.1. Lainatut nimet.....	61
5.2.2. Käännetyt nimet.....	62
5.2.3. Mukautetut nimet.....	63
5.2.4. Korvatut nimet.....	64
5.2.5. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	67
5.3. Henkilöhahmot, joilla on sekä etu- että sukunimi.....	73
5.3.1. Lainatut nimet.....	74
5.3.2. Mukautetut nimet.....	75
5.3.3. Korvatut nimet.....	75
5.3.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	76
5.4. Henkilöhahmot, joilla on deskriptiivinen lisänimi.....	78
5.4.1. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	79

5.5. Lempi- ja pilkkanimet.....	85
5.5.1. Lainatut nimet.....	86
5.5.2. Käännetyt nimet.....	88
5.5.3. Mukautetut nimet.....	89
5.5.4. Korvatut nimet.....	90
5.5.5. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	92
5.5.6. Muut nimet.....	95
5.6. Henkilöhahmot, joilla on etu- tai sukunimen edellä titteli.....	96
5.6.1. Käännetyt nimet.....	97
5.6.2. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	97
5.7. Henkilöhahmot, joilla on etunimen edellä arvonimi.....	99
5.7.1. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	99
5.8. Henkilöhahmot, joiden nimi koostuu etunimestä ja järjestysluvusta.....	101
5.8.1. Lainatut nimet.....	101
5.8.2. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	101
5.9. Yksilöivänä henkilönimenä käytetyt yleisnimet.....	102
5.9.1. Lainatut nimet.....	103
5.9.2. Käännetyt nimet.....	104
5.9.3. Korvatut nimet.....	107
5.9.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa.....	108
6. TULOKSET.....	111
7. POHDINTA JA PÄÄTELMÄT.....	115
8. KOKOAVAA TARKASTELUA.....	121
RUOTSINKIELINEN TIIVISTELMÄ – SVENSK SAMMANFATTNING....	122
LÄHDELUETTELO.....	128

1. JOHDANTO

Fantasiakirjallisuus on nykyisin erittäin suosittu kirjallisuuden genre – sen kuvitteelliset maailmat, taikaolennot ja maagiset ainekset kiehtovat kaikenikäisiä lukijoita ympäri maailmaa. Lisäksi fantasiakirjallisuuteen pohjautuvat elokuvat, tv-sarjat ja videopelit ovat vaikuttaneet genren maailmanlaajuiseen suosioon. Esimerkiksi *Harry Potter* -elokuvat (2001–2011) ovat olleet osa vuosituhaten vaihteen populaarikulttuurista ilmiötä, jonka myötä fantasiakirjallisuuden suosio on lisääntynyt selkeästi (Mulari 2008: 135).

Mielikuvituksellisuutensa ja omaperäisyytensä vuoksi fantasiakirjallisuus onkin sekä ilmiönä että kielellisesti varsin mielenkiintoinen tutkimuskohde. Etenkin erisnimien tutkimukseen liittyen fantasiakirjallisuus on erityisen antoisa genre (Bertills 2003: 41). Fantasiakirjallisuudessa esiintyvät fiktiiviset henkilöhahmojen, paikkojen ja taikaolentojen nimet eivät edusta todellisuutta, joten nimiin liittyy usein leikkittelyä, symbolismia tai arvoituksia, joita kirjailija toivoo lukijansa ratkaisevan (Algeo 2001: 248–249 teoksessa Bertills 2003: 57–58). Lisäksi nimet voivat sisältää konnotaatioita ja kulttuurisidonnaisia elementtejä (ks. esim. Bertills 2003: 218–223). Henkilönnimet sisältävät myös semanttisia vihjeitä muun muassa hahmojen ominaisuuksista, luonteenpiirteistä ja tyypillisestä käyttäytymisestä (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336; Bertills 2003: 49, 53). Fantasiakirjallisuuden fiktiivisillä erisnimillä on siis monenlaisia ja monipuolisia funktioita, joiden avulla lukijalle paljastetaan jotakin lisäinformaatiota henkilöhahmoista, lokalisoidaan tarina johonkin tiettyyn fiktiiviseen paikkaan ja herätetään lukijassa tunteita (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339). Fiktiivisten hahmojen nimet auttavat lukijaa paitsi muodostamaan käsityksen hahmoista myös orientoitumaan tarinan fiktiiviseen maailmaan.

Tämä luo kuitenkin monia haasteita kääntäjälle. Kääntäjä joutuu usein pohtimaan, miten kirjailijan keksimien nimien funktiot ja semanttiset sisällöt välittyisivät myös käänöksessä. Etenkin lastenkirjallisuudessa on tärkeää, että alkuperäisteoksen lukija ja käännetyn teoksen lukija saa saman käsityksen tarinassa esiintyvistä hahmoista (Bertills 2003: 194). Jos käännetty nimi ei onnistu välittämään samoja merkityksiä kuin alkuperäinen nimi, kohdekielen lukijalla ei ole sama lukuelämys kuin lähtökielen lukijalla. Siksi onkin tarpeellista tutkia fantasiakirjallisuudessa esiintyviä suomennettuja fiktiivisiä nimiä. Kun fantasiakirjallisuuden fiktiivisiä nimiä

suomennetaan, suomentajien tekemillä käännösratkaisuilla on keskeinen rooli siinä, miten nimien funktiot ja semanttinen sisältö avautuvat lukijalle. Eli on tärkeää tarkastella, miten alkuperäisten fiktiivisten nimien välittämät merkitykset välittyvät myös suomentajien muodostetuissa suomennetuissa nimissä – tai jos ne ylipäätään välittyvät. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 343) toteavat, että kaunokirjallisuuden nimien kääntämistä onkin tutkittu viime aikoina aika paljon ja tutkimukset ovat tuottaneet kiinnostavia tuloksia nimien kääntämiseen liittyvistä ongelmista. Tarkastelun kohteena ovat olleet etenkin lastenkirjallisuuden käännetty nimet sekä *Harry Potter* -kirjasarjan (1997–2007) erikielisten käännösten nimet (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 343). Fantasiakirjallisuudessa esiintyvien suomennettujen fiktiivisten nimien analysoiminen on siis perusteltua, koska suomennetut fiktiiviset nimet vaikuttavat paitsi lukukokemukseen, myös lukijan mielikuvaan fiktiivisistä henkilöihahmoista, paikoista ja taikaolentoista.

1.1. Tutkielman tavoitteet ja sisältö

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan fantasiakirjallisuudessa esiintyviä fiktiivisiä henkilönnimiä ja niiden suomennoksia. Tutkimuskohteena ovat J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit* -teoksen (2002) [1973] fiktiiviset henkilönnimet, joita vertaillaan alkuperäisteoksen, *The Lord of the Rings 1. The Fellowship of the Ring* -teoksen (2011) [1954] henkilönnimiin. Tarkastelen alkuperäisnimiä ja niiden suomenkielisiä vastineita selvittääkseni, mitä käännösstrategioita on käytetty nimien suomennoksissa sekä miksi alkuperäisnimiä on suomennettu. Keskeiset tutkimuskysymykset ovat siis seuraavat:

1. Miten ja miksi fiktiiviset henkilönnimet on suomennettu?
2. Miksi osaa henkilönnimistä ei ole suomennettu, vaan säilytetty alkuperäisessä muodossaan?

Tutkielman ensimmäisessä luvussa esitellään lyhyesti *Taru Sormusten Herrasta* -teoksen (1954–1955) tausta ja juoni. Toisessa luvussa perehdytään erisnimeen ja fantasiakirjallisuuteen sekä taustoitetaan analyysivaihetta. Luvussa käsitellään ensinnäkin erisnimen määritelmää ja funktioita kaunokirjallisuudessa sekä erisnimen luontiin ja kääntämiseen vaikuttavia tekijöitä. Luvun kaksi lopussa kerrotaan fantasia-kirjallisuuden määritelmästä, eri jaotteluista ja fantastisten erisnimien piirteistä.

Kolmannessa luvussa perehdytään aikaisempiin kirjallisuusunimistön ja kääntämisen tutkimuksiin. Neljännessä luvussa esitellään tutkielmaan liittyvät tutkimusalat, tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät. Viidennessä luvussa analysoidaan tutkielman aineistoa ja luvussa kuusi esitetään tutkimustulokset. Luvussa seitsemän pohditaan tutkimustuloksia ja tehdään päätelmiä niiden pohjalta. Viimeisessä luvussa tärkeimmät havainnot kootaan yhteen.

1.2. Taru Sormusten Herrasta

The Lord of the Rings on J.R.R. Tolkienin vuosina 1954–1955 julkaistu kolmiosainen fantasiateos, jota on myyty maailmanlaajuisesti noin 150 miljoonaa kappaletta (ks. Collett-White 2007). Teos on myös filmatisoitu vuosina 2001–2003. Teoksen suomennos, *Taru Sormusten Herrasta*, ilmestyi ensimmäisen kerran 1973–1975, suomentajinaan Kersti Juva, Eila Pennanen ja Panu Pekkanen.

Sisätön (2001) mukaan Tolkienin fantasiakirjailijan ura lähti liikkeelle siitä, että hän halusi luoda kielen, jossa yhdistyisi äänteellinen ja merkityksellinen kauneus. Ensimmäisen maailmansodan aikoihin Tolkienin kuvitteelliset kielet olivat jo edenneet pitkälle, mutta tarvitsivat vielä omat puhujat ja oman maailman, jossa niitä puhuttiin. Tolkien ryhtyikin kirjoittamaan tarinoita haltiamaisista olennoista, jotka puhuivat hänen keksimiään kieliä. Tarkoituksena oli luoda eepos, joka voisi olla Englannin oma *Kalevala*. Eräänä iltana 1930-luvun alussa Tolkienin mieleen juolahti lause: *kolossa maan sisässä asui hobitti*, minkä jälkeen hän ryhtyi luomaan tarinoita keksimistään hobiteista ja joista syntyi vuonna 1937 ilmestynyt *Hobitti*. Tolkien jatkoi tarinoidensa kehittämistä seuraavien 17 vuoden ajan, minkä lopputuloksena oli *Taru Sormusten Herrasta*. (Sisättö 2001.)

Taru Sormusten Herrasta sijoittuu esihistorialliseen *Keski-Maahan* (engl. *Middle-earth*), jossa ihmiset, haltiat, velhot, kääpiöt, örkit, hobitit ja muut taikaolennot elävät keskenään. Juoni rakentuu hyvän ja pahan taistelun ympärille, ja sen keskiössä on taianomainen valtasormus, jota paha henkiolento *Sauron* havittelee. Nuori hobitti *Frodo Reppuli* (engl. *Frodo Baggins*) ottaa tehtäväkseen sormuksen tuhoamisen ja saa avukseen kahdeksanhenkisen saattueen. Yhdessä he matkaavat *Keski-Maan* halki ja kohtaavat matkallaan monia seikkailuja ja vaaroja.

2. ERISNIMI FANTASIAKIRJALLISUUDESSA

Tässä luvussa esitellään tutkielman aineiston määrittelyn kannalta olennaisia käsitteitä ja analyysin kannalta tärkeitä asioita. Esittelyssä käytetään ensisijaisesti aineistosta poimittuja esimerkkejä, mutta myös kirjallisuuslähteiden esimerkkejä hyödynnetään.

2.1. Erisnimi

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia fiktiivisiä henkilönnimiä eli tietyytyypisiä erisnimiä, minkä vuoksi on myös syytä selvittää, mikä erisnimi on osana kielijärjestelmää. Seuraavaksi esitellään erisnimen ja henkilönnimen määritelmä, erisnimen ja yleisnimen rajanveto, autenttisen ja fiktiivisen erisnimen ero sekä erisnimen funktiot kaunokirjallisuudessa. Lisäksi henkilönnimen ominaisuuksia ja funktioita kaunokirjallisuudessa käsitellään laajemmin. Lopuksi esitellään erisnimen luontiin ja kääntämiseen vaikuttavia tekijöitä.

2.1.1. Erisnimen määritelmä

Erisnimet ovat osa kulttuuria ja ne syntyvät ihmisen, kieliyhteisön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 15). *Ison suomen kieliopin verkkoversiossa* (VISK) erisnimi määritellään yhdestä tai useasta sanasta koostuvaksi nimeksi, jolla on identifioiva tehtävä. Erisnimi, eli *propri*, kirjoitetaan yleensä isolla alkukirjaimella ja sen avulla yksilöidään jokin olio tai asia. Erisnimi nimeää yksilön erotukseksi muista vastaavaan luokkaan tai lajiin kuuluvista jäsenistä. (VISK 2008 § 553.) Erisnimi viittaa aina johonkin todelliseen tai kuvitteelliseen kielenulkoiseen entiteettiin, jota kutsutaan nimen *referentiksi* (Sjöblom & Ainiala 2020). Tyypillisiä erisnimiä ovat henkilön- ja paikannimet sekä eläinten, tuotemerkkien, yhtiöiden, instituutioiden, rakennusten ja erilaisten kulttuurituotteiden nimet (VISK 2008 § 596). Sanaluokkana erisnimet kuuluvat substantiiveihin, ja ne taipuvat luvussa ja sijassa aivan kuten yleisnimetkin (Sjöblom & Ainiala 2020).

Erisnimet yksilöivät eri määrin. Esimerkiksi nimillä *Maija* ja *Virtanen* on useita mahdollisia viittauskohteita, jotka vaihtelevat käyttäjäryhmittäin sekä käyttöyhteyksittäin. (VISK 2008 § 596.) Erisnimi on kuitenkin kontekstissaan yksiviitteinen:

vuorovaikutuksen osapuolilla on yleensä yhteinen käsitys siitä, keneen tai mihin nimellä viitataan (Sjöblom & Ainiala 2020). Yksilövyys voidaan tarvittaessa taata rajaavilla määritteillä, kuten *teidän Maija* ja *A-rapun Virtanen* (VISK 2008 § 596).

2.1.1.1. Henkilönnimi

Tieteen termipankki (TTP) määrittelee henkilönnimen henkilöä tarkoittavaksi erisnimeksi. Henkilönnimiä ovat kaikki etunimet, etunimen tavoin käytetyt lisänimet, sukunimet ja puhuttelunimet (TTP s. v. *henkilönnimi*). *Etunimi* on yksilön päänimi, kun taas *sukunimi* on lisänimi, joka on suvussa tiettyjen sääntöjen mukaan periytyvä (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 172; Kiviniemi 1982: 10–11). Näiden kahden välissä voi myös olla *välinimi*, joka pohjautuu johonkin muuhun sukunimeen (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 172). Yksilön virallinen nimi koostuu useimmiten yhdestä tai useammasta etunimestä sekä sukunimestä (ks. esim. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 172; Bertills 2003: 18). Sen sijaan etunimen tavoin käytettyjä epävirallisia *lisänimiä* ovat kaikki yksilöön viittaavat nimet, jotka eivät ole etunimiä, kuten etu- tai sukunimestä johdetut *hypokoristiset lisänimet*, tunnepitoiset ulkonäköä tai käyttäytymistä kuvaavat *lempi- ja pilkkanimet* sekä *hellittely- ja hoivanimet*. *Puhuttelunimi* puolestaan on mikä tahansa nimi, jolla yksilöä puhutellaan. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 173–175.)

Kiviniemen (1982: 9) mukaan ihmisen yksilöllisyyden kielellinen tunnusmerkki on aina ollut nimi. Henkilönnimen eli *antroponyymin* päätehtävä on yksilön identifiointi ja erottaminen muista yhteisön jäsenistä. Henkilönnimen avulla yksilöä voidaan puhutella ja häneen voidaan viitata ilman kuvailevia ilmauksia. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 162.) Perinteisen näkemyksen mukaan henkilönnimi onkin eräänlainen etiketti, joka viittaa yksilöön ja identifioi hänet, muttei välttämättä kuvaile häntä (ks. esim. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 162–163; Bertills 2003: 20; Nord 2003: 183). Nord (2003: 183) toteaa, että vaikkei henkilönnimi olisikaan deskriptiivinen, nimi välittää kuitenkin aina informaatiota. Jos nimenkantajan kulttuuri on tiedossa, nimi voi paljastaa muun muassa nimenkantajansa sukupuolen, iän tai maantieteellisen alkuperän tietyssä kieliyhteisössä (Nord 2003: 183). Henkilönnimi voi kuitenkin kuvailla nimenkantajansa. Kiviniemen (1982: 13) mukaan etunimi liittyy niin kiinteästi kantajansa, että siitä tulee helposti kantajansa kielellinen kuva. Nimeen

voivat yhdistyä kaikki ne piirteet, jotka ovat nimenkantajalle ominaisia, kuten hänen luonteensa ja ulkonainen olemuksensa (Kiviniemi 1982: 13). Mikkonen (2003) toteaaakin, että esimerkiksi lisänimet ovat ominaisuuksiltaan enemmän luonnehtivia, nimenkantajaansa kuvailevia ilmauksia.

Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 163) mukaan henkilönnimellä voi identifioivan päätehtävänsä lisäksi olla muita sosiaalisia ja kulttuurisia tehtäviä, jotka ovat päätehtävän kannalta toissijaisia ja saattavat vaihdella paljonkin kulttuurin mukaan. Henkilönnimien avulla ihmiset voidaan esimerkiksi luokitella eri sosiaalisiin ryhmiin kuuluviksi, kuten perheiden, sukujen ja klaanien jäseniksi, jolloin henkilönnimi ei ainoastaan identifioi yksilöä, vaan tekee yksilöstä myös ryhmän jäsenen ja kertoo yhteisölle yksilön sosiaalisesta asemasta (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 163–164). Henkilönnimet toimivat siis yksilön sosiaalisen luokittelun välineenä. Esimerkiksi sukunimi toimii toisaalta yksilöön viittavan nimen osana, toisaalta ihmisryhmään viittavana nimenä: sukunimi kertoo mihin sukuun nimenhaltija kuuluu ja voi joskus jopa paljastaa jotakin nimenkantajansa sosiaalisesta asemasta. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 18–19.)

Henkilönnimet ovat kulttuurisia universaaleja, eli kaikissa maailman kulttuureissa ihmisille annetaan nimet (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 162; Bertills 2003: 18). Kaikissa kulttuureissa henkilönnimet ovat osa yhteisön käyttämää kieltä, joten ne ovat myös kielellisesti universaaleja. Henkilönnimet eivät kuitenkaan ole vain yksittäisiä ja irrallisia elementtejä kielessä tai sen nimistössä, vaan ne muodostavat *henkilönnimisysteemin*, johon kuuluu eri alasysteemejä. Tällaisia *alasysteemejä* ovat esimerkiksi eurooppalaisten kielten etu- ja sukunimisysteemit ja joidenkin afrikkalaisten kielten klaaninimisysteemit. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 163.) Henkilönnimisysteemeille on ominaista, että ne muuttuvat jatkuvasti (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 178; Bertills 2003: 18). Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 178) mukaan muutokseen vaikuttaa muun muassa se, että henkilönnimet lainautuvat kielestä toiseen huomattavasti helpommin kuin muut kieliaineokset. Lisäksi Bertills (2003: 18) toteaa, että kirjallisuudessa esiintyvistä nimistä voi toisinaan tulla niin suosittuja, että niitä omaksutaan henkilönnimisysteemiin. Esimerkkejä tästä ilmiöstä ovat Tove Janssonin *Muumi*-kirjoissa (1945–1980) esiintyvä *My*, Astrid Lindgrenin *Ronja, ryövärintytär* -teoksen (1981) *Ronja* sekä J. M. Barrien

Peter Pan -teoksen (1911) *Wendy* (Vilkuna 1990: 9 teoksessa Bertills 2003: 18; Blomqvist 1993: 66–67 teoksessa Bertills 2003: 18).

Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas (KOO) ohjeistaa, että henkilönnimi kirjoitetaan aina isolla alkukirjaimella. Tämä sääntö koskee niin etu- ja sukunimiä kuin lempi- ja lisänimiäkin. Lisäksi henkilönnimeen kiinnittyvä arvonimi voidaan kirjoittaa isolla alkukirjaimella, jos se on niin kiinteä, että se hahmottuu osaksi nimeä, kuten esimerkiksi *Äiti Teresa* ja *Pyhä Paavali*. (KOO 2008: 44.)

2.1.2. Erisnimen ja yleisnimen rajanveto

Yleisnimi, eli lajinimi tai *appellatiivi*, tarkoittaa esinettä, oliota tai asiaa, kuten esimerkiksi *kynä*, *ihminen* ja *rakkaus* (VISK 2008 § 553). Erisnimen ja yleisnimen välillä ei ole selvää rajaa (ks. VISK 2008 § 553; Itkonen & Maamies 2012: 12), minkä vuoksi nimien luokittelu erisnimiin ja yleisnimiin voi toisinaan olla tulkinnanvaraista. Sivulan (1977) mukaan erisnimen ja yleisnimen välinen raja on liukuva, mikä tuottaa vaikeuksia muun muassa oikeinkirjoituksessa. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 13) sekä Bertills (2003: 19) toteavat kuitenkin, että kielenkäyttäjät yleensä tietävät kielitajunsa perusteella, onko jokin sana erisnimi vai ei.

Bertills (2003: 20) tosin korostaa, että erisnimen ja yleisnimen välinen raja on huomattavasti epäselvempi kirjallisuudessa. Sjöblom ja Ainiala (2020) huomauttavat, että vaikka normitetussa kirjakielessä erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella, kirjoitetuissa teksteissä alkukirjain osoittaa vain kirjoittajan tulkinnan, eikä rajaa sanan kuulumista erisnimiin tai yleisnimiin. Erisnimen ja yleisnimen rajanvetoon tarvitaan siis muita kriteerejä kuin sanan alkukirjaimen koko (Sjöblom & Ainiala 2020).

Keskeisimpänä kriteerinä erisnimen ja yleisnimen rajanvedossa pidetään ilmaisun funktiota. Yleisesti hyväksytty ohjeistus on se, että jos ilmaisulla on yksilöivä funktio, kyseessä on erisnimi ja jos ilmaisulla on luokitteleva funktio, kyseessä on yleisnimi (ks. esim. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 13–14; Bertills 2003: 19; Kiviniemi 1982: 12). Kiviniemi (1982: 12) toteaa, että ”luokitteleva ja yksilöivä tehtävä ovat sillä tavoin toisensa pois sulkevia, että jos ilmauksen viittaussuhde kaikissa puheyhteyksissä on sama, sillä ei voi olla käsitteellistä sisältöä”. Kiviniemi (1982: 12) käyttää sanoja *Suvi* ja *suvi* esimerkkeinä, ja toteaa, että ”*Suvi* ja *suvi* ovat siis ikään

kuin eri sanoja, koska niiden merkityksissä ei ole mitään yhteistä”. *Suvi* viittaa tiettyyn henkilöön, eli sitä on käytetty yksilöivänä, kun taas *suvi* viittaa käsitteeseen, eli sitä on käytetty luokittelevana: sillä on merkitys, jota voi sanoa myös käsitteelliseksi sisällöksi (Mikkonen 2003).

Bertills (2003: 20) toteaa, että erisnimen ja yleisnimen rajanvetoa vaikeuttaa etenkin se, että yleisnimeä voi toisinaan käyttää erisnimenä ja erisnimeä voi vastaavasti käyttää yleisnimenä. Tästä huolimatta kielenkäyttäjä osaa yleensä kontekstin ja kielellisten konventioiden tuntemuksensa perusteella päätellä, onko nimeä käytetty yksilöivästi vai luokittelevasti (Bertills 2003: 20).

Luokittelevaa yleisnimeä käytetään toisinaan yksilöivänä erisnimenä. Esimerkiksi sana *Maa* planeetan nimenä on definiittinen, yksilöivästi viittaava nimitys riippumatta siitä, kirjoitetaanko se isolla vai pienellä alkukirjaimella. Muussa käytössä *maa*-sana on yleisnimi. (VISK 2008 § 553.) Esimerkiksi kun *maa*-sanalla viitataan valtioon tai maanpintaan, kyseessä on yleisnimi. Myös muiden taivaankappaleiden nimiä, kuten *Aurinko* ja *Kuu*, voidaan käyttää sekä erisnimenä tai yleisnimenä. Kyseiset taivaankappaleet ovat erisnimiä etenkin tietoteksteissä erotukseksi muista taivaankappaleista, kun taas jokapäiväisissä luonnonilmiöiden nimityksissä ne ovat yleisnimiä, esimerkiksi seuraavissa ilmauksissa: *aurinko meni pilveen ja kuun valossa*. (Itkonen & Maamies 2012: 12.) Vastaavasti *herra*-sana toimii uskonnollisessa kielessä erisnimenä, mutta muutoin se on yleisnimi (VISK 2008 § 553).

Yleisnimi voi myös olla käytöltään erisnimen kaltainen. Erisnimen tapaan yksilöivästi voidaan käyttää muun muassa hellittelynimiä, perhesuhdetta ilmaisevia sanoja sekä muita lähipiiriin kuuluvien hahmojen nimityksiä, kuten *kulta*, *äiti*, *ukki*, *vaimo* ja *opettaja*, joiden tarkoite on kulloisellekin puhujalle yksilöllinen. Monilla julkisen alan edustajilla on myös yksilöllinen merkitys kulloisessakin yhteisössä tiettyä aikana, kuten esimerkiksi *presidentti* ja *pääministeri*. (VISK 2008 § 597.)

Toisinaan erisnimeä käytetään yleisnimenä tarkoittamassa entiteettiä, joka jollain tavalla muistuttaa nimettyä yksilöä (VISK 2008: § 553). Esimerkiksi ilmaisulla *niitä harrypottereita* voidaan viitata fantasiakirjallisuuteen. Sivulan (1977) mukaan erisnimeä voidaan käyttää yleisnimen tapaan silloin kun halutaan tähdentää jotakin tyypillistä, yleispätevää, minkä kuulija tajuaa nimeen liittyvän. Kolehmainen (2012) lisää, että erisnimeä voidaan myös käyttää yleisluontoisesti, kuvallisessa

merkityksessä. Kuvalliseen käyttöön siirtyessään erisnimi menettää usein luonteensa: kun sillä ei enää viitatakaan tiettyyn yksilöön, vaan siitä tulee laajemmin luonnehtiva yleisnimi, sitä aletaan yleisnimen tapaan kirjoittaa pienellä alkukirjaimella (Kolehmainen 2012). Esimerkkejä tästä ovat *adonis*, *donjuan* ja *kroisos* (ks. esim. Sivula 1977; ks. myös Itkonen & Maamies 2012: 14). Yleisnimeksi ovat vakiintuneet myös monet vierasperäiset erisnimet, kuten esimerkiksi useiden keksijöiden sukunimet: *celsius*, *diesel* ja *gallup*. Kotoisestakin nimistöstä useat etunimet ovat muuntuneet yleisnimiksi, kuten *martta*, *pelle*, *lappuliisa* ja *ovimikko*. (Sivula 1977.)

Sivula (1977) huomauttaa, että erisnimen ja yleisnimen rajamailla on myös yhdyssanoja. Kielessä on paljon yhdyssanoja tai sanaliittoja, joiden alkuosana on erisnimi, kuten *Watergate-skandaali* ja *Maj Lind -kilpailu* (Sivula 1977). Näiden rinnalla esiintyy runsaasti erisnimialkuisia yhdyssanoja, jotka kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella, kuten esimerkiksi *aataminomena*, *bostonkakku*, *englanninsetteri*, *karjalanpaisti* ja *siperiankuusi* (ks. Sivula 1977; ks. myös Itkonen & Maamies 2012: 14). Sivulan (1977) mukaan kyseiset pienellä alkukirjaimella kirjoitettavat erisnimialkuiset yhdyssanat ovat vakiintuneita yleisnimiä, joiden alkuosaa ei enää käsitetä erisnimeksi. Sivulan näkemyksestä poiketen voidaan kuitenkin todeta, että tämänkaltaisten yhdyssanojen alkuosa voidaan edelleen tulkita erisnimeksi, joka on yhdistyessään yleisnimeen muodostanut oman käsitteensä ja siten irtautunut alkuperäisestä yksilöivästä funktiostaan (ks. esim. Itkonen & Maamies 2012: 14).

Oman ryhmänsä muodostavat toistuvien juhlapäivien, kuukausien ja viikonpäivien nimet, sekä kielten, kansalaisten tai kansanryhmää edustavien ihmisten ja alueen asukkaiden nimitykset. Vaikka nämä ovat viittauksessaan yksiselitteisiä, nimeäminen ei ole samassa mielessä identifioivaa kuin erisnimien tapauksessa. (VISK 2008 § 553.)

2.1.3. Autenttinen ja fiktiivinen erisnimi

Erisnimi voi olla autenttinen tai fiktiivinen. *Autenttinen erisnimi* viittaa todellisen maailman henkilöön, paikkaan tai johonkin muuhun reaalimaailman tarkoitteeseen. *Fiktiivinen erisnimi* puolestaan viittaa johonkin reaalimaailman ulkopuolella olevaan, mielikuvitukselliseen tarkoitteeseen. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 333–334.)

Fiktiivisiä erisnimiä ovat esimerkiksi kirjailijan teokseensa luomat kuvitteelliset henkilöahmot, paikat ja muut tarkoitteet, jotka eivät ole todellisuudessa olemassa (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 333). Fiktiiviset erisnimet ovat näin ollen erityisen kontekstisidonnaisia ja niillä on narratiivinen tarkoituspää (Bertills 2003: 42–43). Lisäksi fiktiiviset erisnimet ovat ainutlaatuisempia kuin autenttiset erisnimet, pääosin siksi, koska niillä on spesifinen ja uniikki viittaussuhde tarkoitteeseensa. Fiktiiviset erisnimet viittaavat yksinomaan kirjallisuudessa esiintyviin hahmoihin, paikkoihin ja muihin tarkoitteisiin, eli niillä on alun perin vain yksi spesifinen tarkoite. Tämän ainutlaatuisen ja spesifisen tarkoitteensa vuoksi fiktiiviset erisnimet ovatkin yleensä helpompia tunnistaa kuin autenttiset, reaali maailmassa käytetyt nimet. (Bertills 2003: 42.) Esimerkiksi *Frodo Reppuli* (engl. *Frodo Baggins*) on helposti tunnistettava, sillä kyseisellä fiktiivisellä erisnimellä on yksi spesifinen tarkoite: J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta* -teoksen (1954–1955) urhea hobitti. Koska kyseinen erisnimi on niin omaperäinen ja kehitetty mielikuvituksen voimalla varta vasten tälle hahmolle, ei ole kovinkaan vaikeaa tunnistaa sitä fiktiiviseksi erisnimeksi.

Nord (2003: 183) toteaa, että fiktiiviset henkilönnimet voivat myös viitata reaali maailmassa esiintyviin henkilöihin. Esimerkiksi Lewis Carrollin *Liisan seikkailut ihmemaassa* -teoksen (1865) päähenkilö viittaa todelliseen henkilöön, *Alice Liddelliin*, jolle teos on alun perin kirjoitettu. Tämänkaltaiset henkilönnimet lasketaan kuitenkin fiktiivisiksi henkilönnimiksi. (Nord 2003: 183.; ks. myös 2.1.5. s. 25–26.)

Kaunokirjallisuudessa esiintyy niin autenttisia kuin fiktiivisiä erisnimiä. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 334) luokittelevat kaunokirjallisuuden erisnimet neljään nimityyppiin:

1. *Autenttiset erisnimet*: nimet, joilla on reaali maailmassa oleva tarkoite, johon niillä viitataan teoksessa.
2. *Realistiset mutta epäautenttiset nimet*: nimet, jotka ovat mahdollisia reaali maailmassa mutta viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin.
3. *Keinotekoiset nimet*: kirjailijan luomat nimet, jotka viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin ja jollaisia ei esiinny reaali maailman nimistössä.
4. *Lainanimet*: muusta kirjallisesta perinteestä lainatut fiktiivisiin tarkoitteisiin viittaavat nimet, joita ei esiinny reaali maailman nimistössä.

(Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 334.)

Näistä nimityypeistä ainoastaan ensimmäinen viittaa reaali maailman tarkoitteeseen, kun taas muut ovat fiktiivisiä erisnimiä, jotka viittaavat erilaisiin fiktiivisiin tarkoitteisiin. Näiden nimityyppien pohjalta voidaan todeta, että fiktiivisiä erisnimiä on monenlaisia: ne voivat toisaalta muistuttaa reaali maailmassa esiintyviä nimiä, toisaalta olla kirjailijan mielikuvituksen tuotteita ja toisaalta lainautua klassisista kirjallisuuden teoksista.

Bertills (2003: 45) puolestaan luokittelee fiktiiviset henkilönnimet kolmeen kategoriaan:

1. *Tavanomaiset henkilönnimet*: etu- ja sukunimet, jotka kuuluvat yleiseen nimorekisteriin eivätkä luonnehdi nimenkantajaansa.
2. *Keksityt nimet*: semanttisesti ladatut nimet, jotka on luotu käytettäväksi tarinankerronnassa.
3. *Klassikkonimet*: universaalit historialliset nimet ja kirjallisuusnimet, joiden ominaispiirteet liittyvät johonkin kulttuuriseen tai lingvistiseen kontekstiin.
(Bertills 2003: 45.)

Bertillsin esittämät fiktiivisten henkilönnimien kategoriat ovat rinnastettavissa Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin ehdottuihin fiktiivisiin nimityyppeihin. Sekä *realistiset mutta epäautenttiset nimet* että *tavanomaiset henkilönnimet* vastaavat reaali maailman nimistöä. Toisaalta näiden nimien funktioon liittyen, näkemykset eroavat toisistaan: Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 342) katsovat, että realistinen mutta epäautenttinen nimi voi luonnehtia nimenkantajaansa esimerkiksi semanttisen läpinäkyvyyden avulla (ks. 2.1.4.1. s. 19–20), kun taas Bertills (2003: 45) toteaa, että tavanomainen nimi ei paljasta nimenkantajansa ominaispiirteitä. Sen sijaan *keinotekoiset nimet* ja *keksityt nimet* ovat merkitykseltään hyvinkin samanlaisia. Bertillsin näkökannasta poiketen, Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 334) eivät kuitenkaan katso, että keinotekoisien nimien täytyisi olla semanttisesti ladattu. Sekä *lainanimet* että *klassikkonimet* puolestaan viittaavat lingvistisestä kontekstista lainattuihin nimiin, kuten esimerkiksi William Shakespearen *Hamlet* (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 333; Bertills 2003: 45). Klassikkonimien merkitys on kuitenkin laajempi ja käsittää myös historialliset nimet, jotka eivät ole sidoksissa kirjallisuuteen.

2.1.4. Erisnimen funktiot kaunokirjallisuudessa

Erisimiä esiintyy niin fiktiivisissä kuin ei-fiktiivisissä teksteissä. Ei-fiktiivisissä teksteissä, kuten esimerkiksi tietokirjallisuudessa, erisnimien funktiona on pelkästään viitata reaali maailmassa esiintyviin tarkoitteisiin. Tämäntyypisissä teksteissä erisnimien käyttäminen on ekonominen ja käytännöllinen ratkaisu, joka mahdollistaa sen, että tarkoitetta ei tarvitse kuvailla monimutkaisten selitysten avulla. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 332.) Sen sijaan kaunokirjallisuudessa esiintyvillä erisnimillä on huomattavasti monipuolisempia funktioita (ks. esim. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 332; Walker King 1994 teoksessa Bertills 2003: 42; Ainiala & Saarelma-Maunumaa 1997 teoksessa Bertills 2003: 42).

Ensinnäkin erisnimellä on, kuten jo todettiin, *identifioiva funktio* (ks. esim. VISK 2008 § 553; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 13; Nord 2003: 183; ks. myös 2.1.1. s. 9; 2.1.2. s. 12). Tämä pätee myös kaunokirjallisuudessa: erisnimi toimii yksilön tunnistimena ja erottaa yksilön muista kaunokirjallisuudessa esiintyvistä yksilöistä. Kun kyseessä on fiktiivinen erisnimi (ks. 2.1.3. s. 14–16), sillä on myös *fiktionaalistava funktio*, eli silloin erisnimi tekee tarkoitteestaan fiktiivisen henkilön, paikan tai jonkin muun asian (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339).

Erisnimi on kaunokirjallisuudessa aina olennainen osa tarinaa sekä vuorovaikutuksessa muiden teoksen sisältöä rakentavien ja tarinaa kuljettavien elementtien kanssa. Näin ollen erisnimellä on tarinankerrontaan liittyvä tehtävä eli *narratiivinen funktio*. Erisnimi voi myös kuvailla henkilöä, paikkaa tai muuta tarkoitetta ja siten antaa lisäinformaatiota kyseisestä tarkoitteesta, jolloin sillä on *deskriptiivinen funktio*. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 338–339.) Nordin (2003: 183, 185) mukaan kaunokirjallisuudessa erisnimeen liitetäänkin lisäinformaatiota tarkoituksellisesti ja jokaisella kaunokirjallisuudessa esiintyvällä erisnimellä on *informatiivinen funktio*, sillä nimi välittää aina jotakin informaatiota nimenkantajastaan. Lisäksi erisnimellä voidaan viitata johonkin tiettyyn paikkaan tai ajankohtaan, jolloin sillä on *lokalisoiva funktio*. Esimerkiksi paikannimillä on lokalisoiva funktio: ne paikallistavat teoksen tarinan johonkin autenttiseen, reaali maailmassa olevaan paikkaan tai kuvitteelliseen ympäristöön. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 338–339.)

Erisnimen avulla luodaan kaunokirjallisuudessa myös tietynlaista tunnelmaa, kuten esimerkiksi pelottavuutta ja huumoria (Oittinen 2008: 119). Erisnimi on aina tunteilla ladattu: erisnimi herättää lukijassa joko myönteisiä tai kielteisiä tunteita sekä vaikuttaa teoksen tunneilmaston luomiseen (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 17, 339, 341). Lukija voi esimerkiksi assosoida J.K. Rowlingin *Harry Potter* -kirjasarjan (1997–2007) pimeyden velhon pelkoon tai vihaan (Wessberg 2017: 11). Näin ollen erisnimellä on *affektiivinen funktio*. Lisäksi erisnimellä voi olla *humoristinen funktio*, eli kirjailija voi viihdyttää ja hauskuttaa lukijaa erisnimeen liittyvän kielellisen leikittelyn avulla. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339.)

Erisnimen avulla voidaan myös viitata yhteiskuntaluokkaan tai yksilön identiteettiin ja rooliin yhteisössä, eli erisnimellä voi olla *sosiaalinen funktio* (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339). Tämä funktio pätee etenkin henkilönnimiin (ks. 2.1.1.1. s. 11). Erisnimi voi myös viitata kyseiseen tarkoitteeseen liittyvään ideologiaan tai tukea teoksen ideologista sanomaa, jolloin sillä on *ideologinen funktio*. Erisnimeen voi myös liittää tarkoituksellisia, teoksen sisältöä tukevia assosiaatioita reaali maailmassa oleviin tai fiktiivisiin henkilöihin, paikkoihin tai asioihin. Tällöin erisnimellä on *assosiatiivinen funktio*. Lisäksi teoksen henkilöitä, paikkoja ja asioita voidaan luokitella erilaisiin alaryhmiin sisällöllisesti tai rakenteellisesti samantyyppisten tai vastakkaisten erisnimien avulla, jolloin erisnimellä on *luokitteleva funktio*. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339.)

2.1.4.1. Henkilönnimen ominaisuudet ja funktiot kaunokirjallisuudessa

Bertills (2003: 51) toteaa, että kaunokirjallisuudessa henkilönnimi on osa henkilöhahmon luomista. Henkilönnimet esitetään lukijalle jo aikaisessa vaiheessa, sillä ne ovat tärkeä osa tarinankerrontaa. Henkilönnimet erottavat hahmoja toisistaan sekä viestivät hahmojen eri statuksista ja rooleista. Henkilönnimien avulla lukijan on myös helpompi eläytyä hahmoihin. (Bertills 2003: 47–48.) Lisäksi henkilönnimi voi vaikuttaa lukijan mielikuvaan hahmosta. Kiviniemi (1982: 19) siteeraakin Gerhard Eisin kaunokirjallisuuden henkilönnimistöä käsittelevää artikkelia seuraavanlaisesti:

”Kun kuulee jonkin henkilönnimen, pyrkii jokainen muodostamaan sen kantajasta jonkinlaisen mielikuvan, vaikkei henkilöä tuntisikaan. Nimet voivat vaikuttaa värittömiltä tai panna höristämään korvia, ne voivat herättää sympatiaa tai arvostusta kantajaansa kohtaan, tuntua vastenmielisiltä tai synnyttää halua pilkkaan. [...]” (Eis 1970 teoksessa Kiviniemi 1982: 19.)

Sekä reaali maailmassa että kaunokirjallisuudessa esiintyvillä erisnimillä on *informatiivinen funktio* (ks. Nord 2003: 183, 185; ks. myös 2.1.1.1. s. 10–11; 2.1.4. s. 17). Kaunokirjallisuudessa esiintyvät henkilönnimet eroavat reaali maailmassa esiintyvistä tavanomaisista henkilönnimistä kuitenkin siten, että ne luonnehtivat yleensä nimenkantajaansa (ks. Bertills 2003: 93). Bertills (2003: 52) toteaa, että koska kaunokirjallisuudessa esiintyvät hahmot eivät ole samalla tavoin näkyvillä kuin oikeat ihmiset, niin hahmojen ulkonäön, iän, käyttäytymisen ja ominaisuuksien kuvaileminen on ehdottoman tarpeellista. Kirjailija voikin kuvailla hahmojen ominaispiirteitä pelkästään henkilönnimien välityksellä (Bertills 2003: 52). Kaikilla henkilönnimillä, jotka kuvailevat nimenkantajaansa jollain tavalla ja antavat nimenkantajastaan lisäinformaatiota, on *deskriptiivinen funktio* (ks. 2.1.4. s. 17).

Kaunokirjallisuudessa henkilönnimi voi olla *semanttisesti läpinäkyvä*, eli se voi paljastaa nimenkantajastaan jotakin informaatiota: kuvailla nimenkantajan fyysisiä tai mentaalisia ominaisuuksia, luonteenpiirteitä tai tyyppillistä käyttäytymistä, tai antaa vihjeitä nimenkantajan sosiaalisesta roolista, kohtalosta tai hahmojen välisistä suhteista (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336). Bertillsin (2003: 121) mukaan etenkin saduissa on tavallista, että henkilönnimet ilmaisevat nimenkantajansa fyysisistä ulkonäköä, kuten esimerkiksi *Lumikki*. Myös eläin- ja lelufantasian (ks. 2.2.3.3. s. 40) hahmojen nimet kuvailevat yleensä nimenkantajansa ulkonäköä tai ominaispiirteitä (Bertills 2003: 170). Esimerkiksi *Muumi*-kirjoissa (1945–1980) esiintyvän *Pikku Myyn* nimi viittaa nimenkantajansa pieneen kokoon (ks. Bertills 2003: 125). Sen sijaan Charles Dickensin hahmojen nimet sisältävät usein vihjeitä nimenkantajan kohtalosta, kuten *Our Mutual Friend* -teoksessa (1865) esiintyvä jokeen heitetty hahmo, joka pelastuttuaan käyttää salanimeä *Handford*, viitaten lintulammikkoa merkitsevään paikannimeen *Handforth* (Casotti 1998 teoksessa Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 335). Lisäksi se, millaisia nimiä henkilöahmosta käytetään eri yhteyksissä, kuten esimerkiksi lempi- ja pilkkanimiä, antaa vihjeitä henkilöahmojen välisistä suhteista (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337; ks. myös Bertills 2003: 167–168). Bertills (2003: 43) toteaa, että myös lisänimet (ks. 2.1.1.1. s. 10) ovat kaunokirjallisuudessa semanttisesti läpinäkyviä, sillä ne luonnehtivat nimenkantajaansa. *Deskriptiiviset lisänimet* voivat muun muassa viitata henkilöahmon ulkonäköön, luonteeseen, tyyppilliseen käyttäytymiseen, syntyperään, asuinpaikkaan tai ammattiin (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 175; Laaksonen 1972: 189 teoksessa Bertills 2003: 34).

Bertills (2003: 49, 53) tiivistää, että semanttisesti läpinäkyvä henkilönnimi määrittelee ja luonnehtii nimenkantajaansa, kun jokin henkilöahmon ominaisuus tai luonteenpiirre korostuu semanttisesti ladattujen nimielementtien avulla. Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 336) mukaan semanttisesti läpinäkyvä henkilönnimi avautuu useimmiten lukijalle helposti, varsinkin jos se esiintyy lastenkirjallisuudessa, mutta toisinaan sen tulkinta voi olla hyvinkin hankalaa. Lukija ei kuitenkaan ikinä voi olla varma siitä, ovatko semanttisesti läpinäkyvät nimet tarkoituksellisia viestejä sisältäviä vai eivät. Useimmiten suuri osa teoksen nimistöä jää joka tapauksessa lukijalle hämäräksi ja mystiseksi. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336.) Bertills (2003: 55) lisää, että nimet ovat myös alttiita monenlaisille tulkinnoille, koska monitulkintainen kieli, kulttuuri ja konteksti vaikuttavat nimien semanttisen sisällön tulkintaan.

Henkilönnimi voi myös olla *äänneasultaan motivoitu*, eli se voi esimerkiksi muistuttaa äänteellisesti henkilöön teoksessa liitettyjä avainsanoja (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337). *Harry Potter* -kirjasarjan (1997–2007) professori *Severus Snape* on hyvä esimerkki tästä, sillä nimeä äännettäessä syntyvä sihinä muistuttaa käärmeen sihinää, mikä viittaa siihen, että kyseisellä henkilöahmolla on yhteys *Slytherin*-tupaan, joka ääntyy samalla tavalla ja jonka tunnuseläin on käärme (Wessberg 2017: 12). Lisäksi äänteellisesti ja rakenteeltaan toisiaan muistuttavat henkilönnimet voivat myös sisältää vihjeen siitä, että henkilöt ovat jossain suhteessa toisiinsa (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337). Esimerkiksi *Taru Sormusten Herrasta* -teoksen (1954–1955) *Bifur* ja *Bofur* -nimisten kääpiöiden nimien perusteella lukija voi päätellä, että hahmoilla on jonkinlainen yhteys toisiinsa. Äänneasultaan motivoitu nimi voi myös luonnehtia nimenkantajaansa. Bertills (2003: 93) toteaa, että esimerkiksi *Muumi* -kirjoissa (1945–1980) esiintyvä *Mårran* on johdettu ruotsinkielisestä verbistä *morra*, joka tarkoittaa murisemista. Nimeä äännettäessä kuuluva muriseva ääni jäljittelee hahmon murinaa ja näin ollen lukija pystyy pelkästään nimen perusteella pääättelemään, että kyseessä on muriseva hahmo (Bertills 2003: 93).

Bertillsin (2003: 172–173) mukaan lastenkirjallisuuden nimissä esiintyvät tunnepitoiset sanat, foneettiset aspektit ja semanttiset piirteet toimivat ensisijaisesti tunteiden herättelijöinä ja luonteenpiirteiden kuvailijoina. Eli lastenkirjallisuudessa on tärkeää, että nimi herättää tunteita nimenkantajaa kohtaan sekä kuvailee nimenkantajan ominaispiirteitä (Bertills 2003: 173). Eli henkilönnimillä voi myös olla *affektiivinen funktio*, toisinaan myös *humoristinen funktio* (ks. 2.1.4. s. 18).

Kirjailija voi sisällyttää lisäinformaatiota henkilönimeen, korostamalla henkilöahmon kuulumista tiettyyn ryhmään: valitsemalla hahmolle nimen, joka on kyseiselle ryhmälle tunnusomainen. Esimerkiksi ulkomaisella henkilöahmolla on usein kansallisuuteensa viittaava nimi ja tietyn uskonnon edustajalla on uskontoonsa viittaava nimi. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336.) Nord (2003: 184) toteaaakin, että henkilönimi voi toimia ns. *kulttuurisena tuntomerkinä*, eli se voi ilmaista mihin kulttuuriin henkilöahmo kuuluu. Esimerkiksi jos *Joséphine*-niminen hahmo esiintyy Saksaan sijoittuvassa saksankielisessä teoksessa, hänen oletetaan automaattisesti olevan ranskalainen (Nord 2003: 184). Lisäksi kirjailija voi korostaa henkilöahmon tavallisuutta tavallisella henkilönimellä ja vastaavasti kirjailija voi korostaa henkilöahmon erikoislaatuisuutta, valitsemalla tälle erikoisen nimen (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337). Bertills (2003: 49) esittää, että nimenkantajan olemus vaikuttaa henkilönimen deskriptiivisyyteen: mitä epätavallisempi ja vieraampi itse henkilöahmo on, sitä deskriptiivisempi kyseisen hahmon nimi yleensä on.

Henkilönimi voi myös viitata muihin kirjallisuushahmoihin tai reaali maailman henkilöihin – kuten esimerkiksi G.K. Chestertonin salapoliisihahmo *Dr Hyde*, jonka nimi viittaa Robert Louis Stevensonin *Tohtori Jekyll ja Mr. Hyde* -teoksen (1886) päähenkilöön. Tämänkaltaisiin nimiin liittyy usein koomisia ja satiirisia elementtejä. (Sobanski 1998 teoksessa Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337.) Aina kun jonkin teoksen henkilönimi viittaa toisen teoksen hahmoon, kyseisten teosten välillä on intertekstuaalinen yhteys. Tämä *intertekstuaalisuus*, eli tekstien välinen suhde ilmenee lukijalle ns. *allusiona* (TTP s. v. *intertekstuaalisuus*). Alluusiolla voidaan kaunokirjallisuudessa viitata esimerkiksi henkilöön, tapahtumaan, paikkaan tai kirjallisuuden teokseen (Termlexikon i litteraturvetenskap s. v. *allusion*). Yllä mainitussa tapauksessa *Dr Hyde* on siis alluusio, joka viittaa toiseen kirjallisuudessa esiintyvään hahmoon. Alluusio voi toisinaan olla myös taiteidenvälinen: esimerkiksi Bret Easton Ellisin *Amerikan Psyko* -teoksen (1991) päähenkilön nimi, *Patrick Bateman*, viittaa paitsi sarjakuvahahmo *Batmaniin* myös Alfred Hitchcockin *Psyko* -elokuvan (1960) *Norman Batesiin* (TTP s. v. *allusio*).

Kaunokirjallisuuden henkilönimet voivat myös muuttua tarinan edetessä, eli teoksen hahmoilla voi olla eri elämänvaiheissa eri nimet. Nimenmuutokset heijastavat usein henkilöahmojen elämänvaiheissa, identiteetissä tai psykologisessa kehityksessä tapahtuvia muutoksia. Esimerkiksi Jhumpa Lahirin *Kaima* -teoksen (2003)

päähenkilön nimi muuttuu *Gogolista Nickiin* identiteetin etsimisen tuloksena. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 337.) Samoin *Taru Sormusten Herrasta* -teoksen (1954–1955) velho *Gandalf Harmaa* (engl. *Gandalf the Grey*) kokee tarinan edetessä nimenmuutoksen: kukistettuaan tulen henkiolennon, hän menehtyy ja nousee kuolleista valkoviittaisena velhona, minkä jälkeen hänet tunnetaan nimellä *Gandalf Valkoinen* (engl. *Gandalf the White*). Nikolajeva (1988:109) toteaa, että etenkin fantasiakirjallisuudessa erisnimet ovat vahvasti sidoksissa hahmojen identiteettiin. Bertills (2003: 168) lisää, että nimenmuutokset mahdollistavat uuden identiteetin kehittämisen. Etenkin kahden maailman fantasiassa (ks. 2.2.3.1. s. 37–38) on tavallista, että henkilöahmon nimi muuttuu hahmon astuessa sekundaariseen maailmaan, mikä symbolisoi hahmon identiteetin muutosta. Esimerkiksi Astrid Lindgrenin *Mio, poikani Mio* -teoksessa (1954) päähenkilön nimi muuttuu sekundaarimaailmassa tavallisesta, ruotsalaisesta *Bosse*-nimestä vierasperäiseksi *Mioksi*. (Bertills 2003: 168–169.)

Toisinaan henkilöahmo jätetään kuitenkin nimeämättä. Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 336) mukaan henkilöahmon nimettömyys on teoksen tulkinnan kannalta hyvinkin merkityksellinen ilmiö. Bertills (2003: 48) toteaa, että nimeämättä jättämisellä on yhtä tärkeä rooli kuin nimeämisellä. Nimettömyydellä on aina jokin narratiivinen tarkoitusperä – kirjailija voi esimerkiksi jättää henkilöahmon nimeämättä tai pitkittää nimen paljastamista, etäännyttääkseen lukijan kyseisestä hahmosta. Nimettömyys voi myös heijastaa hahmon merkitystä tarinan kannalta, esimerkiksi kun kirjailija antaa keskeisille hahmoille nimet, muttei muille toisarvoisille hahmoille. (Bertills 2003: 48.) Etenkin vanhoissa saduissa ainoastaan päähenkilölle tai sankarille on annettu nimi, kuten esimerkiksi *Punahilkassa* (ks. Cooper 1984: 64–66 teoksessa Bertills 2003: 48; Thomas 1989: 30 teoksessa Bertills 2003: 48; Lukens 1990: 40 teoksessa Bertills 2003: 48). Toisaalta päähenkilö tai sankari voi myös olla nimetön, kuten esimerkiksi Roald Dahlin *Taikasormi*-teoksen (1966) päähenkilö (Bertills 2003: 50). Bertills (2003: 181) lisää, että nimeämättä jättäminen on hyvinkin yleinen ilmiö nykyaikaisessa lastenkirjallisuudessa.

2.1.5. Erisnimen luonti kaunokirjallisuudessa

Kaunokirjallisuuden fiktiiviset erisnimet ovat ainoastaan kirjallisuudessa esiintyviä nimiä, jotka kirjailija on luonut teokseensa. Yleensä nämä erisnimet muistuttavat reaali maailman nimistöä jollain tavalla, mutta ne voivat myös olla hyvinkin erikoisia. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 333.) Nordin (2003: 183) mukaan kirjailija voi hyödyntää kulttuurinsa nimistöä tai keksiä täysin uusia, mielikuvituksellisia, absurdeja tai deskriptiivisiä nimiä fiktiivisille henkilö hahmoilleen. Erikoisia nimiä esiintyy etenkin fantasiakirjallisuudessa, jossa on muutoinkin runsaasti mielikuvituksellisia elementtejä (ks. 2.2.4. s. 40–41).

Bertills (2003: 1) toteaa, että kaunokirjallisuuden fiktiivisten erisnimien luonti eroaa huomattavasti nimenmuodostuksesta muissa yhteyksissä, pääosin siksi, koska kaunokirjallisuuden erisnimillä on monenlaisia funktioita (ks. 2.1.4. s. 17–18; 2.1.4.1. s. 18–22). Vaikka kaunokirjallisuuden fiktiivisten erisnimien luonti onkin hyvin monimuotoinen prosessi, kirjailijat noudattavat kuitenkin pääsääntöisesti nimenmuodostuksen yleisiä käytäntöjä. Fiktiiviset erisnimet pohjautuvat pääosin standardikielen sanoihin sekä tavallisten etu- ja sukunimien elementteihin. (Bertills 2003: 1, 44.) Bertills (2003: 94) kuitenkin huomauttaa, että fiktiivisten henkilö nimien luomisella ei ole rajoja – nimet voivat hyvinkin sisältää ei-standardin mukaisia sana- ja nimiyhdistelmiä. Etenkin kuvitteellisille hahmoille annetaan yleensä standardikielen säännöistä poikkeavia nimiä (Bertills 2003: 176). Toisaalta genre vaikuttaa ainakin jossain määrin myös nimenluomiseen. Esimerkiksi eläin- ja lelu fantasian (ks. 2.2.3.3. s. 40) kirjailijat luovat yleensä eläin- ja lelu hahmoilleen nimiä tavallisista substantiiveista. Muun muassa *Muumi*-kirjojen (1945–1980) ja *Nalle Puh* -teoksen (1926) hahmojen nimet on pääsääntöisesti muodostettu substantiiveista. (Bertills 2003: 94, 97.)

Bertills (2003: 46) päättelee, että kirjailijan elämäkokemukset ja aikomukset vaikuttavat erisnimen luontiin, eli nimenannon taustalla on aina jokin syy. On kuitenkin mahdotonta tietää, mitä ensisijaisia aikomuksia kirjailijalla on ollut luodessaan nimet (Bertills 2003: 70). Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 335) toteavat, että kun kirjailija ryhtyy muodostamaan nimiä teoksensa henkilö hahmoille, paikoille ja muille tarkoitteille, taustalla on hänen oma äidinkieliensä ja muiden tuntemiensa kielten nimisysteemit. Eli kirjailijan yksilöllinen ja spontaani kielenhallinta vaikuttaa ainakin jossain määrin erisnimen luontiin (Bertills 2003: 44).

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 335) toteavat, että oman kielenhallintansa ja luovuutensa pohjalta kirjailija rakentaa teokseensa nimistön, joka saattaa muistuttaa olemassa olevia nimisysteemejä tai poiketa niistä merkittävästi. Kirjailija nimeää teoksensa henkilöihahmot, paikat ja muut tarkoitteet omien näkemystensä pohjalta, mutta ottaa huomioon myös lukijansa, joka viime kädessä tulkitsee teoksen nimimaailman paitsi teoksen sisällön ja rakenteen kannalta, myös oman maailmankuvan ja kokemuksiensa perusteella (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 334–335). Muodostaessaan fiktiivisiä nimiä kirjailija pitää myös mielessään nimenkantajien ominaispiirteitä (Bertills 2003: 27). Siksi fiktiiviset erisnimet ovatkin usein semanttisesti läpinäkyviä (ks. 2.1.4.1. s. 19–20).

Bertills (2003: 42) toteaa, että luovuus ja kielellinen kekseliäisyys ovat olennaisia osia kaunokirjallisen hahmon nimenmuodostuksessa. Uudet hahmot tarvitsevat uudet nimet, eikä jo keksittyä nimeä kannata käyttää uudessa kontekstissa, sillä lukija voi pitää sitä suorana viittauksena nimen alkuperäiseen nimenkantajaan ja tarkoitteeseen. Esimerkiksi jos Astrid Lindgrenin luomaa *Peppi Pitkätossua* käytettäisiin uuden hahmon nimenä, lukijan annettaisiin ymmärtää, että alkuperäisen nimenkantajan ja uuden hahmon välillä on jonkinlainen yhteys, esimerkiksi intertekstuaalinen yhteys. (Bertills 2003, 42.; ks. myös 2.1.4.1. s. 21) Parhaiten tällaisista sekaannuksista kirjailija voi siis välttyä keksimällä hahmoilleen täysin uudet nimet.

Kirjailijan kielellinen kekseliäisyys ilmenee lukijalle esimerkiksi siten, että fiktiiviset erisnimet sisältävät usein, etenkin lastenkirjallisuudessa, jonkinlaista sanaleikkiä (ks. esim. Bertills 2003: 44). Bertillsin (2003: 68) mukaan sanaleikin tarkoituksena on luoda humoristista tunnelmaa sekä stimuloida lukijan mielikuvitusta. Erisnimen luomisessa käytetty sanaleikki pohjautuu joko äänneillä tai sisällöllä leikittelyyn ja siihen liittyy huumoria, vihjauksia tai ironiaa. Leikittely voi esimerkiksi olla suoraa leikkiä nimen semanttisesti läpinäkyvällä sisällöllä tai epäsuoraa leikittelyä, jossa rikotaan standardikielen konventioita. Sanaleikissä voi myös esiintyä *nonsensea* eli hölynpölyistä nimielementtien leikittelyä, jolla ei ole mitään todellista merkitystä tai jossa ei ole mitään järkeä. (Bertills 2003, 65–66.)

Toisinaan fiktiivisissä erisnimissä esiintyy idiomaattisilla ilmauksilla leikittelevää sanaleikkiä. Esimerkiksi *Harry Potter* -kirjasarjan (1997–2007) professori *Minerva McGonagallin* sukunimeen on kätkeyty sanonta *gone a gall*, joka tarkoittaa 'raivosta

mieletöntä henkilöä’ (Kapari-Jatta 2008: 108). Idiomaattisilla ilmauksilla leikittelyä esiintyy toisinaan myös kirjasarjan suomennoksessa: esimerkiksi alkuperäisnimi *Vindictus Viridian* on suomennoksessa korvattu nimellä *Kosto Onsulainen* (ks. Wessberg 2017: 22). Myös *Liisan seikkailut ihmemaassa* -teoksen (1865) henkilönnimissä esiintyy tämänkaltaista sanaleikkiä (ks. Nord 2003: 189–192).

Toisinaan kirjailija nimeää fiktiiviset hahmonsä reaalimaailmassa tuntemiensa henkilöiden pohjalta ja viittaa niihin joko selvästi tai epäsuorasti. Esimerkiksi Nord (2003) on tutkinut *Liisan seikkailut ihmemaassa* -teoksen (1865) fiktiivisiä erisnimiä, minkä perusteella hän luokittelee teoksen fiktiiviset erisnimet kolmeen kategoriaan:

1. *Nimet, jotka selvästi viittaavat kirjailijan ja alkuperäisten vastaanottajien reaalimaailmaan.*
 2. *Nimet, jotka epäsuorasti viittaavat kirjailijan ja alkuperäisten vastaanottajien reaalimaailmaan sanaleikin avulla.*
 3. *Nimet, jotka viittaavat fiktiivisiin hahmoihin.*
- (Nord 2003: 185–186.)

Nordin (2003: 185–186) mukaan osa teoksen erisnimistä on valittu kirjailijan sekä alkuperäisten vastaanottajien (eli Alice Liddellin ja hänen siskojensa Lorina Charlotten ja Edith Mathildan) elämästä. Esimerkkejä tästä ovat *Ada* ja *Mabel*, jotka olivat todellisuudessa Alicen koulutovereita. Kyseiset hahmot näyttäytyvät lukijalle fiktiivisinä hahmoina, koska ne on esitelty tietyissä konteksteissa, joissa niiden henkilöllisyys on tehty selväksi. Alkuperäiset vastaanottajat puolestaan assosioivat kyseiset hahmot omassa elämässä esiintyviin henkilöihin, mikä voi olla alkuperäisten vastaanottajien mielestä varsin huvittavaa. (Nord 2003: 186.)

Osa teoksen erisnimistä viittaa epäsuorasti kirjailijan ja alkuperäisten vastaanottajien reaalimaailmaan sanaleikin avulla. Esimerkiksi kaivon pohjalla asuvat siskokset *Elsie*, *Lacie* ja *Tillie* viittaavat Lidellin siskoksiin: Lorina Charlotte on lyhennettynä L.C ja äännetään samalla tavalla kuin *Elsie*, *Tillie* puolestaan on lyhenne Edith Mathildasta ja *Lacie* on anagrammi Alicesta. Osa nimistä viittaa sanaleikin avulla reaalimaailman idiomaattisiin ilmauksiin, kuten esimerkiksi *the Hatter*, joka viittaa ilmaukseen *as mad as a Hatter*. (Nord 2003: 189–190.)

Osa teoksen fiktiivisistä henkilönnimistä viittaa yksinomaan fiktiivisiin hahmoihin. Nord (2003: 193) toteaa, että nämä henkilönnimet ovat usein yleisnimiä, joita on käytetty yksilöivänä henkilönnimenä (ks. 2.1.2. s. 13). Teoksessa esiintyvät eläimet ja fantasiahahmot kantavat pääsääntöisesti tämänkaltaisia nimiä. Yleensä nämä hahmot esitellään lukijalle kuvauksen kera, minkä jälkeen kuvaileva yleisnimi kirjoitetaan isolla alkukirjaimella ja se muuttuu henkilönnimeksi. Esimerkkejä tästä ovat *The Caterpillar* ja *The White Rabbit*. (Nord 2003: 193.)

2.1.6. Erisnimen kääntäminen kaunokirjallisuudessa

Kaunokirjallisuudessa esiintyy niin käännettyjä kuin kääntämättömiä erisnimiä. Autenttiset erisnimet (ks. 2.1.3. s. 14) jätetään yleensä kääntämättä, esimerkiksi kun nimi viittaa johonkin yleisesti tunnettuun henkilöön tai paikkaan (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 341). Ingo (1990: 242) toteaa, että suomen kielessä vallitseva käytäntö onkin se, että elävien henkilöiden nimiä ei mukauteta kohdekieleen. Poikkeuksena ovat kuitenkin eräät hallitsijoiden nimet sekä historiallisten henkilöiden nimet, jotka esiintyvät mukautetussa muodossa, kuten esimerkiksi *Kaarle XVI Kustaa* ja *Juhana Ludvig Runeberg* (Ingo 1990: 242). Bertills (2003: 195) lisää, että suomennoksissa, ruotsinnoksissa ja englanninnoksissa tavanomaisia erisnimiä ei yleensä käännetä, jos niissä ei ole mitään semanttista sisältöä.

Sen sijaan fiktiiviset erisnimet ovat Ingon (1990: 242) mukaan huomattavasti alttiimpia kääntämiselle kuin autenttiset nimet. Toisinaan kirjailijat jättävät kuitenkin fiktiiviset erisnimet kääntämättä. Ainialan, Saareman ja Sjöblomin (2008: 341–342) mukaan etenkin realistiset mutta epäautenttiset nimet (ks. 2.1.3. s. 15) jätetään usein kääntämättä, sillä ne toimivat sellaisenaan nimenkantajansa kansallisuuden tai sosiaaliluokan ilmaisijoina. Myös lainanimet (ks. 2.1.3. s. 15) jätetään kääntämättä, sillä ne ovat yleisesti tunnettuja nimiä. Toisaalta jos realistinen mutta epäautenttinen nimi on semanttisesti läpinäkyvä tai teoksen tulkinnan kannalta merkityksellinen, nimen kääntäminen on tarpeen. Samasta syystä käännettyiksi tulevat useimmiten myös muut fiktiiviset erisnimet. Esimerkiksi jos alkuperäisnimi on äänneasultaan tietynlaisia assosiaatioita herättävä (ks. 2.1.4.1. s. 20), kääntäjä pyrkii korvaamaan sen uudella nimellä, jotta halutut assosiaatiot välittyisivät myös kohdekielen lukijalle. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 342.)

Eri kielten erilaisten äännerakenteista johtuu, että kaikki erisniminä toimivat äänneyhtymät eivät sovi yhtä hyvin kaikkiin kieliin. Tietyt äänneyhtymät voivat olla jossakin kieliympäristössä jopa mahdottomia ääntää tyydyttävästi. Ajan mittaan onkin muodostunut käytäntö, jolla nimien muodot voidaan mukauttaa oman kielen ääntämismormeja vastaaviksi. (Ingo 1990: 241–242.) Kääntäjä voi siis tarvittaessa mukauttaa erisnimet lähemmäs kohdekielen kieliasua. Erisnimiä voidaan myös vaihtaa kulttuurisyyistä, esimerkiksi jos nimi herättää kohdeyleisössä ei-toivottuja mielikuvia (Oittinen 2008: 121).

Fiktiivisten erisnimien kääntäminen ja mukauttaminen kohdekieleen voi toisinaan olla melko vaikeaa. Ingo (1990: 243) toteaa, että oikean nimimuodon käyttö edellyttää kääntäjältä kohdekielen hallintaa ja lähtökielen nimenkäyttöperiaatteiden hyvää tuntemista. Bertills (2003: 196) tähdentää, että fiktiiviset erisnimet ovat sitä paitsi semanttisesti ja rakenteellisesti monipuolisia sekä ylläpitävät erityisiä narratiivisia funktioita, minkä vuoksi niiden kääntäminen voi olla varsin mutkikasta. Myös ne fiktiiviset erisnimet, jotka sisältävät jonkinlaista kielileikkiä, ovat kielellisesti haasteellisia kääntäjälle (Koskinen 1984: 64–65 teoksessa Bertills 2003: 196; Kapari, Kattelus & Sivill 2002 teoksessa Bertills 2003: 196). Nord (2003: 185) toteaa, että jos erisnimen välittämä informaatio on selkeästi tulkittavissa, kuten esimerkiksi deskriptiivisissä nimissä, kyseistä informaatiota voidaan helposti välittää käännöksessä. Nimen kulttuurinen tuntomerkki (ks. 2.1.4.1. s. 21) voi kuitenkin joskus kadota käännöksessä. Lisäksi jos erisnimi välittää informaatiota nimenkantajastaan epäsuorasti, informaatio voi kadota käännöksessä. (Nord 2003: 185.) Bertills (2003: 208) huomauttaa, että alkuperäisnimen semanttisen läpinäkyvyyden määrittelemisen voi olla kääntäjälle hankalaa, sillä nimi saattaa olla varsin läpinäkymätön.

Eri käännösratkaisuja punnittaessa, kääntäjä joutuu siis pohtimaan kuinka paljon erisnimet voivat poiketa alkuperäisnimistä, jotta ne säilyttäisivät funktionsa. Käännöksen on alkuperäistekstille uskollisena kyettävä välittämään niin tietoa kuin tunteita. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 341.) Toisin sanoen kääntäjällä on merkittävä rooli alkuperäisnimien funktioiden säilyttämisessä. Kääntäjän tulee myös ottaa huomioon tekstin neljä eri tasoa: kieliopillinen, tyyllillinen, semanttinen ja pragmaattinen taso, ja erisnimiä kääntäessä pohdittava tarkoin, kuinka käännöksen nimistö toimii näillä tasoilla. Kääntäjän täytyy esimerkiksi selvittää, säilyykö käännetyin erisnimen tyyli, pitääkö erisnimelle keksiä kohdekielen kulttuuriin sopiva

vastine, jotta lukija ymmärtäisi paremmin ja onko nimen semanttinen merkitys niin tärkeä, että sen tulisi ilmetä myös käännöksessä. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 340–341.)

Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340) mukaan kääntäjä on yleensä se, joka päättää käännösratkaisuista. Lisäksi Nord (2003: 184) toteaa, että ei ole olemassa mitään erisnimien kääntämisen sääntökirjaa. Eli kääntäjän ei tarvitse noudattaa mitään tiukkaa säännöstöä, vaan hän päättää lopullisesta käännösratkaisusta itse. Esimerkiksi *Harry Potter* -kirjasarjan (1997–2007) suomentaja Jaana Kapari-Jatta ei noudattanut mitään tiettyä logiikkaa kääntäessään kirjasarjan erisnimiä, vaan hän käänsi nimet aina tilanteen mukaan (ks. Kapari-Jatta 2008: 7; Oittinen 2008: 123).

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 340) esittävät kuitenkin neljä strategiaa, joita kääntäjä voi hyödyntää kirjallisuusnimien kääntämisessä:

1. *Laina*: alkuperäisen vieraskielisen nimen lainaaminen sellaisenaan kohdekieleen.
2. *Käännös*: alkuperäisen vieraskielisen nimen kääntäminen kohdekielelle.
3. *Mukaelma*: alkuperäisen vieraskielisen nimen äänteellinen mukauttaminen kohdekieleen.
4. *Korvaaminen*: alkuperäisen vieraskielisen nimen korvaaminen jollakin toisella nimellä.

(Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 340.)

Kääntäjä voi myös hyödyntää *osittaista lainaa*, *osittaista käännöstä*, *osittaista mukaelmaa* ja *osittaista korvaamista* niiden erisnimien kohdalla, jotka koostuvat useammasta osasta. Tällöin vain osa nimestä lainataan, käännetään, mukautetaan kohdekieleen tai korvataan toisella nimellä. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 340.) Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 340) toteavat, että näitä kaikkia käännösstrategioita käytetään vaihtelevasti kaunokirjallisuudessa. Käännösstrategian valinta riippuu muun muassa teoksen luonteesta, käännettävän erisnimen funktiosta sekä teoksen lukijoista (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 340).

Bertills (2003: 206–207) puolestaan esittää Hermansin (1988) neljä käännösstrategiaa, jotka ovat Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340) käännösstrategioiden kaltaisia:

1. *Nimen kopioiminen*: alkuperäisen nimen kopioiminen sellaisenaan kohdekieleen.
2. *Nimen kääntäminen*: alkuperäisen nimen kääntäminen.
3. *Nimen transkribointi*: alkuperäisen nimen translitterointi tai esimerkiksi fonologinen mukauttaminen kohdekieleen.
4. *Nimen korvaaminen*: alkuperäisen nimen korvaaminen.
(Hermans 1988 teoksessa Bertills 2003: 206–207.)

Kääntäjä voi myös yhdistellä näitä käänösstrategioita (Hermans 1988 teoksessa Bertills 2003: 207). Bertills (2003: 207) lisää, että näiden käänösstrategioiden yhdisteleminen on jopa välttämätöntä semanttisesti ladattujen nimien kohdalla. Nord (2003: 183) toteaa myös, että kääntäjä ei välttämättä käytä pelkästään yhtä käänösstrategiaa kääntäessään jonkin teoksen erisnimiä, vaan hyödyntää monia eri käänösstrategioita. Nord (2003: 182–183) mainitseekin kuusi käänösstrategiaa, jotka ovat kääntäjien yleisessä käytössä:

1. *Kääntämättä jättäminen*.
2. *Kääntämättä jättäminen, mutta ääntäminen mukautuu kohdekieleen*.
3. *Transkriptio tai translitterointi ei-latinalaisista aakkosista*.
4. *Morfologinen mukauttaminen kohdekieleen*.
5. *Kulttuurillinen mukaelma*.
6. *Korvaaminen*.

(Nord 2003: 182–183.)

Kääntämättä jättäminen vastaa Ainialan, Saareman ja Sjöblomin (2008: 340) esittämää *lainaa* sekä Hermansin (1988) *nimen kopioimista*, eli alkuperäisen vieraskielisen nimen lainaamista sellaisenaan kohdekieleen. Sen sijaan *kääntämättä jättäminen, mutta ääntäminen mukautuu kohdekieleen* -käänösstrategia muuttaa alkuperäisen vieraskielisen nimen ääntämistä. Esimerkiksi *Alice* äännyy englanniksi eri tavalla kuin ranskaksi (Nord 2003: 182). Kyseinen käänösstrategia on siinä mielessä Ainialan, Saareman ja Sjöblomin (2008: 340) esittämän *mukaelman* kaltainen, että alkuperäinen vieraskielinen nimi mukautuu äänteellisesti kohdekieleen muuttamatta nimen kirjoitusasua. Toisaalta Nord (2003: 185) toteaa, että ääntämisen muuttuminen kohdekieleessä voi johtaa henkilöihahmon kansallisuuden vaihtumiseen:

esimerkiksi englantilainen *Richard* muuttuu saksannoksessa saksalaiseksi *Richardiksi*, sillä kyseinen etunimi on yleinen molemmissa maissa ja saksankielinen lukija yhdistää nimen saksankieliseen ääntämistapaan. Henkilöhahmon alkuperäisen kansallisuuden säilyttämiseksi kääntäjän tulisi siis korvata henkilöhahmon nimi toisella englantilaisella nimellä, joka ei esiinny saksalaisessa nimistössä.

Transkriptio tai translitterointi ei-latinalaisista aakkosista puolestaan muuttaa alkuperäisen vieraskielisen nimen kirjoitusasuun niin, että se sulautuu kohdekielen kirjaimistoon. Esimerkiksi saksaksi kirjoitetaan *Tschaikowsky* tai *Čajkovskij*, kun taas espanjaksi nimen kirjoitusasu on *Chaikovski* (Nord 2003: 182). Sen sijaan *morfologinen mukauttaminen kohdekieleen* tarkoittaa alkuperäisen vieraskielisen nimen muoto-opillista mukauttamista. Esimerkiksi *Alice* on morfologisesti mukautettuna espanjaan *Alicia* (Nord 2003: 182). Kyseinen käännösstrategia kuuluu Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340) esittämän *mukaelman* sekä Hermansin (1988) *nimen transkriboinnin* piiriin, sillä morfologisen mukauttamisen avulla paitsi alkuperäisen vieraskielisen nimen kirjoitusasu myös nimen ääntäminen mukautuu kohdekieleen. *Kulttuurillinen mukaelma* puolestaan muuttaa vieraskielistä alkuperäisnimeä kulttuurisista. Esimerkiksi *Alice* on kulttuurisesti mukautettuna suomeen *Liisa* (Nord 2003: 182–183). *Liisa* mukautuu paremmin suomen kulttuuriin, sillä kyseinen nimi kuuluu yleisimpiin suomalaisiin naisten etunimiin, kun taas *Alice* ei ole kovinkaan tavanomainen suomalaisessa nimistössä (ks. Digi- ja väestövirasto 2021). Eli alkuperäinen vieraskielinen nimi on tällöin korvattu toisella nimellä ja se lukeutuu Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340) esittämään *korvaamiseen* sekä Hermansin (1988) esittämään *nimen korvaamiseen*. Nord (2003: 183) puolestaan esittää *korvaamisen* erilliseksi käännösstrategiaksi.

2.1.6.1. Erisnimen kääntäminen lastenkirjallisuudessa

Nikolajeva (1998: 12) toteaa, että *lastenkirjallisuus* koostuu kaikista kirjallisista teoksista, jotka on kirjoitettu, julkaistu ja markkinoitu lapsille. Toisin sanoen: lastenkirjallisuutta ovat kaikki ne kirjalliset teokset, joiden kohderyhmänä on lapset. Lastenkirjallisuus ei sinänsä ole mikään erillinen, yhtenäinen kirjallisuuden genre, sillä lastenkirjallisuuden teksteissä ei esiinny selkeästi määriteltyjä ja toistuvia piirteitä. Sen

sijaan lastenkirjallisuuteen sisältyy useita eri genrejä, kuten esimerkiksi *fantasiakirjallisuus*. (Nikolajeva 1998: 11–14.)

Bertillsin (2003: 191) mukaan lastenkirjallisuuden kääntäminen on monessa suhteessa vaikeampaa kuin aikuiskirjallisuuden kääntäminen. Lastenkirjallisuuden käänöksissä edellytetään etenkin sitä, että käännetty teos pystyy herättämään kohdekielen lukijassa samankaltaisia tunteita, ajatuksia ja assosiaatioita kuin mitä alkuperäisteos herättää lähdekielen lukijassa (Nikolajeva 1996: 28 teoksessa Bertills 2003: 191).

Bertills (2003: 209, 220) huomauttaa, että lastenkirjallisuuden nimissä esiintyy mm. kielellä ja kulttuurilla leikittelyä, mikä luo omat haasteensa kääntäjälle. Lastenkirjallisuuden käänöstyötä hankaloittaa myös erityisesti se, että käännetyn tekstin täytyy mukautua lukijan omaan identiteettiin, kieleen ja kulttuuriin, jotta teos pystyisi tavoittamaan lukijoita eri kulttuureista ja kieliyhteisöistä (ks. Bertills 2003: 192–193; Wessberg 2017: 18). Alkuperäisteoksen kulttuuri ja kulttuuriympäristö eivät kuitenkaan saa vaihtua kokonaan käännettyssä tekstissä. Esimerkiksi Kapari-Jatta (2008: 65–66) toteaa, että jos asiat olisi selitetty liian suomalaisesti *Harry Potter*-kirjasarjan (1997–2007) suomennoksessa, lukija saattaisi luulla tapahtumien sijoittuvan Suomeen. Toisinaan alkuperäinen kulttuuriympäristö mukautetaan kuitenkin kohdekielen lukijalle tutummaksi. Esimerkiksi Daniel Defoen *Robinson Crusoe* -teosta (1719) mukailtiin 1800-luvun Euroopassa valistuspedagogiseen tehtävään: alkuperäisteosta muunneltiin lapsille suunnatuksi opetus- ja valistuskertomukseksi, joka sopeutettiin kansalliseen kulttuuriympäristöön (ks. Sagulin 2009: 7). Suomalaiseen kulttuuriin sopeutettu mukaelma, Siviä Heinämaan teos *Risto Roopenpojan ihmeellinen elämä* (1911), oli tarkoitettu ensisijaisesti koulukäyttöön, mutta myös lastenkirjaksi koulujen ulkopuolelle (Heinämaa 1958: 4 teoksessa Sagulin 2009: 9). Kotoisia aineksia teoksessa ovat muun muassa päähenkilö, joka on Suomessa asuva suomalainen poika, sekä Suomen luontoa muistuttava ympäristö eläinlajeineen (ks. Sagulin 2009: 7, 14). Toisinaan kulttuurinen mukaelma voi jopa olla välttämätöntä, esimerkiksi jos alkuperäisteoksessa esiintyvät kulttuuriset elementit ovat tuntemattomia kohdekielen kulttuurissa (Nikolajeva 1996: 27–34 teoksessa Bertills 2003: 193).

Yksi merkittävä ero lasten- ja aikuiskirjallisuuden välillä on se, että lastenkirjallisuuden erisnimet käännetään huomattavasti useammin kuin aikuis-

kirjallisuuden nimet (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 342). Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 342) mukaan tämä johtuu pääosin siitä, että lastenkirjallisuudessa esiintyvät erisnimet ovat usein semanttisesti läpinäkyviä ja selkeästi tulkittavia. Bertills (2003: 194) lisää, että semanttisen vastaavuuden luominen kohdekielessä on tärkeää, etenkin jos käännöksellä halutaan herättää kohdekielen lukijassa samankaltaisia vaikutelmia kuin mitä alkuperäisteos herättää lähdekielen lukijassa. Lisäksi jos alkuperäisnimessä on erityisiä foneettisia piirteitä, myös ne tulisi mukauttaa käännökseen. On siis tärkeää, että alkuperäisteoksen lukija ja käännetyksen lukija saa saman käsityksen tarinassa esiintyvistä hahmoista. Hahmojen tulkinnan kannalta on myös tärkeää, että alkuperäisnimellä ja käännöksessä esiintyvällä nimellä on samanlainen funktio. (Bertills 2003: 194.; ks. myös 2.1.4. s. 17–18; 2.1.4.1. s 18–22) Lisäksi on tärkeää, että hahmon alkuperäinen kansallisuus säilyy käännöksessä (Newmark 1988: 35, 214 teoksessa Bertills 2003: 196).

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 342) toteavat kuitenkin, että vierasperäiset nimet yleensä korvataan kohdekielen tutulla nimistöllä, jotta ne olisivat helpompia ääntää. Lisäksi lapsen on helpompi samastua henkilöhahmoihin jos niillä on tutut nimet. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa toteutetussa tutkimuksessa tutkittiin englanninkielisten lastenkertomusten käännöksiä maan muille kielille (esimerkiksi zulu, xhosa ja afrikaans) ja tulokset osoittivat, että afrikkalaisten lasten oli helpompi samastua hahmoihin, joilla oli tuttu, afrikkalainen nimi. *Peter Pan* -teoksen (1911) *Wendy, John* ja *Michael* on samasta syystä korvattu nimillä *Leena, Jukka* ja *Mikko* vuonna 2002 ilmestyneessä suomennoksessa. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 342–343.)

Vierasperäinen henkilönnimi jätetään toisaalta kääntämättä, kun nimenkantaja edustaa jotain tiettyä kansallisuutta (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 342). Nord (2003: 185) tosin korostaa, että jos vierasperäinen henkilönnimi jätetään kääntämättä ja kyseinen nimi kuuluu myös kohdekielen nimistöön, tuloksena on hahmon kansallisuuden vaihtuminen. Tämä on yleinen ongelma etenkin lastenkirjallisuuden nimien käännöksissä. Esimerkiksi kun espanjalaiset henkilöhahmot *Miguelito* ja *Hugo* jätetään saksannoksessa kääntämättä, lukija tulkitsee ainoastaan *Migueliton* espanjalaiseksi. *Hugo* puolestaan muuttuu saksalaiseksi, sillä kyseinen nimi esiintyy myös saksalaisessa nimistössä eikä sitä liitetä pelkästään espanjalaiseen kansallisuuteen. Eli jotta näiden hahmojen espanjalainen kansallisuus säilyisi myös saksannoksessa, kääntäjän tulisi korvata *Hugo* jollakin tyypillisellä espanjalaisella

nimellä. Tällöin hahmot näyttäytyvät lukijalle myös eksoottisempina. Toisaalta jos käänöksellä halutaan tuoda henkilöahmot lähemmäs lukijan kulttuuria ja siten tehdä henkilöahmoihin samastumisesta helpompaa, kääntäjän tulisi korvata molemmat nimet tyypillisillä kohdekielisillä nimillä. (Nord 2003: 185.) Monia lastenkirjallisuuden erisnimiä jätetään nykyään myös kääntämättä kulttuurimme kansainvälistymisen tuloksena. Tutkijat ovatkin korostaneet, että vieraskielisten nimien säilyttäminen lisää lasten nimituntemusta, eli nimet voivat toimia lastenkirjallisuudessa myös kansainvälisyyskasvatuksen välineinä. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 343.)

2.2. Fantasiakirjallisuus

Seuraavaksi kerrotaan fantasiakirjallisuuden eri määritelmistä, fantasiakirjallisuuden yhteydestä muihin kirjallisuuden genreihin sekä fantasiakirjallisuuden eri jaotteluista. Lopuksi kuvaillaan fantasiakirjallisuuden erisnimien ominaisuuksia.

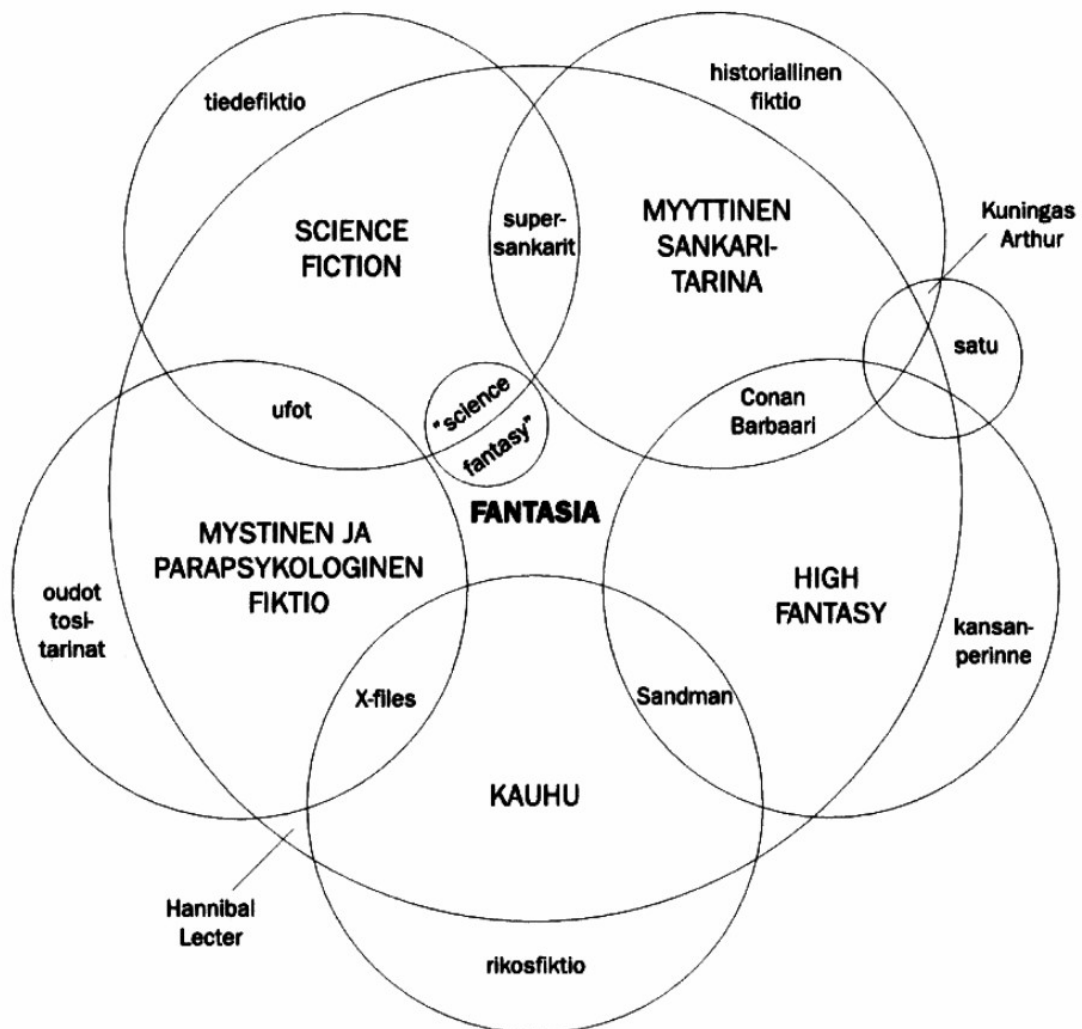
2.2.1. Fantasiakirjallisuuden määritelmä

Kielitoimiston sanakirjan (KS) määritelmässä *fantasia* tarkoittaa mielikuvitusta, kuvitteellisuutta ja kuvitelmaa (KS s. v. *fantasia*). Sisättö (2006: 9) toteaa, että fantasia on esteettinen yleiskäsite, joka yksinkertaisesti tarkoittaa mielikuvituksen käyttöä siten, että se ylittää arkitodellisuudessa tuntemamme maailman. Nämä määritelmät pätevät myös fantasiakirjallisuudessa, jossa kirjailija on mielikuvituksensa voimalla luonut fiktiivisiä hahmoja, jotka seikkailevat kuvitelluissa ympäristöissä. Hirsjärven (2006: 171) mukaan *fantasiakirjallisuus* määritellään arkiajattelussa magiaa, yksisarvisia, lohikäärmeitä ja velhoja sisältäväksi kirjallisuudeksi. Toisaalta Kuusisto (1993: II) toteaa, että fantasiakirjallisuutta ei kuitenkaan voida määritellä pelkästään mielikuvitukseen perustuvaksi tuotteeksi, koska silloinhan mikä tahansa teos voisi olla fantasiakirjallisuutta.

Kuusisto (1993: I) lisää, että fantasiakirjallisuuden määrittely on varsin hankalaa, koska fantasiakirjallisuudella on yhtä monta määritelmää kuin on fantasia-kirjallisuuden tutkijoitakin. Kaikista väljin määritelmä on se, että fantasiakirjallisuus

on mikä tahansa kirjallisuus, joka poikkeaa arkitodellisuudesta ja irtaantuu realismista jollakin tavalla (ks. Hume 1984: 21 teoksessa Sisättö 1996: 186; Leinonen 2006: 43; Peltoniemi 2006: 45). Sisätön (2006: 9) mukaan tämänkaltaisen määritelmän avulla voitaisiin luoda jättimäinen ”megafantasiakirjallisuuden” genre, joka sisältäisi kaikki ne teokset, joissa on vähänkin arkitodellisuudesta poikkeavia piirteitä. Hirsjärvi (2006: 169) huomauttaa, että näin ajateltuna fantasiakirjallisuus olisi ainoastaan yleisgenre, joka käsittäisi myös muun muassa kauhukirjallisuuden, supersankarit tarinat ja tieteiskirjallisuuden. Tämä yleisgenre havainnollistuu seuraavassa kuviossa (Kuvio 1):

Kuvio 1. Fantasiakirjallisuus yleisgenreinä.

(Sinisalo 2004: 17 teoksessa Hirsjärvi 2006: 170)

Sisättö (2006: 9) toteaa, että tällainen äärimmäisen avoin ”megafantasia” täytyy käytännön syistä jakaa useisiin eri genreihin – joista yksi on fantasiakirjallisuus.

Tzvetan Todorovin määritelmä fantasiakirjallisuudesta on yksi tunnetuimpia ja siteeratuimpia fantasian määritelmiä. Todorovin (1980: 33) mukaan fantastisen tekstin on täytettävä kolme ehtoa. Tekstin täytyy ensinnäkin saada lukija epäröimään, onko siinä esiintyvillä oudoilla tapahtumilla luonnollinen vai yliluonnollinen selitys. Jos epäily lakkaa, eli outo tapahtuma saa luonnollisen selityksen tai varmistuu yliluonnolliseksi, fantastinen lakkaa olemasta. Toiseksi, tarinan päähenkilön täytyy myös epäillä samaa kuin lukija. Kolmanneksi, fantastiselle tekstille ei voi antaa allegorista tai poeettista tulkintaa. (Todorov 1980: 33, 41 teoksessa Sisättö 1996: 188.) Todorovin näkemyksestä poiketen voidaan kuitenkin todeta, että fantasiakirjallisuudesta löytyy allegorisia merkityksiä. Sisättö (1996: 192) korostaa, että fantasiateokset jopa kannustavat etsimään allegorisia merkityksiä. Fantasiakirjallisuuteen sisältyy nimittäin maailmankatsomuksellisia, filosofisia, poliittisia, uskonnollisia ja muita aineksia, joilla on yhteys todellisen maailman ilmiöihin (ks. esim. Miettinen 2004: 14–16, 38–39, 99, 104, 119; Sisättö 2001; Jääskeläinen 2006: 85; Ihonen & Ihonen 2006: 151–154, 158). Sisättö (1996: 188–189) toteaaakin, että Todorovin määrittelemää fantasiakirjallisuutta esiintyy hyvin niukasti ja se rajoittuu pääosin 1800-luvun kirjallisuuteen.

Tunnetuimpiin ja siteeratuimpiin fantasiakirjallisuuden määritelmiin lukeutuu myös Colin N. Manloven määritelmä. Manlove määrittelee fantasiakirjallisuuden fiktioksi, joka herättää ihmeellisyyden tunteen sekä sisältää olennaisena ja palauttamattomana elementtinä yliluonnollisia tai mahdottomia maailmoja, olentoja tai esineitä, joihin tarinan kuolevaiset henkilöihahmot sekä lukijat tutustuvat (Manlove 1982: 16–17 teoksessa Sisättö 1996: 189). Leinonen (2006: 25) tähdentää, että ihmeellisyyden tunne on fantasiakirjallisuuden sydän: jokainen fantasiakirjailija haluaa herättää lukijoissaan elämyksiä ja oivalluksia, jotka nostattavat tarinan arjen yläpuolelle.

Nikolajeva (1988: 12–13) toteaa, että fantasiakirjallisuuteen kuuluu myös luonnonlakien rikkomista sekä kahden maailman rakenne (ks. myös 2.2.3.1. s. 37–38). Kahden maailman rakenne tarkoittaa sitä, että tarinassa esiintyy kaksi maailmaa: *primaarinen maailma* eli realistinen todellisuus, sekä taianomainen, *sekundaarinen maailma* (Nikolajeva 1988: 13). Primaarinen ja sekundaarinen maailma ovat J.R.R. Tolkienin luomia käsitteitä, joita Tolkien esitteli vuonna 1939 kirjoitelmissaan *On fairy-stories*, ja jotka ovat sittemmin vakiintuneet fantasiakirjallisuuden tutkimuskentällä (Sisättö 2006: 12). Tolkienin (2012 [1964]: 51) mukaan fantasia-

kirjailija luo sekundaarisen maailman, jossa pätevät omalaatuiset luonnonlait, jotka poikkeavat lukijan tuntemasta primaarisen maailman järjestyksestä ja lainalaisuuksista. Kun lukija astuu sisään sekundaariseen maailmaan, hän pitää lukemiaan ihmeellisyyksiä myös totena: ne ovat sekundaarisen maailman luonnonlakien mukaisia (Tolkien 2012 [1964]: 51).

2.2.2. Fantasiakirjallisuuden yhteys muihin genreihin

Fantasiakirjallisuuden juuret ovat muun muassa saduissa, myyteissä ja kansantaruissa (ks. esim. Rabkin 1979: 27; Ihonen 2001: 137–138; Miettinen 2004: 11). Neuvonen (2006: 75) toteaa, että rajanveto fantasiakirjallisuuden ja sadun välillä on usein vaikeaa. Nikolajevan (1988: 12–13) mukaan suurin ero fantasiakirjallisuuden ja sadun välillä on kuitenkin se, että fantasiakirjallisuudessa esiintyy kahden maailman rakenne (ks. 2.2.1. s. 35; 2.2.3.1. s. 37–38), kun taas satu sijoittuu aina yhteen maailmaan. Lisäksi Ihonen (2001: 137) tähdentää, että fantasiakirjallisuudessa käytetään samoja yliluonnollisia ilmiöitä kuin saduissa, mutta fantasiakirjallisuudessa niillä on selkeämpi logiikka: fantasiakirjallisuudessa yliluonnolliset ilmiöt sitoutuvat loogisesti maailman rakenteeseen, kun taas saduissa ilmiöt ovat vapaammassa käytössä.

Fantasiakirjallisuudella on myös monia yhtäläisyyksiä science fictionin kanssa (Sisättö 1996: 187). Hirsjärvi (2006: 169) tosin huomauttaa, että fantasiakirjallisuus sisältää luonnontieteellisestä maailmankuvasta poikkeavia elementtejä, kun taas science fictionissa pitäydytään luonnontieteellisen maailmankuvan perusteissa. Myös Sisättö (1996: 192) päätelee, että fantasiakirjallisuuden maaginen maailmankuva erottaa fantasiakirjallisuuden science fictionista. Nikolajeva (1988: 13) tähdentää, että science fiction tarjoaa lähes aina rationaalisen selityksen järjettömiltä vaikuttaville tapahtumille, mikä on merkittävä ero fantasia- ja tieteiskirjallisuuden välillä. Lisäksi Leinonen (2006: 22) toteaa, että fantasiakirjallisuus sijoittuu usein menneisyyteen ja science fiction puolestaan tulevaisuuteen.

Fantasiakirjallisuudella on myös yhteisiä piirteitä kauhukirjallisuuden kanssa. Sisättö (2006: 12) tosin huomauttaa, että fantasiakirjallisuus eroaa kauhukirjallisuudesta siten, että yliluonnollisuus esiintyy fantasiakirjallisuudessa myös ystävällisenä. Sen sijaan kauhukirjallisuudessa yliluonnollisuus on yksinomaan pelottavaa (Sisättö 2006: 12).

2.2.3. Fantasiakirjallisuuden jaotteluita

Ihosen ja Ihosen (2006: 147) mukaan fantasiakirjallisuus nähdään edelleen melko monoliittisena: eniten esillä olevat fantasiateokset vaikuttavat paljon siihen, miten koko genre näyttäytyy, eikä se tee oikeutta lajin suurelle kirjolle. Myös Leinonen (2006: 38) toteaa, että ”kaikkia fantasia-aineksia sisältäviä kirjoja ei voi niputtaa yhdeksi ja samaksi fantasiaksi”. Fantasiakirjallisuuden genre kätkeekin sisälleen monenlaisia fantasiateoksia, minkä vuoksi fantasiakirjallisuus jakaantuu itse genren sisällä. Seuraavaksi esitellään tyypillisimmät fantasiakirjallisuuden jaottelut.

2.2.3.1. Korkea, kahden maailman ja matala fantasia

Fantasiakirjallisuus jaetaan usein kolmeen päätyyppiin, fantasiateoksissa esiintyvien primaari- ja sekundaarimaailmojen (ks. 2.2.1. s. 35–36) keskinäisten suhteiden perusteella:

1. *Korkea fantasia*: sekundaarin maailman fantasia, jossa tapahtumat sijoittuvat ainoastaan kuvitteelliseen ja taianomaiseen maailmaan.
2. *Kahden maailman fantasia*: tapahtumat sijoittuvat sekä primaariseen että sekundaariseen maailmaan. Lähtökohtana on primaarinen maailma, josta henkilöhahmot siirtyvät erityisen portin kautta sekundaariseen maailmaan.
3. *Matala fantasia*: vain primaariin maailmaan sijoittuva fantasia.
(Ihonen 2001: 136–137.)

Korkea fantasia on ”täysfantasiaa”, joka sijoittuu omaan fantasiamaailmaan, jossa omat lainalaisuudet vallitsevat ja omanlaiset henkilöhahmot elävät (Peltoniemi 2006: 45). Leinosen (2006: 30) mukaan korkealle fantasialle on tyypillistä, että siinä esiintyy maagisia ja myyttisiä olentoja, kuten lohikäärmeitä, kentaureja, haltioita ja kääpiöitä. Toisaalta taikaolentoja esiintyy myös kahden maailman fantasiassa ja matalassa fantasiassa, eli niitä ei esiinny ainoastaan korkeassa fantasiassa. Lisäksi korkeassa fantasiassa henkilöhahmot eivät yleensä ihmettele yliluonnollisuutta, vaan yliluonnollisuus on täysin normaalia sekundaarimaailmassa eläville hahmoille (ks. Ihonen & Ihonen 2006: 148). Leinosen (2006: 30) mukaan korkeaa fantasiaa edustava tarina sijoittuu usein myös eräänlaiseen pseudokeskiaikaiseen maailmaan, johon on

poimittu historiallisia aineksia. Esimerkiksi J.R.R. Tolkienin *Hobitti* (1937) sekä *Taru Sormusten Herrasta* (1954–1955) ovat korkean fantasian arkkityyppisiä edustajia. Bengtssonin (2001: 333) mukaan myös Ursula Le Guinin *Maameri*-kirjasarja (1968–2001) on korkeaa fantasiaa, sillä se sijoittuu kuvitteelliseen saaristoon, jossa elää lohikäärmeitä ja taikuus on yleisesti tunnettua. Uusinta korkeaa fantasiaa edustaa George R.R. Martinin *Tulen ja jään laulu* -kirjasarja (1996-), joka sijoittuu kuvitteelliseen *Talvivaaraan* (engl. *Westeros*), jossa ihmisten rinnalla elävät lohikäärmeet, papittaret taikavoimineen, muodonmuuttajat sekä zombiarmeija. Suojala (2001: 37) toteaa, että myös *Muumi*-kirjat (1945–1980) ovat korkeaa fantasiaa, vaikka Suomessa ei olla totuttu ajattelemaan Muumilaaksoa sekundaarimaailmana.

Kahden maailman fantasiassa paetaan arkitodellisuudesta johonkin rinnakkais-todellisuuteen, mikä tarjoaa lukijalle eskapistista iloa (Jääskeläinen 2006: 84). Leinonen (2006: 32) toteaa, että kahden maailman fantasiassa lukijan on myös helpompi samastua sekundaarimaailmaan, kun sinne kuljetaan arkitodellisuudesta, johon voi aina palata. Esimerkkejä kahden maailman fantasiasta ovat muun muassa C.S. Lewisin *Narnian tarinat* -kirjasarja (1950–1956) ja Philip Pullmanin *Universumien tomu* -kirjasarja (1995–2000), joissa liikutaan primaarisesta maailmasta sekundaariseen maailmaan muun muassa vaatekaapin kautta (ks. Jääskeläinen 2006: 83). *Harry Potter* -kirjasarja (1997–2007) on myös kahden maailman fantasiaa, vaikka kirjasarja luokitellaan usein matalaksi fantasiaksi (ks. esim. Suojala 2001: 37; Ihonen & Ihonen 2006: 162). Koska kyseisessä kirjasarjassa seikkaillaan pääosin kuvitteellisessa taikamaailmassa, joka on ns. ”maailma reaali maailman sisällä” sekä fyysisesti erotettu arkitodellisuudesta, kyseessä on kuitenkin kahden maailman fantasia. Leinonen (2006: 34) tähdentää, että kahden maailman fantasiassa voidaan myös siirtyä toiseen aikakauteen tai vaihtoehtoiseen todellisuuteen. Tällöin on kyse *aikafantasiasta* tai *käänteismaailmoja kuvaavasta fantasiasta* (ks. 2.2.3.3. s. 40). Leinonen (2006: 31–32) lisää, että kahden maailman fantasian tapahtumapaikkana voi myös olla unen absurdi todellisuus, eli sekundaarimaailmaan voidaan siirtyä unen avulla: esimerkiksi *Liisan seikkailut ihmemaassa* (1865) kuvailee unenomaista tapahtumasarjaa ihmemaassa, joka voisi olla Liisan uneksima mielikuvituksen tuote.

Sen sijaan *matala fantasia* sijoittuu tuttuun arkitodellisuuteen, johon ilmestyy jotain realismin perinteitä rikkovaa (Peltoniemi 2006: 45). Ihonen ja Ihonen (2006: 148) toteavat, että matalassa fantasiassa yliluonnollinen ja luonnollinen törmäävät toisiinsa

primaarimaailmassa, mikä aiheuttaa ihmeen tuntua, epäröintiä ja epäuskoa. Bengtssonin (2001: 333–334) mukaan esimerkiksi Margaret Mahyn *Noitavaellus* (1984) on matalaa fantasiaa. Nykyaikaista matalaa fantasiaa edustaa muun muassa Cassandra Claren *Varjojen kaupungit* -kirjasarja (2007–2014), joka sijoittuu New Yorkiin, jonne ilmaantuu yliluonnollisia olentoja.

2.2.3.2. Mahdoton ja yliluonnollinen fantasia

Fantasiakirjallisuus voidaan myös jakaa kahteen pääluokkaan sen perusteella, esiintyykö teoksissa mahdottomia tai yliluonnollisia elementtejä. Tällöin fantasiakirjallisuus jaotellaan mahdottomaan ja yliluonnolliseen fantasiaan. *Mahdottomassa fantasiassa* tapahtuu asioita, jotka ovat mahdottomia ja selittämättömiä arkitodellisuudessa, mutta eivät kuitenkaan ole yliluonnollisia. Mahdottomassa fantasiassa esiintyy muun muassa nonsensea. (Sisättö 2006: 13, 15.) Suojalan (2001: 37) mukaan *nonsense* on leikittelyä merkityksellisyyden ja merkityksettömyyden välillä, ja sen ominaispiirteisiin kuuluvat muun muassa reaali maailman logiikasta irtoaminen sekä karnevalistinen irrottelu. Sisättö (2006: 13–14) toteaa, että esimerkiksi *Liisan seikkailut ihmemaassa* (1865) on tyypillinen mahdottoman fantasian teos.

Sen sijaan *yliluonnollisessa fantasiassa* esiintyy taikuutta tai muuta yliluonnollista, johon liittyy aina tuonpuoleinen vivahde. Yliluonnollisuus ei kuitenkaan ole rajatonta: tyypillisesti jokaiselle yliluonnollisen ilmentymälle on olemassa vastavoima, jonka avulla se voidaan torjua tai mitätöidä. (Sisättö 2006: 15.) Sisättö (2006: 14) toteaa, että yliluonnollinen fantasia muodostaa fantasiakirjallisuuden genren sisäisen valtavirran. Toisin sanoen: suurin osa fantasiakirjallisuudesta on yliluonnollista fantasiaa, jossa esiintyy muun muassa magiaa ja taikaolentoja.

2.2.3.3. Fantasiakirjallisuuden alalajeja

Bengtsson (2001: 334) toteaa, että fantasiakirjallisuus voidaan myös jakaa useaan alalajiin, muun muassa etsintäretkifantasiaan, miekka ja magia -fantasiaan, eläinfantasiaan, aikafantasiaan sekä käänneismaailmafantasiaan. Nämä voivat myös sekoittua samassa teoksessa eri alalajien kokonaisuudeksi (Bengtsson 2001: 334).

Etsintäretkifantasia on saanut vaikutteita muun muassa muinaisista sankarimyyteistä, ja etsintäretkifantasiaa esiintyy monissa korkean fantasian teoksissa. Esimerkiksi *Taru Sormusten Herrasta* (1954–1955) on etsintäretkifantasian klassikko, josta myöhempi etsintäretkifantasia on omaksunut paljon vaikutteita. (Bengtsson 2001: 335–336.) Sisätön (2006: 17) mukaan etsintäretkifantasian juoni seuraa yleensä tiettyä kaavaa: sankari saa jonkin tehtävän ja lähtee seikkailumatkalle läpi fantasiamaailman, pelastaakseen yhteisönsä uhkaavalta pahalta. Sankarilla on apunaan myös kumppaneita ja matkallaan he kohtaavat vihollisia ja auttajia (Sisättö 2006: 17). Sen sijaan Robert E. Howardin *The Shadow Kingdom* (1929) edustaa *miekka ja magia -fantasiaa*, jossa esiintyy miekkataisteluita ja taikuutta (Bengtsson 2001: 339). Bengtssonin (2001: 335) mukaan nämä kaksi alalajia hallitsevat yleistä käsitystä fantasiakirjallisuudesta.

Eläinfantasia eroaa faabelista eli eläinsadusta siten, että eläinfantasia ei ole kirjoitettu korostetusti opetuksen tai elämänviisauden esiintuomiseksi. Eläinfantasiassa on myös toinen, leikkimielinen versio: *lelufantasia*. Eläin- ja lelufantasia perustuu ei-inhimillisten hahmojen inhimillistämiseen ja elollistamiseen. (Bengtsson 2001: 340–341.) Saukkola (1996: 205) toteaa, että esim. Beatrix Potterin vuosina 1902–1930 julkaistut teokset ovat eläinfantasiaa, kun taas A.A. Milnen *Nalle Puh* (1926) on lelufantasiaa.

Aikafantasiassa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden aikatasot voivat sekoittua eri tavoin. Aikafantasiassa voidaan esimerkiksi siirtyä kuvitteelliseen menneisyyteen, kuten Anu Holopaisen *Kristallien valtakunnassa* (1996). Sen sijaan *käänteismaailmafantasiassa* esimerkiksi sukupuolirollit on käännetty nurin. (Bengtsson 2001: 334, 342.)

2.2.4. Fantasiakirjallisuuden erisnimet

Fantasiakirjallisuudessa teoksen nimistö on yleensä täysin fiktiivinen (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 334). Fantasiakirjallisuudessa on laaja henkilögalleria ja siinä esiintyy paikkoja, taikaolentoja ja muita asioita, joilla on omaperäiset, mielikuvitukselliset nimet. Bertills (2003: 41, 46) toteaa, että kirjailijoilla on tapana valita realistisille henkilöihahmoille tavanomaiset nimet, kun taas fantasiakirjallisuuden henkilöihahmoille annetaan mielikuvitukselliset nimet.

Fantasiakirjallisuuden erisnimet ovat ainutlaatuisia ja sidoksissa tiettyyn kuvitteelliseen maailmaan (Bertills 2003: 59). Bertills (2003: 175) toteaa, että fiktiivisten nimien yhteys kuvitteelliseen maailmaan korostuu etenkin kahden maailman fantasiassa (ks. 2.2.3.1. s. 37–38), jossa nimet muuttavat muotoaan kun liikutaan reaali maailmasta sekundaarimaailmaan. Esimerkiksi *Harry Potter*-kirjasarjan (1997–2007) reaali maailmassa asuvilla henkilö hahmoilla on tavanomaiset englantilaiset etu- ja sukunimet, kun taas velhomaailmassa asuvilla henkilöillä on useimmiten fiktiiviset ja hyvinkin erikoiset sukunimet. Ainiala, Saarema ja Sjöblom (2008: 333) puolestaan toteavat, että fantasiakirjallisuuden erikoisilla erisnimillä saatetaan myös tietoisesti testata kielen rajoja. Tällöin erisnimet sisältävät jonkinlaista sanaleikkiä (ks. 2.1.5. s. 24–25). Bertillsin (2003: 93) mukaan voimme jopa otaksua fantasiakirjallisuuden sisältävän enemmän kekseliäitä nimimuotoja pelkästään genren perusteella, sillä mielikuvitukselliset elementit eivät rajoitu fantastisen tarinan sisältöön, vaan ne ovat läsnä myös tarinan muodossa ja kielessä.

Ingon (1990: 243) mukaan kirjallisuudessa esiintyvät fiktiiviset henkilö- ja paikannimet säilytetään yleensä käänöksessä aidon paikallisvärin luomiseksi. Henkilö- ja paikannimien muuntelua esiintyy kuitenkin huomattavasti enemmän niissä tapauksissa, jossa teoksen tapahtumat sijoittuvat johonkin maantieteellisesti epämääräiseen paikkaan (Ingo 1990: 243). Eli koska fantasiakirjallisuudessa tarina sijoittuu useimmiten fiktiiviseen maailmaan, niin fantasiakirjallisuudessa esiintyy myös runsaasti erisnimien muuntelua. Oittisen (2008: 122) mukaan fantasiakirjallisuudessa onkin varsin yleistä, että kuvitteellisessa maailmassa elävien hahmojen nimet on muunnettu teosten käännytyissä versioissa.

3. AIEMPAA TUTKIMUSTA

Tässä luvussa kerrotaan aikaisemmista kirjallisuusunimistön tutkimuksista.

Nimistöntutkimus (ks. 4.1.1. s. 45) on pääosin koostunut paikannimien ja henkilönnimien tutkimuksesta (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 60; Andersson 1994: 15 teoksessa Bertills 2003: 1). Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 60) mukaan tämä johtuu siitä, että paikkoja ja ihmisiä on eri kielissä sekä eri kulttuureissa jo ennestään yksilöity eniten. Nimistöntutkimus olikin alkuaan paikannimitutkimusta, jota sovellettiin 1800-luvulla lähinnä arkeologian, historian ja kielihistorian tarpeisiin. Samoihin aikoihin nimistöntutkimus rantautui myös Suomeen ja vuonna 1891 julkaistiin ensimmäinen suomalainen nimistöntutkimuksen väitöskirja, jossa käsiteltiin muinaissuomalaisia henkilönnimiä. 1930-luvulta alkaen suomalaista paikannimitutkimusta alettiin harjoittamaan Helsingin yliopiston nimistöntutkimuksen dosentti ja Suomen nimiarkiston johtaja Viljo Nissilän toimesta. (Sjöblom & Ainiala 2020.)

Sen sijaan muun nimistön tutkimus, kuten esimerkiksi kirjallisuuden ja kaupallisen nimistön tutkimus, on kauan ollut melko marginaalista sekä Suomessa että kansainvälisesti (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 60). Bertills (2003: 1) toteaa, että kaunokirjallisuuden nimien tutkimusta onkin pitkään laiminlyöty. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 60) kuitenkin huomauttavat, että kaunokirjallisuuden nimistöä on 1900-luvun lopulta lähtien alettu tutkimaan systemaattisemmin.

Kirjallisuusunimistön tutkimus (ks. 4.1.1.1. s. 46) onkin vuosien saatossa lisääntynyt niin Suomessa kuin muualla maailmassa, mikä näkyy esimerkiksi siten, että monet nimistöntutkijat ovat erikoistuneet kaunokirjallisuuden nimien tutkimiseen. Tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi G.K. Chestertonin, Charles Dickensin, Fjodor Dostojevskin, William Shakespearen ja J.K. Rowlingin teoksissa esiintyvät nimet. Lisäksi nimistöntutkijoita ovat kiinnostaneet muun muassa keskiajan ritaritarinoiden, kansansatujen ja lastenkirjallisuuden nimistö, kuten myös kirjallisuusunimien kääntäminen. Tutkimus on pääosin kohdistunut kaunokirjallisuuden henkilönnimiin, mutta jonkin verran on myös tutkittu kaunokirjallisuuden paikannimiä ja muuta nimistöä. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 332–333.) Kaunokirjallisuuden nimien kääntämisen tutkimus onkin tuottanut kiinnostavia tuloksia, sillä nimien kääntämiseen liittyvät ongelmat paljastavat muun

muassa minkälaisia funktioita erisnimillä on kaunokirjallisissa teksteissä (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 343).

Kääntämisen kysymyksiä on yleisesti ottaen tarkasteltu kauan ennen kuin varsinaista kääntämisen tutkimusta (ks. 4.1.2. s. 46–47) on tehty. Etenkin kaunokirjallisuuden kääntämisen kysymyksiä on pohdittu satojen vuosien ajan. Käännöksiä onkin ennestään tutkittu monilla tieteenaloilla, vaikka käännöstieteen katsotaan syntyneen vasta 1900-luvun loppupuoliskolla. Esimerkiksi teologiassa on tutkittu *Raamatun* käännöksiä, kun taas kirjallisuuden tutkimuksessa on tarkasteltu kirjallisuuden käännöksiä. Kääntämisen tutkimuksessa siirryttiin tekstilingvistiikan synnyn myötä laajempiin kokonaisuuksiin 1960-luvulla, kuten esimerkiksi tekstien funktioihin ja vastaanottajiin. 1970-luvulla painopiste siirtyi lähdeteksteistä käännöksiin, kun taas 1980-luvulla syntyneiden funktionaalisten käännösteorioiden myötä katseet kohdistuivat erityisesti erikoisalojen ja käyttötekstien kääntämiseen. 1990-luvulla syntynyt deskriptiivinen käännöstutkimus puolestaan oli lähtöisin kirjallisuudentutkimuksen puolelta ja sen tutkimuskohteena oli alun perin kirjallisuuden kääntäminen. Myöhemmin alettiin tutkia myös esimerkiksi kääntämisen normeja ja lainalaisuuksia. (Tiittula & Kolehmainen 2020.)

Käännöstiede ja sen tutkimuskenttä onkin kehittynyt ja laajentunut nopeasti 1980-luvulta lähtien. Nykyään merkittäviä suuntauksia ovat muun muassa kääntämisen sosiologia, joka tutkii kääntäjää ja toimintaympäristöä, sekä kognitiivinen käännöstiede, joka kiinnittää huomionsa käännösprosessiin. Teknologian kehityksen myötä omiksi ja laajeneviksi alueiksi ovat kehittyneet muun muassa audiovisuaalisen kääntämisen tutkimus ja käännösteknologia, kuten myös multimodaalisuuden ja intersemioottisen kääntämisen tutkimus. Käännettyjä tekstejä tutkitaan kuitenkin edelleen ja nykytutkimus käsittelee tekstilajien koko kirjoa: uskonnollisia tekstejä, kaunokirjallisuutta, verkkotekstejä, erikoisalojen tekstejä, lakitekstejä, elokuvien tekstityksiä, tv-ohjelmien dubbauksia, laulujen sanoituksia, tuotepakkauselostuksia, sarjakuvia ja lääkepakkaustekstejä. (Tiittula & Kolehmainen 2020.)

Kaunokirjallisuudessa esiintyviä henkilönnimiä ja niiden käännöksiä onkin tutkittu 2000-luvulla Suomessa ja kansainvälisestikin. Seuraavaksi esitellään lyhyesti tämän pro gradu -tutkielman kannalta olennaisia tutkimuksia.

Tätä pro gradu -tutkielmaa pohjustaa vuonna 2017 valmistunut kandidaatin-tutkielmani. Kandidaattitutkielmassani analysoin *Harry Potter ja viisasten kivi* -fantasiateoksen (1998) fiktiivisten erisnimien suomennoksia ja selvitin, mitä käännösratkaisuja suomentaja oli tehnyt ja mitkä olivat suomentamisen keskeisimmät syyt. Analyysi kohdistui yhteensä 212 fiktiiviseen erisnimeen ja tutkimustulokset osoittivat muun muassa, että suomentaja oli hyödyntänyt useita käännösstrategioita suomennettujen erisnimien muodostuksessa. Tulokset havainnollistivat myös neljä keskeistä syytä, miksi teoksen erisnimiä oli suomennettu: semanttinen läpinäkyvyys, deskriptiivisyys, osuvampi mielikuva sekä mukautuminen suomenkielisen lukijan kieleen ja kulttuuriin. (ks. Wessberg 2017.)

Fantasia- ja lastenkirjallisuuden nimistöä sekä fantasia- ja lastenkirjallisuuden nimien käännöksiä on myös tutkittu monissa Suomen yliopistoissa valmistuneissa pro gradu -tutkielmissa. Analyysi on kohdistunut muun muassa nimistön funktioihin fantasian rakentumisessa (ks. esim. Uusitalo 2018), fiktiivisen nimistön erikielisten käännösten vertailuun (ks. esim. Vilén 2009; Käpynen 2011; Kosunen 2015) sekä eri suomentajien suomennosten vertailuun (ks. esim. Mäenpää 2019). Lisäksi Suomessa on ilmestynyt yksi väitöskirja, jossa käsitellään lastenkirjallisuuden henkilönnimiä. Åbo Akademiassa valmistuneessa Bertillsin (2003) väitöskirjassa tutkitaan lastenkirjallisuudessa esiintyvien eläin-, lelu- ja fantasiahahmojen nimien ominaispiirteitä ja kriteerejä. Bertills (2003) on väitöskirjassaan analysoinut *Muumi*-kirjojen (1945–1980), *Koiramäki*-kirjojen (1980–1988) sekä *Nalle Puh* -kirjojen (1926–1928) hahmojen nimiä, minkä perusteella hän esittää näkemyksiään lastenkirjallisuuden fiktiivisten hahmojen nimenmuodostuksesta, fiktiivisten nimien semantiikasta sekä fiktiivisten nimien kääntämisestä. Bertillsin (2003) näkemyksiä onkin hyödynnetty laajasti tässä pro gradu -tutkielmassa, muun muassa erisnimen käsitteen yleisessä taustoituksessa.

Kansainvälisistä fantasia- ja lastenkirjallisuuden nimistön tutkimuksista mainittakoon Nordin (2003) tutkimus, jota on myös hyödynnetty tässä tutkielmassa. Nord (2003) on analysoinut *Liisan seikkailut ihmemaassa* -teoksen (1865) nimistön saksan-, ranskan-, espanjan-, italian- sekä brasilianportugalinkielisiä käännöksiä, minkä perusteella hän esittää näkemyksiään muun muassa lastenkirjallisuuden nimien funktioista ja käännösstrategioista sekä nimien kääntämiseen liittyvistä kulttuurisista ongelmista.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaillaan tutkimuksen luonnetta ja esitellään aineistoa. Luvussa kerrotaan tutkielmaan liittyvistä tutkimusaloista sekä tutkielman aineistonkeruusta, aineiston luokittelusta ja tutkimusmenetelmistä.

4.1. Tutkimuksen tutkimusalat

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan fantasiakirjallisuudessa esiintyviä fiktiivisiä henkilönnimiä ja niiden suomennoksia. Toisin sanoen: kyseessä on kirjallisuusunimistön tutkimus yhdistettynä käännöstieteen tutkimukseen. Seuraavaksi kuvaillaan lyhyesti tutkielmaan liittyviä tutkimusaloja.

4.1.1. Nimistöntutkimus

Nimistöntutkimuksen eli *onomastiikan* tarkastelun kohteena ovat erisnimet. Nimiä voidaan tutkia paitsi osana kielijärjestelmää, myös omana järjestelmänään, joka on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Nimistöntutkimuksessa voidaan hyödyntää monenlaisia tutkimusmenetelmiä sen perusteella, minkä nimikategorian nimiä tutkitaan, mitä niistä halutaan selvittää ja millaiseen teoreettiseen taustaan tukeudutaan. Nimistöntutkimus on pohjimmiltaan lingvististä tutkimusta, mutta nimistöntutkimuksessa tarvitaan usein moni- tai poikkitieteellistä lähestymistapaa. (Sjöblom & Ainiala 2020.)

Nimistöntutkimus jaotellaan perinteisesti henkilönnimitutkimukseen eli *antroponomastiikkaan* ja paikannimitutkimukseen eli *topomastiikkaan*. Nykyään jaotteluun lisätään myös kolmas kategoria, muiden nimien tutkimus, johon sisältyy muun muassa eläinten nimet, yritysten nimet ja kaunokirjallisuudessa esiintyvät nimet. (Sjöblom & Ainiala 2020.) Koska tämän tutkielman tutkimuskohteena ovat fantasiakirjallisuuden henkilönnimet, tutkielma lukeutuu kolmanteen kategoriaan, tarkemmin ottaen kaunokirjallisuudessa esiintyviin henkilönnimien tutkimukseen. Seuraavaksi kerrotaan enemmän kirjallisuusunimistön tutkimuksesta.

4.1.1.1. Kirjallisuusnimistön tutkimus

Kirjallisuusnimistön tutkimus on monitieteinen tutkimusala, jossa kirjallisuustieteen, käännöstieteen ja nimistöntutkimuksen näkökulmat yhdistyvät. Kirjallisuusnimistön tutkimuksessa tutkitaan yleensä kaunokirjallisuuden nimistöä ja kiinnitetään huomiota eri romaaneissa, novelleissa ja runoissa esiintyviin erisnimiin. Tietyn romaanin analysoinnin yhteydessä saatetaan esimerkiksi viitata siihen, miten henkilöhahmojen nimet kantavat erilaisia tarinan juoneen kytkeytyviä lisämerkityksiä. Alkuaan tämänkaltaiset havainnot ovat kuitenkin olleet varsin satunnaisia ja summittaisia, mutta nykyään niihin kiinnitetään enemmän huomiota. Myös kaunokirjallisten teosten nimien ja nimijärjestelmien systemaattinen tarkastelu on aikaisemmin ollut vähäistä, mutta sekin on lisääntynyt vuosien varrella. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 332–333.) Tässäkin tutkimuksessa kiinnitetään erityishuomiota henkilönnimien funktioihin ja semanttisiin piirteisiin – pyrin siis selvittämään, millaisia merkityksiä kirjailija on liittänyt alkuperäisiin nimiin ja miten ne välittyvät suomennetuissa nimissä. Nykyaikaisessa kirjallisuusnimistön tutkimuksessa ollaankin myös kiinnostuneita kaunokirjallisuuden nimien kääntämisestä (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 343). Seuraavaksi esitellään käännöstieteen tutkimuksen piirteitä.

4.1.2. Käännöstieteen tutkimus

Käännöstiede kattaa sekä kääntämisen että tulkkauksen tutkimuksen. Tutkimuskohteena voivat olla esimerkiksi kääntämisen ja tulkkauksen tuotteet (eli käännökset ja tulkkeet), käännös- ja tulkkausprosessit, kääntämisen ja tulkkauksen esiintymisympäristöt tai kääntäjien ja tulkkien apuvälineet. (Tiittula & Kolehmainen 2020.) Koska tämä tutkielma käsittelee käännettyjä nimiä, keskitytään seuraavaksi kääntämisen tutkimukseen.

Kääntämisen tutkimus jaotellaan yleensä kolmeen osa-alueeseen tekstilajeittain: kirjallisuuden kääntämiseen (kauno- ja tietokirjallisuus), asiatekstien kääntämiseen (esimerkiksi lakitekstit) ja audiovisuaaliseen kääntämiseen (esimerkiksi tv-ohjelmien tekstitykset ja dubbaukset). Nykyään kääntämisen tutkimukseen sisältyy kaikenlaiset tekstilajit, kuten esimerkiksi sarjakuvat, laulujen sanoitukset, käyttöohjeet ja tuotepakkausselosteet. Kääntämisen tutkimuksessa käännettyjä tekstejä ei tyypillisesti tutkita sellaisenaan, vaan tutkija valitsee jonkin tietyn piirteen tai ilmiön ja tarkastelee

sen esiintymistä käännettyissä teksteissä. Tutkimus voi näin ollen kohdistua esimerkiksi erisnimiin, kulttuurispesifisiin ilmauksiin, sanaleikkeihin, huumoriin, tyylipiirteisiin tai kielioopin ilmiöihin. (Tiittula & Kolehmainen 2020.) Tässä tutkielmassa tutkimus kohdistuukin pelkästään henkilönnimiin. Alun perin olin ajattelut kohdistaa tutkimukseni kaikkiin Tolkienin teoksessa esiintyviin erisnimiin, mutta päätin rajata aineiston pelkästään henkilönnimiin, sillä aineistoa kootessa huomasi, että teoksen nimistö on odotettua suurempi.

4.2. Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Seuraavaksi kerrotaan tutkielman aineistosta ja esitetään, millä tavoin aineistoa on lähdetty tutkimaan.

4.2.1. Aineistonkeruu

Tämän tutkielman aineisto on koottu J.R.R. Tolkienin *The Lord of the Rings I. The Fellowship of the Ring* -teoksesta (2011) [1954] ja sen suomennoksesta *Taru Sormusten Herrasta I. Sormuksen Ritarit* (2002) [1973]. Aineisto koostuu alkuperäisistä fiktiivisistä henkilönnimistä sekä niiden suomenkielisistä vastineista. Tolkienin teos valikoitui tutkielmaani, koska se lukeutuu tunnetuimpiin ja merkittävimpiin fantasiakirjallisuuden teoksiin. Näin ollen tämä teos toimii erinomaisena fantasiakirjallisuuden edustajana.

Olen koonnut aineiston systemaattisesti keräämällä Tolkienin luomia henkilönnimiä alkuperäisteoksen tekstistä sekä etsimällä niiden vastineet suomennoksesta. Kyseessä on siis ei-sähköisen tekstiaineiston keruu, jonka olen suorittanut manuaalisesti. Tiittulan ja Kolehmaisen (2020) mukaan ei-sähköisen tekstiaineiston keruu tarkoittaakin käytännössä ilmiöiden manuaalista poimintaa tekstistä, ja etenkin käännettyjen tekstien tutkimuksessa manuaalinen aineistonkeruu on tavallista.

Henkilönnimi määritellään ihmisen nimeksi (ks. esim. TTP s. v. *henkilönnimi*), mutta koska Tolkienin teoksessa esiintyy ainoastaan muutama ihminen, olen laskenut henkilönnimiksi myös niiden olentojen nimet, jotka muistuttavat ihmisiä suuresti. Eli aineistoon sisältyy myös muun muassa velhojen, hobittien, haltioiden ja kääpiöiden nimet. Lisäksi olen sisällyttänyt aineistoon kaikki ihmisiin tai ihmisenkaltaisiin

olentoihin viittaavat yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet. Sen sijaan en ole sisällyttänyt aineistoon sellaisia nimiä, joiden nimenkantajilla on eläimellisiä piirteitä, sillä tulkitsen tämänkaltaisten olentojen nimien lukeutuvan eläinten nimiin.

4.2.2. Aineiston luokittelu

Aineisto koostuu yhteensä 248 fiktiivisestä henkilönnimestä. Suurimmalla osalla teoksessa esiintyvillä henkilöhahmoilla on pelkästään etunimi, mutta toisinaan niillä on myös sukunimi tai esimerkiksi jokin lisänimi, lempinimi tai arvonimi. Tästä syystä olen luokitellut kaikki henkilönnimet yhdeksään eri kategoriaan. Kyseiset nimikategoriat sekä henkilönnimien lukumäärät jokaisessa kategoriassa on tiivistetty alla olevaan taulukkoon (Taulukko 1). Aineiston luokittelu nimikategorioihin selkeyttää analyysia, mutta mahdollistaa myös eri nimikategorioiden nimien vertailun, jonka avulla voidaan havaita esimerkiksi tietyn nimikategorian nimien yleisiä piirteitä sekä nimikategorioiden välisiä eroja.

Taulukko 1. Aineiston nimikategoriat (yhteensä 9).

Nimikategoria	Nimien lukumäärä
Henkilöhahmot, joilla on vain etunimi	73
Sukunimet	36
Henkilöhahmot, joilla on sekä etu- että sukunimi	32
Henkilöhahmot, joilla on deskriptiivinen lisänimi	18
Lempi- ja pilkkanimet	38
Henkilöhahmot, joilla on etu- tai sukunimen edellä titteli	8
Henkilöhahmot, joilla on etunimen edellä arvonimi	6
Henkilöhahmot, joiden nimi koostuu etunimestä ja järjestysluvusta	3
Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet	34

4.2.3. Tutkimusmenetelmät

Tutkielmani keskeisenä menetelmänä toimii vertailu. Tiittulan ja Kolehmaisen (2020) mukaan käännettyjen tekstien tutkimuksessa kääntäjän käännösratkaisuja vertaillaan tyypillisesti lähdetekstiin, muunkielisiin käännöksiin tai aikaisemmin ja myöhemmin

ilmestyneisiin käännöksiin. Tässä tutkielmassa vuonna 2002 ilmestyneen suomennoksen henkilönimiä vertaillaan alkuperäisteoksen vuonna 2011 ilmestyneen painoksen henkilönimiin, eli suomentajien käännösratkaisuja vertaillaan lähdetekstiin. Tiittulan ja Kolehmaisen (2020) mukaan vertailu lähdetekstiin mahdollistaa yhtäläisyyksien ja erojen paikantamisen, ja sen avulla voidaan kuvata esimerkiksi käännösstrategioita, eli kääntäjän kohdekielisiä ratkaisuja lähdetekstin ilmiöihin.

Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa olenkin tarkastellut suomennettujen henkilönimien käännösstrategioita. Olen tarkastellut aineiston henkilönimiä yksittäisesti ja luokitellut ne kuuteen ryhmään, suomentajien hyödyntämien käännösstrategioiden perusteella. Jokainen nimikategoria (ks. 4.2.2. s. 48) on siis analyysissä luokiteltu sen mukaan, millaisia käännösstrategioita on käytetty henkilönimien suomennoksissa. Kyseinen luokittelu pohjautuu Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340), Hermansin (1988) sekä Nordin (2003: 182–183) esittämiin kirjallisuusnimien käännösstrategioihin (ks. 2.1.6. s. 28–30) ja on seuraavanlainen:

1. Lainatut nimet
2. Käännetyt nimet
3. Mukautetut nimet (eli äänteellisesti tai kulttuurisesti mukautetut nimet)
4. Korvatut nimet
5. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa (eli on käytetty vähintään kahta seuraavista: osalaina, osakäännös, osamukaelma ja osakorvaaminen)
6. Muut nimet

Käännösstrategiat, joihin luokittelu perustuu, ovat melko yksinkertaisia, mutta aineiston kannalta sopivia. Lisäksi ne selkeyttävät aineiston analyysia. Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340), Hermansin (1988) sekä Nordin (2003: 182–183) esittämien käännösstrategioiden lisäksi olen lisännyt kuudenneksi ryhmäksi muut nimet, johon sisältyy ne suomennetut henkilönimet, joiden kohdalla suomentajat eivät ole käyttäneet mitään tiettyä käännösstrategiaa, vaan nimenmuutoksen taustalla on ollut jokin muu syy.

Käännösstrategioiden selvittämisen jälkeen, jokaista nimeä on ryhdytty tarkastelemaan yksittäisesti ja perinpohjaisesti. Olen ensinnäkin hyödyntänyt englannin kielen sanakirjaa *Oxford English Dictionary Online* (OED Online),

Kielitoimiston sanakirjaa (KS) sekä *Suomen murteiden sanakirjaa* (SMS) nimielementtien määritelmien selvittelyssä, etenkin vanhahtavien, harvinaisempien ja murteellisten sanojen kohdalla. Lisäksi olen selvittänyt alkuperäisnimien funktioita ja semanttisia piirteitä, hyödyntäen alkuperäisteoksen kuvauksia nimenkantajista, Tolkienin (2005) [1975] kirjoittamaa kääntäjille suunnattua opasta sekä Hammondin ja Scullin (2005) esittämiä näkemyksiä Tolkienin nimistöön liittyen. Eli analyysissä on otettu huomioon paitsi alkuperäisteoksessa kuvailtuja asioita, myös kirjailijan ja aikaisempien tutkijoiden näkökulmia.

Nimistöaineistoa voidaan tutkia monien analyysimetodien avulla. Sjöblom ja Ainiala (2020) esittävät useita erilaisia nimistötutkimuksen analyysimalleja, joista funktionaalisen-semanttista rakenneanalyysia, kognitiivista merkitysanalyysia sekä osittain myös tekstianalyttistä metodia on sovellettu tähän pro gradu -tutkielmaan.

Sjöblomin ja Ainialan (2020) mukaan *funktionaalisen-semanttista rakenneanalyysia* voidaan joustavuutensa ansiosta soveltaa esimerkiksi koirien kennelnimien tai lastenkirjallisuuden nimien tutkimukseen. Funktionaalisen-semanttinen rakenneanalyysi soveltuu menetelmäksi etenkin silloin kun halutaan tarkastella nimiä, jotka ovat syntyneet tietoisesta ja harkitusta nimeämisprosessista kautta. Tämänkaltaisten nimien rakenne voi olla hyvinkin monimutkainen: nimet ovat usein monisanaisia, eikä niistä voi tunnistaa elementtejä, jotka olisivat selkeässä perus- ja määriteosasuhteessa toisiinsa. Aluksi analysoidaan, millaisista funktionaalista osista nämä kompleksiset nimet koostuvat, jonka jälkeen selvitetään, millaisista ilmauksista eri nimenosat rakentuvat, eli millaisia sana-aineksia ne sisältävät. Sana-ainekset voivat esimerkiksi olla henkilön- tai paikannimiä, appelliiveja tai muiden sanaluokkien sanoja, fraaseja, useammasta sanasta koostuvia lausekkeita, tekosanoja, kirjainlyhenteitä tai numeroita. (Sjöblom & Ainiala 2020.)

Funktionaalisen-semanttista rakenneanalyysia voidaan myös jatkaa *kognitiivisessa merkitysanalyysissa*, jossa nimien semantiikkaa ja funktioita tutkitaan tarkemmin (Sjöblom & Ainiala 2020). Kognitiivinen merkitysanalyysi täydentää funktionaalisen-semanttista rakenneanalyysia ja sen avulla selvitetään funktionaalisen-semanttisessa rakenneanalyysissa löydettyjen nimenosien semanttisia piirteitä. Kognitiivisen merkitysanalyysin avulla voidaan esimerkiksi tutkia yksilöivän osan sisältämän kielellisen ilmauksen merkitystä ja suhteuttaa se nimen tarkoitteeseen. Eli metodin

avulla voidaan kuvailla, millaisessa merkityssuhteessa nimi on tarkoitteeseensa nähden. Yleensä nimenosan merkityssuhde nimen tarkoitteeseen on joko suora tai epäsuora. *Suorassa merkityssuhteessa* nimenosa kertoo tarkoitteesta asioita suoraan: esimerkiksi nimessä *Kukkakauppa Virtanen* liikeideaa ilmaiseva *Kukkakauppa* ilmaisee yrityksen toimialan ja *Virtanen* omistajan sukunimen. Sen sijaan *epäsuorassa merkityssuhteessa* nimenosa on yhteydessä tarkoitteeseen jonkin assosiaation kautta, kuten esimerkiksi kampaamon nimessä *Rajut rastat*. Toisinaan nimenosan suhde tarkoitteeseen voi myös olla kompleksisempi, tai nimenosan muodon ja tarkoitteen välillä ei ole lainkaan välitöntä merkityssuhdetta. (Sjöblom 2006 teoksessa Sjöblom & Ainiala 2020.)

Nimistöaineistoa tutkitaan myös *tekstianalyttisen metodin* avulla, jolloin muun muassa selvitetään, millaisia funktioita nimillä on tekstissä (ks. Sjöblom & Ainiala 2020; ks. myös 2.1.4. s. 17–18; 2.1.4.1. s. 18–22). Tässä tutkielmassa olenkin selvittänyt millaisia funktioita aineiston fiktiivisillä henkilönnimillä on.

Tiivistettynä voidaan sanoa, että funktionaalis-semanttisen rakenneanalyysin, kognitiivisen merkitysanalyysin sekä tekstianalyttisen metodin tavoitteena on saada selville, miksi nimet ovat sellaisia kuin ne ovat (ks. Sjöblom & Ainiala 2020). Kyseinen tavoite pätee tässäkin tutkielmassa, jossa olen pyrkinyt selvittämään alkuperäisten fiktiivisten henkilönnimien funktiot ja semanttiset piirteet, sekä miten ne välittyvät suomennetuissa nimissä.

Alkuperäisnimien funktioiden ja semanttisten piirteiden selvittämisen jälkeen, olen tutkinut, millä tavoin alkuperäisnimien välittämät funktiot ja semanttiset piirteet välittyvät suomennetuissa nimissä. Eli tässä vaiheessa analyysia olen taas hyödyntänyt vertailua ja selvittänyt, millä tavoin nimien alkuperäiset merkitykset välittyvät suomentajien muodostetuissa suomennetuissa nimissä – tai jos ne ylipäätään välittyvät. Lisäksi olen analysoinut miksi joitakin nimiä ei ole suomennettu, vaan säilytetty alkuperäisissä muodoissaan. Lopuksi kaikkia analysoituja nimiä on vertailtu keskenään, jotta saataisiin selville sekä nimikategorioiden sisäisiä että nimikategorioiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja.

5. AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa analysoidaan aineistoa nimikategorioittain. Aineisto koostuu yhteensä 248 fiktiivisestä henkilönnimestä. Seuraavaksi tarkastellaan suomentajien hyödyntämiä käännösstrategioita sekä alkuperäisnimien ja suomennettujen nimien nimielementtejä, funktioita ja semanttisia piirteitä.

5.1. Henkilöhahmot, joilla on vain etunimi

Aineistossa on 73 hahmoa, joilla on ainoastaan etunimi. Kyseiset etunimet ovat suomennoksessa pääosin lainattuja: ainoastaan viisi nimeä on käännetty, mukailtu tai korvattu suomennoksessa. Lisäksi yhden nimen kohdalla ei ole käytetty mitään tiettyä käännösstrategiaa, vaan nimenmuutoksen taustalla on muu syy.

Taulukko 2. Henkilöhahmot, joilla on vain etunimi (yhteensä 73).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännösstrategia
Amroth	Amroth	laina
Anárion	Anárion / Anarion	laina, mukaelma
Aragorn	Aragorn	laina
Arathorn	Arathorn	laina
Arvedui	Arvedui	laina
Bain	Bain	laina
Balin	Balin	laina
Barahir	Barahir	laina
Beorn	Beorn	laina
Beren	Beren	laina
Bifur	Bifur	laina
Blanco	Blanco	laina
Bob	Bob	laina
Bofur	Bofur	laina
Bombur	Bombur	laina
Boromir	Boromir	laina
Celebrían	Celebrían	mukaelma
Celebrimbor	Celebrimbor	laina
Daeron	Daeron	laina
Dáin	Dáin	laina
Déagol	Déagol	laina
Denethor	Denethor	laina

Dior	Dior	laina
Dori	Dori	laina
Durin	Durin	laina
Dwalin	Dwalin	laina
Elladan	Elladan	laina
Elrohir	Elrohir	laina
Erestor	Erestor	laina
Esmeralda	Esmeralda	laina
Eärendil	Eärendil	laina
Fëanor	Fëanor	laina
Findegil	Findegil	laina
Finrod	Finrod	laina
Flói	Flói	laina
Frár	Frár	laina
Fundin	Fundin	laina
Galdor	Galdor	laina
Gil-galad	Gil-galad	laina
Gimli	Gimli	laina
Glóin	Glóin	laina
Glorfindel	Glorfindel	laina
Goldberry	<i>Kultamarja</i>	käännös
Hador	Hador	laina
Haldir	Haldir	laina
Harry	<i>Portti-Harri</i>	osakorvaaminen, osamukaelma
Húrin	Húrin	laina
Isildur	Isildur	laina
Legolas	Legolas	laina
Lindir	Lindir	laina
Lóni	Lóni	laina
Lotho	Lotho	laina
Marcho	Marcho	laina
Meneldil	Meneldil	laina
Morgoth	Morgoth	laina
Náli	Náli	laina
Narvi	Narvi	laina
Nimrodel	Nimrodel	laina
Nob	Nob	laina
Nori	Nori	laina
Óin	Óin	laina
Ori	Ori	laina
Orophin	Orophin	laina

Ohtar	<i>Othar</i>	muu
Rúmil	Rúmil	laina
Sméagol	Sméagol	laina
Thingol	Thingol	laina
Thráin	Thráin	laina
Thranduil	Thranduil	laina
Thrór	Thrór / Thrór	laina, mukaelma
Túrin	Túrin	laina
Valandil	Valandil	laina
Varda	Varda	laina

5.1.1. Lainatut nimet

Lähes kaikki lainatut etunimet kuuluvat hahmoille, jotka eivät ole kovinkaan merkityksellisiä tarinan kannalta ja mainitaan tekstissä ainoastaan kerran tai muutaman kerran. Osittain tästä syystä suomentajilla ei ole ollut tarvetta muuntaa näitä nimiä. Lisäksi suurin osa näistä nimistä eivät ole semanttisesti ladattuja nimiä, joten ne eivät vaadikaan muutosta.

Suurin osa lainatuista etunimistä ovat selkeästi Tolkienin luomia keinotekoisia nimiä (ks. 2.1.3. s. 15), kuten esimerkiksi *Erestor*, *Finrod*, *Isildul*, *Lindir*, *Lotho*, *Narvi*, *Nimrodel*, *Orophin*, *Rúmil* ja *Thranduil*. Monet alkuperäisteoksesta lainatut etunimet on osittain tai kokonaan muodostettu Tolkienin kehittämien haltiakielten (eli *sindarin* ja *quenyan*) sanoista. Esimerkkejä tästä ovat *Amroth*, *Arathorn*, *Barahir*, *Beren*, *Daeron*, *Denethor*, *Elladan*, *Elrohir*, *Gil-galad*, *Haldir*, *Meneldil*, *Thingol* ja *Valandil* (ks. Hammond & Scull 2005: 86, 161, 173, 175, 206, 232, 233, 234, 288, 303–304, 306). Osa lainatuista etunimistä on johdettu muinaisenglannin sanoista, kuten esimerkiksi *Beorn*, *Blanco*, *Déagol* ja *Marcho* (ks. Hammond & Scull 2005: 19, 86, 207). Lisäksi monet kääpiöiden nimet ovat peräisin muinaisnorjalaisesta *Völuspá*-runosta, joka kuuluu skandinaavisten muinaistarujen kokoelmaan, ns. *Vanhempeaan Eddaan*. Esimerkkejä tästä ovat *Bifur*, *Bombur*, *Dori*, *Dwalin*, *Frár*, *Glóin*, *Lóni*, *Náli* ja *Nori*. (ks. Hammond & Scull 2005: 36, 206, 208, 291.) Eli alkuperäisteoksen fiktiiviset etunimet, jotka on lainattu suomennokseen, ovat toisaalta kirjailijan luomia keinotekoisia nimiä, mutta toisaalta myös muusta lingvistikontekstista lainattuja nimiä (ks. 2.1.3. s. 15). Lisäksi aineistossa on kaksi realistista, mutta epäautenttista etunimeä (ks. 2.1.3. s. 15): *Bob* ja *Esmeralda*.

Syy, miksi suomentajat ovat säilyttäneet kaikki edellä mainitut etunimet, on todennäköisesti se, että he halusivat säilyttää alkuperäisteoksen paikallisvärin sekä alkuperäisnimien välittämät vaikutelmat vierasperäisistä, tarunomaisista hahmoista. Lisäksi edellä mainitut etunimet eivät ole semanttisesti läpinäkyviä (ks. 2.1.4.1. s. 19–20), vaikka jotkin haltiakielistä sekä muinaisenglannista johdetut etunimet ovatkin luonteeltaan deskriptiivisiä. Esimerkiksi *Arathorn* sisältää lyhenteen sindarinkielisestä sanasta *thorono*, joka tarkoittaa ’kotkaa’ (Hammond & Scull 2005: 161). Deskriptiivisiä sindarinkielisiä nimiä on muitakin: *Barahir* tarkoittaa sindariksi ’rohkeaa, innokasta lordia’ ja *Beren* tarkoittaa ’urhoollista’ (Hammond & Scull 2005: 173, 175). Lisäksi *Haldir* tarkoittaa ’kätkeytä sankaria’, *Meneldil* tarkoittaa ’tähtitieteilijää’ ja *Thingol* tarkoittaa ’harmaata kaapua’ (Hammond & Scull 2005: 175, 233, 306). Myös *Fëanor* on deskriptiivinen ja se on johdettu quenyankielisestä nimestä *Fëanáro*, joka tarkoittaa ’tulen henkeä’ (Hammond & Scull 2005: 280).

Muinaisenglannista johdetut etunimet ovat myös deskriptiivisiä. *Blanco* on johdettu muinaisenglannin sanasta *blanca*, joka tarkoittaa ’valkoista tai harmaata hevosta’ (Hammond & Scull 2005: 19) tai pelkästään ’ratsua’ (ks. OED Online s. v. *blonk*). Sen sijaan *Marcho* on johdettu muinaisenglannin sanasta *meorh*, joka tarkoittaa ’hevosta’ tai ’ratsua’ (Hammond & Scull 2005: 19; ks. myös OED Online s. v. *mare*). *Beorn* puolestaan tarkoittaa ’prinssiä’, ’aatelismiestä’, ’soturia’ tai ’miestä’ (Hammond & Scull 2005: 207; ks. myös OED Online s. v. *berne*). Lisäksi *Déagol* on johdettu muinaisenglannin sanasta *dēagol*, joka tarkoittaa ’salaista’ tai ’kätkeytä’ (Hammond & Scull 2005: 86). Kaikki haltiakielistä ja muinaisenglannista johdetut deskriptiiviset nimet voisivat hyvinkin olla semanttisesti läpinäkyviä, mutta koska näiden nimien nimenkantajista ei kerrota kovinkaan paljon, nimien mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle. Lisäksi näiden nimien deskriptiiviset piirteet paljastuvat ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat haltiakieliä ja ovat perehtyneet muinaisenglantiin. Kyseisiin haltiakielisiin ja muinaisenglannista johdettuihin nimiin liittyy siis tietynlainen poeettinen efekti: ne lukijat, jotka ovat perehtyneet haltiakieliin ja/tai muinaisenglantiin voivat muodostaa mielessään käsityksen siitä, millaisia ominaisuuksia hahmojen nimet potentiaalisesti kuvaavat (ks. myös 5.3.4. s. 77–78).

Jotkin haltiakieliset etunimet ovat toisaalta semanttisesti läpinäkyviä. Semanttinen läpinäkyvyys ilmenee kuitenkin vain niille lukijoille, jotka osaavat kyseisiä haltiakieliä. Tämä voi kenties olla Tolkienin alkuperäinen tarkoituksin: ainoastaan ne

lukijat, jotka ovat perehtyneet haltiakieliin, ymmärtävät näiden nimien semanttisen sisällön. Siksi suomentajat ovat ilmeisesti myös säilyttäneet kyseiset alkuperäisnimet suomennoksessa (ks. myös 5.4.1. s. 79–80; 5.5.1. s. 86–87).

Ensinnäkin *Arvedui* tarkoittaa sindariksi 'viimeistä kuningasta' ja viittaa siihen, että nimenkantaja on *Arnorin* viimeinen kuningas (Hammond & Scull 2005: 20, 636; ks. myös Tolkien 2011 [1954]: 4). *Celebrimbor* puolestaan tarkoittaa sindariksi 'hopeakättä' (Hammond & Scull 2005: 227) ja viittaa siihen, että nimenkantaja on yksi *Eregionin* parhaimmista sepistä, joka takoi *Mahtisormukset* (engl. *Rings of Power*):

”[...] monet silmät kääntyivät Elrondiin päin pelon ja ihmetyksen vallassa, kun hän kertoi Eregionin haltiasepoista ja heidän ystävydestään Morian kanssa ja tiedonjanoistaan, jonka avulla Sauron sai heidät pauloihinsa. [...] Mutta Celebrimbor tiesi hänestä ja kätki ne Kolme jotka hän oli tehnyt; ja sota syttyi ja maa autioitui ja Morian Portti suljettiin.” (Tolkien 2002 [1973]: 322–323.)

Sen sijaan *Dior* tarkoittaa sindariksi 'kruununperijää' ja viittaa siihen, että nimenkantaja on kuningas *Thingolin* perillinen (ks. Hammond & Scull 2005: 178; ks. myös Tolkien 2011 [1954]: 194). Muinaisenglannin sanasta *éarendel* johdettu *Eärendil* puolestaan tarkoittaa quenyaksi 'meren rakastajaa' (ks. Hammond & Scull 2005: 179) ja viittaa ilmeisesti siihen, että nimenkantaja on tottunut merenkulkija:

”Eärendil, kyntäjä merien [...]
Kuun, tähtien alla matkasi hän
kauas rannoilta pohjoisen,
maat kuolevaisten jätti taa
kuin valtaamana lumouksen. [...]”
(Tolkien 2002 [1973]: 310–311.)

Sen sijaan *Gil-galad* tarkoittaa 'kirkasta tähteä' (Hammond & Scull 2005: 86) tai 'tähdenvaaloa' (ks. Tolkien 2011 [1954]: 191). Nimi viittaa todennäköisesti siihen, että nimenkantaja loisti sotavarusteissaan tähden lailla:

”Gil-galadin, haltiakuninkaan
runoniekat muistavat lauluissaan, [...]
Oli terävä miekkansa sivallus,
näkyi kauas kypärän kimallus,
ja pinnasta kilpensä hopeisen
kuvastui taivas ja tähdet sen. [...]”
(Tolkien 2002 [1973]: 250–251.)

Morgoth puolestaan tarkoittaa sindariksi 'mustaa vihollista' ja viittaa pahaenteiseen hahmoon, jota *Sauron* aikoinaan palveli (Hammond & Scull 2005: 175). Lisäksi *Varda* tarkoittaa quenyaksi 'ylhäistä' ja viittaa taivaalliseen hahmoon, joka on luonut kaikki tähdet (ks. Hammond & Scull 2005: 100–101).

Viisi henkilöahmoa, joiden nimet on lainattu suomennokseen, ovat kuitenkin keskeisiä tarinassa: *Aragorn*, *Boromir*, *Gimli*, *Legolas* ja *Sméagol*. Nämä alkuperäisnimet on siis säilytetty sellaisenaan, vaikka ne kuuluvatkin keskeisille henkilöahmoille. Oletan, että suomentajat eivät ole muuttaneet alkuperäisnimiä, koska he halusivat ensisijaisesti säilyttää alkuperäisteoksen paikallisvärin sekä alkuperäisnimien välittämät vaikutelmat tarunomaisista hahmoista. Lisäksi Tolkien ei ole esittänyt, että nimillä *Boromir* ja *Gimli* olisi semanttista sisältöä (ks. Hammond & Scull 2005: 223–224). Tolkien on myös kiistänyt sen, että *Aragorn* olisi semanttisesti ladattu (ks. Hammond & Scull 2005: 88). Eli näiden nimien kohdalla ei esiinny semanttista läpinäkyvyyttä, joten nimet eivät vaadikaan suomennosta.

Legolas puolestaan on sindarinkielinen nimi, joka tarkoittaa 'viherlehteä' ja viittaa siihen, että nimenkantaja on metsähaltia (ks. Hammond & Scull 2005: 223). Tämä nimi on siis semanttisesta läpinäkyvä, mutta semanttinen läpinäkyvyys avautuu ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat sindarin kieltä. Tästä syystä suomentajat eivät ole muuttaneet alkuperäisnimeä. Lisäksi *Sméagol* on Hammondin ja Scullin (2005: 86) mukaan johdettu muinaisenglannin sanasta *smysel*, joka tarkoittaa 'koloa, johon voi ryömiä'. Näin ollen nimi olisi semanttisesti läpinäkyvä ja viittaisi esimerkiksi hahmoon, joka asuu kolossa. Mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin hyvin epäselvä eikä avaudu lukijalle, sillä *smysel* ei ole kovinkaan tunnettu sana. Tästä syystä suomentajat eivät olekaan muuttaneet alkuperäisnimeä.

Jos suomentajat olisivat halunneet mukauttaa lainatut nimet suomen kieleen, he olisivat esimerkiksi voineet poistaa nimistä *Dáin*, *Déagol*, *Flói*, *Frár*, *Glóin*, *Húrin*, *Lóni*, *Náli*, *Óin*, *Rúmil*, *Thráin* ja *Túrin* kaikki ns. akuutit eli vokaalien päällä olevat korkomerkit, jotka vaikuttavat vokaalien ääntämiseen ja painotukseen (ks. KOO 2008: 207). Näin ollen nimet mukautuisivat suomen kielen kirjaimistoon. Suomentajat ovat kenties säilyttäneet akuutit, koska he halusivat säilyttää alkuperäisnimissä välittyvät vaikutelmat vierasperäisistä hahmoista – mitkä korostuvat akuuttien myötä. Samoista syistä myös *Fëanor*-nimessä on säilytetty ns. *treema* eli vokaalimerkin päällä oleva erikseen ääntymistä osoittava pistepari (TTP s. v. *treema*). Monessa lainanimessä myös vierasperäiset kirjaimet b, c, g ja w on samoista syistä säilytetty, kuten esimerkiksi nimissä *Blanco*, *Celebrimbor*, *Dwalin*, *Findegil*, *Galdor* ja *Glorfindel*.

5.1.2. Käännetyt nimet

Alkuperäisteoksen *Goldberry* on suomennoksessa käännetty *Kultamarjaksi*. Tolkienin (2005 [1975]: 758) kehoitus onkin, että nimi tulisi kääntää kohdekieleen. Nimessä oleva *gold* voi kuvaannollisessa merkityksessä viitata muun muassa kauneuteen (ks. OED Online s. v. *gold*). Lisäksi Hammond ja Scull (2005: 124–128) esittävät Tolkienin vuonna 1934 kirjoittaman runon, jossa nimenkantaja näyttäytyy kauniina, kultahiuksisena näkkinä, joka houkuttelee ihmisiä jokeen hukuttautumaan. Alkuperäisnimi viittaa siis kyseisen hahmon viehättävyyteen sekä kullanvärisiin hiuksiin, ja teoksessa kerrotaankin tästä:

”Tuolissa huoneen toisessa päässä istui nainen kasvot ulko-oveen päin. Hänellä oli pitkät keltaiset hiukset jotka valuivat olkapäille, [...] He tunsivat olonsa oudon hämmentyneeksi ja noloksi, aivan kuin olisivat koputtaneet mökin oveen vettä pyytääkseen ja oven olisikin avannut kaunis nuori haltiakuningatar eläviin kukkiin verhoutuneena. [...] »Kaunis rouva Kultamarja!» sanoi Frodo lopulta tuntien sydämensä liikuttavan käsittämättömästä ilosta. Hänestä tuntui samanlaiselta kuin joskus kun hän oli ollut haltioiden kauniiden äänten lumoissa [...]” (Tolkien 2002 [1973]: 170–171.)

Eli alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys välittyy myös suomennetussa nimessä. Suomennetussa nimessä käytetty *kulta*-sana voi myös luoda mielikuvan rakastetusta hahmosta, sillä *kulta*-sanaa käytetään toisinaan hellittelynimenä (KS s. v. *kulta*).

5.1.3. Mukautetut nimet

Alkuperäisteoksen keinotekoinen nimi *Celebrían* esiintyy suomennoksessa ilman i-kirjaimen päällä olevaa akuuttia muodossa *Celebrian*. Hammond ja Scull (2005: 338) toteavat, että *Celebrían* on Tolkienin kehittämän harmaahaltiakielen (eli sindarin) nimi, joka tarkoittaa ’hopeista kuningatarta’. Nimi on siis semanttisesta läpinäkyvä ja viittaa harmaahaltioiden kuningattareen. Nimen semanttinen läpinäkyvyys avautuu kuitenkin ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat sindarin kieltä (ks. myös 5.1.1. s. 55–57; 5.4.1. s. 79–80; 5.5.1. s. 86–87). Tästä syystä suomentajat eivät olekaan muuttaneet alkuperäisnimeä kovinkaan merkittävästi. Suomentajat ovat kenties poistaneet nimessä olevan akuutin suomennoksesta, koska akuuttia ei esiinny suomen kielen kirjaimistossa. Eli akuutin poistamisen myötä nimi mukautuu paremmin suomen kielen kirjaimistoon. Aineistossa on kuitenkin runsaasti henkilönnimiä, joiden akuutit on säilytetty suomennoksessa (ks. esim. 5.1.1. s. 57; 5.5.1. s. 87).

5.1.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Alkuperäisteoksen *Harry* on suomennoksessa osittain korvattu ja osittain mukailtu, jotta nimen kirjoitusasu ja ääntäminen mukautuisi kohdekieleen. Suomennokseen on lisätty *portti*-sana ja y-loppuinen alkuperäisnimi on muuttunut i-loppuiseksi: *Portti-Harri*. Tämän myötä alkuperäisnimi on muuttunut suomalaisemmaksi ja nimi mukautuu paremmin suomen kieleen ja kulttuuriin. *Harri* onkin huomattavasti yleisempi suomalaisessa nimistössä kuin englanninkielinen *Harry* (ks. esim. Digi- ja väestövirasto 2021). Mukaelman takia suomennettu nimi herättää suomenkielisessä lukijassa samankaltaista tuttuuden tunnetta kuin mitä alkuperäisnimi herättää englanninkielisessä lukijassa. Lisäksi suomennettu nimi on *portti*-sanan myötä muuttunut semanttisesti läpinäkyväksi, sillä nimenkantaja toimii portinvartijana. Eli suomennokseen on myös lisätty deskriptiivinen lisänimi, joka viittaa nimenkantajan ammattiin (ks. 2.1.4.1. s. 19; ks. myös 5.4.1. s. 80).

Lisäksi *Thrór* ja *Anárion* ovat suomennoksessa toisinaan lainattuja, mutta toisinaan ne esiintyvät suomennoksessa muodoissa *Thror* ja *Anarion*, eli mukautettuna suomen kielen kirjaimistoon ilman o- ja a-kirjainten päällä olevaa akuuttia (ks. 5.1.3. s. 58). Nämä muutokset eivät ole kovinkaan merkittäviä.

5.1.5. Muut nimet

Alkuperäisteoksen *Ohtar* on suomennoksessa *Othar*-niminen. Oletan, että kyseessä on kirjoitusvirhe, sillä nimi mainitaan teoksessa ainoastaan kerran. Lisäksi nimenkantaja mainitaan *Vuosien kirja (läntisten maiden aikakirjat)* -liitteessä, jossa nimi on esiintyy alkuperäisessä muodossaan:

”[...] Ohtar tuo Narsilin sirpaleet Imladrisiin. [...]” (Tolkien 2007 [1973–1975]: 1122)

Hammond ja Scull (2005: 232) toteavat myös, että Tolkien mainitsee *Ohtar*in vuonna 2008 julkaistussa *Keskeneräisten tarujen kirjassa* (engl. *Unfinished Tales*), jossa hän kertoo nimen tarkoittavan ’soturia’. Eli nimi on todennäköisesti haltiakielinen ja mahdollisesti myös semanttisesti läpinäkyvä, minkä vuoksi nimi tulisivikin säilyttää alkuperäisessä muodossaan. Suomentajat ovatkin yleensä säilyttäneet nimet, jotka sisältävät haltiakielisiä elementtejä (ks. 5.1.1. s. 54–57; 5.4.1. s. 79–80; 5.5.1. s. 86–87), joten en usko, että he olisivat tietoisesti muuttaneet *Ohtaria* suomennoksessa.

5.2. Sukunimet

Aineistoon kuuluu 36 sukunimeä. Nämä sukunimet ovat pääosin kirjailijan luomia keinotekoisia nimiä (ks. 2.1.3. s. 15). Sukunimet muodostavat oman kategoriansa, sillä aineistossa esiintyy sukunimiä kantavien henkilöhahmojen rinnalla myös joitakin sukunimiä, joilla ei ole tarkoin määriteltyä nimenkantajaa, joka toimisi sukunsa edustajana. Mainitsemisen arvoista on myös se, että lähes kaikki sukunimet ovat hobittien sukunimiä. Monet näistä ns. hobittisukunimistä ovat realistisia, mutta epäautenttisia nimiä (ks. 2.1.3. s. 15), joilla on Tolkienin tulkinnan mukaan myös semanttisia piirteitä. Sukunimien suomennoksissa eri käännösstrategioita on hyödynnetty monipuolisesti ja monen sukunimen kohdalla on käytetty useampaakin käännösstrategiaa.

Taulukko 3. Sukunimet (yhteensä 36).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännösstrategia
Appledore	<i>Ompu</i>	korvaaminen
Baggins	<i>Reppuli</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Banks	<i>Törmä</i>	korvaaminen
Boffin	Boffin	laina
Bolger	Bolger	laina
Bombadil	Bombadil	laina
Bracegirdle	<i>Piukkapaula</i>	korvaaminen
Brandybuck	<i>Rankkibuk</i>	osakorvaaminen, osamukaelma
Brockhouse	<i>Mäyrämaja</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Burrows	<i>Onkaloinen</i>	korvaaminen
Butterbur	<i>Voivalvatti</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Chubb	<i>Pönkeli</i>	korvaaminen
Fairbairn	<i>Mesikersa</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Ferny	<i>Imarre</i>	korvaaminen
Gamgee	<i>Gamgi</i>	mukaelma
Goatleaf	<i>Selja</i>	korvaaminen
Goodbody	<i>Hyväkäs</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Grubb	<i>Tonkeli</i>	korvaaminen
Heathertoos	<i>Vaiverovarvas</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Hornblower	<i>Piipari</i>	korvaaminen
Inglorion	Inglorion	laina
Longholes	<i>Isokolo</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Maggot	<i>Magot</i>	mukaelma
Mugwort	<i>Maruna</i>	käännös

Oldbuck	<i>Ikäbuk</i>	osakorvaaminen, osamukaelma
Proudfoot	<i>Jalojalka</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Puddifoot	<i>Murajalka</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Rushlight	<i>Vihvilävalo</i>	käännös
Sackville-Baggins	<i>Säkinheimo-Reppuli</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Sandheaver	<i>Kaivuli</i>	korvaaminen
Sandyman	<i>Hiesuli</i>	korvaaminen
Thistlewool	<i>Ohdasvilla</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Took	<i>Tuk</i>	mukaelma
Tunnelly	<i>Käytäväinen</i>	korvaaminen
Twofoot	<i>Kaksjalka</i>	käännös
Underhill	<i>Alismäki</i>	osakorvaaminen, osakäännös

5.2.1. Lainatut nimet

Lainattuja sukunimiä on yhteensä neljä: *Boffin*, *Bolger*, *Bombadil* ja *Inglorion*. Nämä sukunimet on pääasiassa säilytetty sellaisenaan, jotta alkuperäisteoksen välittämät vaikutelmat vierasperäisistä hahmoista säilyisivät.

Ainoastaan yksi hobitti kantaa sukunimeä *Boffin* ja kyseinen hobitti esiintyy vain tarinan alussa, eli nimenkantaja ei ole kovinkaan merkityksellinen hahmo (ks. 5.3.1. s. 74). Osittain tästä syystä suomentajat eivät ole kokeneet nimen suomentamisen olevan tarpeellista. Lisäksi nimen alkuperästä ja mahdollisesta deskriptiivisestä funktiosta ei ole selkeää käsitystä. Hammond ja Scull (2005: 33) toteavat, että *Oxford English Dictionary*ssä sana *boffin* tarkoittaa 'iäkästä laivastoupseeria' ja 'henkilöä, joka tekee salaista tieteellistä tai teknillistä tutkimusta' (ks. myös OED Online s. v. *boffin*). Näitä määritelmiä on kuitenkin käytetty vuodesta 1941 ja 1945, joten ne eivät voi olla nimenluonnin taustalla, sillä *Boffin* esiintyy jo *Taru Sormusten Herrasta* -teoksen ensimmäisessä versiossa vuodelta 1937. Toisaalta Joseph Wrightin *English Dialect Dictionary*stä (1898–1905) löytyvä *bofin* eli 'typerys, tollo' voisi mahdollisesti olla nimen kantasana. (Hammond & Scull 2005: 33.) Siinä tapauksessa Tolkienin tarkoitus olisi se, että nimenkantajat mielletäisiin typeriksi ja nimi vaatisi suomennoksen. Päätelen kuitenkin, että jos nimessä olisi semanttista sisältöä, niin Tolkien olisi todennäköisesti maininnut siitä, esimerkiksi kääntäjille suunnatussa oppaassaan. *Boffinia* ei kuitenkaan mainita Tolkienin kirjoittamassa käännösoppaassa, mikä tosin viittaa siihen, että nimi on alkuaan merkityksetön.

Hobittisukunimi *Bolger* puolestaan on Tolkienin (2005 [1975]: 767) mukaan Englannissa esiintyvä sukunimi, jonka tarkoituksena on herättää lukijassa mielikuva pulskasta ja tanakasta hahmosta. Eli nimi viittaa sanaan *bulge* 'pullistua' ja on siten myös semanttisesti läpinäkyvä. Tolkien (2005 [1975]: 767) kuitenkin kehottaa, että nimeä ei tulisi kääntää – mikä on varsin yllättävää. Suomentajat ovatkin noudattaneet Tolkienin kehoitusta, mutta he ovat toisaalta suomentaneet *Bolgerin* suvun asuinpaikan *Bolgin kahlaamoksi* (engl. *Budgeford*). Tällä tavoin sekä lainatussa sukunimessä että suomennetussa asuinpaikassa esiintyy alkuosa *bolg*, mikä vihjailee siitä, että nimenkantajilla on yhteys kyseiseen paikkaan (ks. myös 5.2.5. s. 71–73; 5.9.4. s. 108–109). Eli lainattu sukunimi on suomennoksessa semanttisesti läpinäkyvä, muttei samalla tavoin kuin miten Tolkien on alkuaan sen määritellyt.

”Vaikka Pulla Bolger pitikin Frodosta, hänellä ei ollut mitään hinkua lähteä Konnusta eikä nähdä mitä sen ulkopuolella oli. Hänen sukunsa oli kotoisin Itäneljännyksestä, Bolgin kahlaamon Sillanahosta tarkkaan ottaen.” (Tolkien 2002 [1973]: 150.)

Hammond ja Scull (2005: 124) esittävät, että *Bombadil* on Tolkienin lasten keksimä sukunimi nukelle (ks. 5.3.1. s. 74–75). Nimi ei esiinny Tolkienin kirjoittamassa kääntäjille suunnatussa oppaassa, mikä tosin viittaa siihen, että nimi on merkityksetön ja siksi ei myöskään vaadi suomennosta. Nimen kantasana voisi kuitenkin olla *bomb* 'pommi' tai *bombastic* 'mahtipontinen' ja nimi olisi halutessa voitu suomentaa sen mukaisesti, esimerkiksi *Pommidiliksi* tai *Ponttidiliksi*.

Lisäksi alkuperäisteoksessa esiintyy eräs haltia, joka kantaa sukunimeä *Inglorion* (ks. 5.3.1. s. 74). Hammondin ja Scullin (2005: 104) mukaan nimi viittaa todennäköisesti siihen, että nimenkantajalla on jonkinlainen yhteys *Inglor Felagund* -nimiseen hahmoon. Mutta koska *Inglor Felagundia* ei edes mainita teoksessa, hahmojen välinen yhteys on selvittämätön. Mainittakoon vielä, että *Inglorion* on skandinaavisävytteinen nimi, sillä nimen alkuosa *Ing* esiintyy monessa skandinaavisessa nimessä, kuten esimerkiksi nimissä *Inge*, *Ingrid*, *Ingolf*, *Ingmar* ja *Ingvar*.

5.2.2. Käännetyt nimet

Käännettyjä sukunimiä on yhteensä kolme. Ensinnäkin hobittisukunimi *Mugwort* on suomennoksessa käännetty *Marunaksi*. Sekä alkuperäisnimi että käännetty nimi viittaa tiettyyn pensasmaiseen ruuhoon (ks. OED Online s. v. *mugwort*; KS s. v. *maruna*).

Tolkienin (2005 [1975]: 760) kehoitus onkin, että alkuperäisnimi tulisi kääntää kohdekieleen, ja jos se ei ole mahdollista, niin käännöksessä tulisi käyttää toisen samankaltaisen kasvin nimeä. Alkuperäisnimi on tässä tapauksessa käännetty, koska se on semanttisesti läpinäkyvä. Kaikki teoksen kasvimaaiset sukunimet viittaavat nimittäin siihen, että suku on *Brii*-nimisestä (engl. *Bree*) kylästä kotoisin:

”Briin ihmisillä tuntui kaikilla olevan tavalla tai toisella kasviopilliset (ja kontulaisten mielestä vähän omituiset) nimet, niinkuin Selja, Omppu, Vihvilävalo, Vaiverovarvas, Ohdasvilla ja Imarre (ja Voivalvatti). Joillakin hobiteilla oli samantapaiset nimet. Esimerkiksi Marunoita tuntui olevan runsaasti.” (Tolkien 2002 [1973]: 210.)

Samasta syystä myös *Rushlight* on suomennoksessa käännetty *Vihvilävaloksi*. Hammondin ja Scullin (2005: 152) mukaan *rushlight* tarkoittaa ’kynttilää, joka on tehty kastamalla kuivattua vihvilää taliin’ (ks. myös OED Online s. v. *rush candle*). Alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys on siis säilynyt suomennetussa sukunimessä: sukunimestä käy ilmi, että kyseessä on *Brii*-kylän asukas.

Lisäksi *Twofoot* tulisi Tolkienin (2005 [1975]: 764) mukaan kääntää merkityksen mukaisesti. Sukunimi on suomennoksessa käännetty *Kaksjalaksi*. Sukunimen nimenkantajista ei kuitenkaan kerrota paljon ja ainoastaan yksi nimenkantaja mainitaan teoksessa (ks. 5.3.4. s. 78), joten nimen mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle. Siksi oletan, että nimi on ensisijaisesti suomennettu koska se mukautuu paremmin suomen kieleen.

5.2.3. Mukautetut nimet

Mukautettuja sukunimiä on kolme. Alkuperäisteoksen hobittisukunimet *Gamgee*, *Maggot* ja *Took* on kirjoitusasun muokkaamisen avulla äänteellisesti mukautettu kohdekieleen. Näiden sukunimien suomenkieliset vastineet ovat *Gamgi*, *Magot* ja *Tuk*.

Tolkienin (2005 [1975]: 758) mukaan *Gamgee* on Englannissa esiintyvä sukunimi, jota tulisi kohdella merkityksettömänä nimenä sekä säilyttää käännöksessä mahdollisimman samanlaisena. Nimen kirjoitusasua saa kuitenkin tarvittaessa muuttaa, jotta se sulautuisi paremmin kohdekieleen (Tolkien 2005 [1975]: 758). *Maggot* puolestaan on alun perin merkityksetön ja viittaa vahingossa ’toukkaa’ tarkoittavaan *maggot*-sanaan. Kyseinen sukunimi tulisi säilyttää sellaisenaan tai mukauttaa kohdekieleen. (Tolkien 2005 [1975]: 760.) Lisäksi *Took* tulisi säilyttää, mutta kirjoittaa foneettisesti kohdekielen mukaisesti (Tolkien 2005 [1975]: 764).

Suomentajat ovat pääsääntöisesti noudattaneet Tolkienin kehotuksia ja päätyneet mukauttamaan nämä sukunimet pääosin siksi, koska nimien ääntäminen voi olla varsin hankalaa suomenkieliselle lukijalle. *Gamgee* [gæmdzi], *Maggot* [mægət] ja *Took* [tok] voivat kirjoitusasunsa takia helposti ääntyä suomeksi seuraavanlaisesti: [gamge:], [maggot] ja [to:k]. Joten muuttamalla kirjoitusasua, nimet on mukautettu lähemmäs suomen kieliasua muotoihin *Gamgi*, *Magot* ja *Tuk* ja siten ne ovat helpompia ääntää sekä mukautuvat paremmin suomen kieleen.

5.2.4. Korvatut nimet

Korvattuja sukunimiä on yhteensä 12. Erityisen mielenkiintoista on se, että kaikki korvatut sukunimet ovat jollain tavalla deskriptiivisiä.

Monet alkuperäisteoksen sukunimistä ovat semanttisesti läpinäkyviä siten, että ne ovat kasviopillisia ja viittaavat näin ollen *Brii*-kylän asukkaisiin (ks. 5.2.2. s. 63). Nämä sukunimet on toisinaan korvattu suomennoksessa, mutta alkuperäisnimien välittämä semanttinen läpinäkyvyys on siitä huolimatta säilynyt.

Ensinnäkin *Appledore* on Tolkienin (2005 [1975]: 753) mukaan vanha nimitys omenapuulle ja nimen käännöksessä tulisi käyttää samamerkityksellistä murteellista tai vanhahtavaa sanaa. Tämä sukunimi on kuitenkin suomennoksessa korvattu sukunimellä *Omppu*, eli suomennettu nimi on johdettu kantasana *omena*. Alkuperäisnimien välittämä semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin säilynyt. Suomentajat eivät toisaalta ole ottaneet huomioon Tolkienin toivomusta murteellisesta tai vanhahtavasta sanasta. *Ferny* on myös alkuaan kasviopillinen ja ilmeisesti muodostettu kantasana *fern* 'saniainen' (ks. OED Online s. v. *fern*), minkä pohjalta suomennettu nimi *Imarre* on muodostettu, joka tarkoittaa 'pienehköjä saniaisia' (ks. KS s. v. *imarre*). Lisäksi *Goatleaf* on Tolkienin (2005 [1975]: 758) mukaan vanha nimitys kuusamalle, minkä pohjalta alkuperäisnimi on korvattu *Seljalla*, joka tarkoittaa 'kuusamakasveihin kuuluvia koristepensaita tai -puita' (KS s. v. *selja*).

Korvattuja sukunimiä, joissa semanttinen läpinäkyvyys on säilytetty, on muitakin. Esimerkiksi alkuperäisteoksen *Hornblower* tarkoittaa suunnilleen 'torveen puhaltajaa' ja viittaa tässä tapauksessa tupakointiin. Tolkien (2005 [1975]: 760) toteaa, että kyseinen nimi on selkeästi ammatillinen sukunimi. Alkuperäisnimi ja suomennettu

nimi *Piipari* ovatkin semanttisesti läpinäkyviä, sillä niiden nimenkantajat ovat kuuluisia *piippukessu*-tupakkalajikkeen (engl. *pipe-weed*) kasvattajia. Ensimmäinen piippukessun kasvattaja kantoikin tätä sukunimeä:

”Mutta kaikki lähteet ovat yhtä mieltä siitä että Tobold Piipari Eteläneljännyksen Pitkänpohjasta ensimmäisenä kasvatti puutarhassaan oikeaa piippuruohoa Isengrim II:n aikana, vuoden 1070 tienoilla Konnunlaskua. Paras kotona kasvatettu tulee edelleen noilta seuduilta, erityisesti ne laadut jotka nykyään tunnetaan nimillä Pitkänpohjan Pehku, Vanha Tobo ja Etelän Tähti.” (Tolkien 2002 [1973]: 24.)

Piipari on muodostettu *piippukessu*-sanana pohjalta, jotta semanttinen läpinäkyvyys välittyisi suomennoksessa. Lisäksi suomennettu nimi muistuttaa rakenteeltaan *piippukessu*-sanaa, mikä myös vihjailee yhteydestä kyseiseen tupakkalajikkeeseen.

Sen sijaan *Chubb* on Englannissa esiintyvä sukunimi, jonka Tolkien valitsi teokseensa, koska nimi assosioidaan välittömästi adjektiivin *chubby* ’pullea’ (ks. Tolkien 2005 [1975]: 755). Eli Tolkienin tarkoitus on, että kyseistä sukunimeä kantavat hahmot mielletäisiin pulleiksi. Kyseiset nimenkantajat ovat hobitteja ja ne ovatkin varsin tunnettuja hyvästä ruokahalustaan:

”Hobitit ovat vaatimaton, mutta hyvin vanha kansa [...] ja vaikka heillä on taipumusta lihomiseen ja he välttävät turhaa kiirettä, he ovat kuitenkin vikkeliä ja ketteriä liikkeissään. [...] Mitä tulee Konnun hobitteihin [...] heidän suunsa oli aina altis nauruun – ja syömiseen ja juomiseen. Ja he nauroivat, söivät ja joivat usein ja sydämensä kyllyydestä; he pilailivat yhtenä ja söivät kuusi kertaa päivässä (mikäli mahdollista).” (Tolkien 2002 [1973]: 15–16.)

Tästä syystä uskon, että suomennettu nimi *Pönkeli* on muodostettu kielellisen leikittelyn avulla kantasana *pönäkkä* eli ’paksu’ (ks. KS s. v. *pönäkkä*), johon on liitetty deminutiivinen eli pienuutta ja hellittelyä ilmaiseva affektinen johdin *-(e)li* (ks. VISK 2008 § 206, § 212). Alkuperäisnimen luoma mielikuva pulleasta hahmosta ei kuitenkaan välity suomennoksessa yhtä selkeästi. Toisaalta suomennettu nimi mukautuu paremmin suomen kieleen.

Joidenkin sukunimien kohdalla semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle kovinkaan selkeästi. Kyseisten nimien kantajista ei kerrota paljon, joten lukija voi pelkästään nimien perusteella päätellä, miten nimet luonnehtivat nimenkantajaansa. Esimerkiksi *Bracegirdle* on Tolkienin (2005 [1975]: 754) mukaan luotu viittauksena hobittien tyypilliseen taipumukseen: siihen, että ne ovat usein paksuja ja joutuvat kiristämään voitään, jotta housut pysyisivät ylhäällä. *Bracegirdle* onkin luotu sanoista *brace* ’sulloa’ ja *girdle* ’vyö’ (ks. OED Online s. v. *brace*; OED Online s. v. *girdle*). Sukunimi on suomennoksessa korvattu nimellä *Piukkapaula*, joka tarkoittaa

suunnilleen 'tiukkaa kiinnitystä' (ks. KS s. v. *piukka*; KS s. v. *paula*). Korvattu nimi sulautuu paremmin suomen kieleen, muttei enää viittaa yönkiristykseen: *paula*-sana ei nimittäin välttämättä tarkoita vyötä, vaan yleisemmin jonkinlaista nauhaa tai nuoraa (ks. KS s. v. *paula*). Näin ollen mielikuva vatsan sullomisesta kiristetyn yön sisään ei enää välity suomennetussa nimessä.

Lisäksi *Grubb* on Tolkienin (2005 [1975]: 759) mukaan muodostettu kantasana *grub* 'kaivaa, tonkia', ja tulisi kääntää sen mukaisesti. Nimi luo mielikuvan hahmosta, joka urkkii toisten asioita ja haluaa kaivaa esiin tietoa. Suomennettu nimi *Tonkeli* on johdettu kantasana *tonkia*, johon on liitetty johdin *-(e)li*. Suomennettu nimi välittää samankaltaisen mielikuvan kuin alkuperäisnimi sekä sulautuu paremmin suomen kieleen. Teoksesta ei kuitenkaan käy ilmi, että nimenkantajat olisivat sellaisia kuin mitä nimen herättämä mielikuva antaa olettaa.

Monet sukunimet ovat myös luonteeltaan deskriptiivisiä. Ensinnäkin *Banks* on realistinen, mutta epäautenttinen sukunimi, joka on Tolkienin (2005 [1975]: 753) mukaan muodostettu kantasana *bank* eli 'törmä'. Nimen tulisi käänöksessä merkitä jotakin samankaltaista (Tolkien 2005 [1975]: 753), minkä vuoksi nimi onkin suomennoksessa *Törmä*. *Sandheaver* puolestaan on johdettu sanoista *sand* 'hiekkä' ja *heave* 'nostaa'. Suomennettu nimi *Kaivuli* on johdettu kantasana *kaivaa*, johon on liitetty johdin *-(e)li*. *Sandyman* puolestaan tarkoittaa 'hiekkaisista miestä', minkä pohjalta suomennettu nimi *Hiesuli* on johdettu kantasana *hiekkä*, johon on myös liitetty johdin *-(e)li*. Lisäksi *Tunnelly* on ilmeisesti johdettu kantasana *tunnel* eli 'maanalainen käytävä', minkä pohjalta suomennos *Käytäväinen* on muodostettu kantasana *käytävä*, johon on liitetty johdin *-inen*. Bertillsin (2003: 92) mukaan *-(i)nen* onkin hyvin tavanomainen pääte suomalaisissa sukunimissä. Koska näiden sukunimien nimenkantajista ei kerrota paljon, nimien mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei kuitenkaan ilmene lukijalle. Tästä syystä oletan, että alkuperäisnimet on pääosin korvattu, jotta ne mukautuisivat paremmin suomen kieleen. Jotkin näistä nimistä ovat kuitenkin luonnosta poimittuja, mikä tosin viittaa siihen, että nimenkantajat ovat *Briistä* tai *Konnusta* (engl. *the Shire*) kotoisin olevia hobitteja:

"Mutta useimmilla oli luonnolliset nimet niinkuin Törmä, Mäyrämaja, Isokolo, Kaivuli ja Käytäväinen, joista monet olivat käytössä Konnussakin." (Tolkien 2002 [1973]: 210)

Lisäksi *Burrows* on realistinen, mutta epäautenttinen sukunimi, joka on suomennoksessa muuttunut deskriptiiviseksi. Suomentajien tulkinnan mukaan nimi on muodostettu kantasana *burrow*, joka tarkoittaa 'koloa, onkaloa' tai 'kolon kaivamista' (ks. OED Online s. v. *burrow*), minkä pohjalta suomennettu nimi *Onkaloinen* on luotu. Suomennettu nimi luo mielikuvan sulkeutuneesta hahmosta, joka vetäytyy koloonsa. Sukunimen nimenkantajista ei kuitenkaan kerrota paljon, joten nimen mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei paljastu lukijalle. Uskon, että nimi on suomennettu, jotta se sulautuisi paremmin suomen kieleen ja jotta lukija ei assosioisi nimenkantajia reaali maailman englantilaissyntyisiin henkilöihin.

5.2.5. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Suomentajat ovat käyttäneet useaa käänösstrategiaa 14 sukunimen kohdalla. Lähes kaikissa tapauksissa sukunimi on osittain käännetty ja osittain korvattu.

Hobittisukunimi *Baggins* on Tolkienin (2005 [1975]: 753) mukaan luotu kantasana *bag*, eli 'laukku', 'kassi' tai 'reppu'. Tästä syystä suomennettu nimi *Reppuli* on vastaavasti luotu kantasana *reppu*, johon on liitetty johdin *-(e)li*. Alkuperäisnimi on semanttisesti läpinäkyvä: nimi assosioidaan *Bag End* -nimiseen asumukseen, joka on *Baggins*-suvun omistuksessa (ks. Tolkien 2005 [1975]: 753). Eli sekä asumuksen nimessä että sukunimessä käytetty kantasana *bag* vihjailee siitä, että sukunimen kantajilla on yhteys kyseiseen asumukseen. Kyseisen asumuksen nimi on suomennoksessa *Repunpää*, eli suomennettu sukunimi *Reppuli* on vastaavanlaisesti semanttisesti läpinäkyvä: molemmissa nimissä käytetty kantasana *reppu* antaa viitteitä siitä, että nimillä on yhteys toisiinsa. Suomennettu sukunimi mukautuu myös paremmin suomenkielisen lukijan kieleen. Lisäksi suomennettu nimi on b- ja g-kirjainten puuttumisen takia helpompi ääntää kuin alkuperäisnimi.

Baggins esiintyy alkuperäisteoksessa myös sukunimiyhdistelmässä *Sackville-Baggins*. Tolkien (2005 [1975]: 762) toteaa, että *Sackville* on realistinen, mutta epäautenttinen sukunimi, joka on valikoitunut kyseiseen sukunimiyhdistelmään koska sen kantasana *sack* 'säkki' muistuttaa merkitykseltään *Bagginsin* kantasanaa *bag*. *Sackville* on siis semanttisesti läpinäkyvä sukunimi, joka vihjailee, että nimenkantajilla on yhteys *Baggins*-sukuun. Suomennettu nimi *Säkinheimo* on vastaavasti luotu kantasana *säkki*, johon on liitetty 'klaania' tai 'samanhenkisiä ihmisiä' tarkoittava *heimo*-sana

(ks. KS s. v. *heimo*). Tolkien (2005 [1975]: 762) kehottaakin, että nimen käännöksessä tulisi olla säkkiä tarkoittava osa. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on siis säilynyt suomennoksessa ja suomennettu nimi mukautuu paremmin suomen kieleen.

Jotkin sukunimet, joiden suomentamisessa on käytetty useampaa käännösstrategiaa, ovat kasviopillisia ja viittaavat *Brii*-kylän asukkaisiin (ks. 5.2.2. s. 63). Ensimmäkin *Heathertoës* koostuu sanoista *heather* 'kanerva' ja *toës* 'varpaat'. Suomennetussa *Vaiverovarvas*-nimessä *heather* on korvattu *vaiverolla* ja *toës* on käännetty yksikkömuotoon. Alkuperäisnimen merkitys on kuitenkin säilynyt suomennoksessa, sillä vaivero on kanervan tavoin myös varpukasvi (ks. KS s. v. *kanerva*; KS s. v. *vaivero*). Tolkienin (2005 [1975]: 759) mukaan alkuperäisnimi viittaa myös leikkimielisesti siihen, että nimenkantajat keräävät kanervia, oksia ja lehtiä varpaitensa väliin. Eli kyseinen sukunimi on myös semanttisesti läpinäkyvä siten, että se viittaa nimenkantajansa tapaan kerätä kasvien osia varpaitensa väliin – mikä myös välittyy suomennetussa nimessä.

Alkuperäisteoksen *Thistlewool* puolestaan koostuu sanoista *thistle* 'ohdake' ja *wool* 'villa', minkä pohjalta suomennos *Ohdasvilla* on muodostettu ja näin on myös säilytetty nimen alkuperäinen merkitys. Alkuperäisteoksen *Butterbur* 'ruttojuuri' on myös säilyttänyt merkityksensä suomennetussa nimessä *Voivalvatti*. Alkuperäisnimi on osittain käännetty ja osittain korvattu: nimen alkuosa *butter* on käännetty *voiksi* ja loppuosa *-bur* on korvattu *valvatilla*, joka alkuperäisnimen mukaisesti viittaa rikkakasviin. Syy, miksi suomentajat eivät ole kääntäneet nimeä suoraan, on kenties se, että Tolkien (2005 [1975]: 755) kehottaa kääntäjiä käyttämään jotakin *butter*-sanaa sisältävää kasvinimeä. Suomennetussa nimessä *voi* ei kuitenkaan viittaa kasvin nimeen, vaan se toimii eräänlaisena sadatteluna: *voi valvatti!*

Suomennetut kasvimaiset sukunimet *Vaiverovarvas*, *Ohdasvilla* ja *Voivalvatti* avautuvat suomenkieliselle lukijalle paremmin sekä mukautuvat paremmin lukijan kieleen. Tämä pätee myös seuraavaan kahteen sukunimeen, jotka ovat luonnollisia nimiä ja viittaavat *Briistä* tai *Konnusta* kotoisin oleviin hobitteihin (ks. 5.2.4. s. 66).

Ensimmäkin *Brockhouse* on Tolkienin (2005 [1975]: 754) mukaan muodostettu sanasta *brock*, joka on muinaisenglantilainen nimitys mäyrälle (ks. myös OED Online s. v. *brock*). Suomennetussa *Mäyrämaja*-nimessä *brock* on käännetty *mäyräksi* ja *house* on korvattu *majalla*, ja näin on säilytetty alkuperäisnimen välittämä semanttinen

läpinäkyvyys. *Longholes* on vastaavasti osittain korvattu ja osittain käännetty: *long* on korvattu *isolla* ja *holes* on käännetty yksikkömuotoon, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Isokolo*.

Osa alkuperäisteoksen sukunimistä viittaa *Brockhousen* ja *Longholesin* tavoin maanalaisiin koloihin tai kolon kaivamiseen, kuten *Burrows*, *Grubb*, *Sandheaver* ja *Tunnely* (ks. 5.2.4. s. 66–67). Tämä voisi olla yksi hobittisukunimien tunnusmerkki ja siten myös keskeisin syy, miksi suomentajat ovat luoneet kyseisille sukunimille suomenkieliset vastineet (ks. myös Hammond & Scull 2005: 153). Teoksessa vihjaillaankin tästä: hobitit ovat alkuaan asuneet maanalaisissa koloissa. Eli voidaan olettaa, että koloihin viittaavat sukunimet ovat alkuaan muinaisten hobittien sukunimiä, jotka perustuvat muinaisten hobittien asuinpaikkoihin.

”Kaikki hobitit olivat alun perin asuneet maakoloissa – niin he ainakin uskoivat, ja senkaltaisissa asumuksissa he viihtyivät edelleenkin parhaiten; mutta ajan mittaan heidän oli ollut pakko omaksua muita asumismuotoja. Yleensä vain Konnun rikkaimmat ja köyhimmät pitivät Bilbon aikana yllä vanhaa tapaa. Kaikkein köyhimmät asuivat edelleen aivan alkeellisissa koloissa, tuskin kuoppaa kummemmissa, joissa oli vain yksi ikkuna tai ei sitäkään, vauraimmat puolestaan rakennuttivat yleisempiä muunnelmia vanhan ajan yksinkertaisista asumuksista. Mutta kaikkiin paikkoihin ei ollut hyvä kaivaa tällaisia suuria ja monihaarisia tunneleita. [...] Tasangoilla ja alamailta hobitit lisääntyään alkoivat rakentaa maan päälle. Jopa mäkiseuduilla ja vanhoissa kylissä kuten Hobittilassa ja Tukinturussa tai Konnun pääkaupungissa Järin Möyremässä Valkovaaroilla oli jo monia kivistä, tiilestä tai puusta rakennettuja taloja.” (Tolkien 2002 [1973]: 21–22.)

Jotkin sukunimet, joiden suomentamisessa on käytetty useampaa käänösstrategiaa, luonnehtivat nimenkantajansa ulkonäköä tai luonteenpiirteitä. Näiden nimien alkuperäinen merkitys ei välttämättä ole säilynyt suomennoksessa. Esimerkkejä tästä ovat *Fairbairn* ja *Goodbody*, jotka ovat suomennoksessa *Mesikersa* ja *Hyväkäs*.

Fairbairn ’kaunis lapsi’ on Tolkienin (2005 [1975]: 757) mukaan realistinen, mutta epäautenttinen sukunimi, joka on *Elanor*-nimisen hahmon jälkeläisten sukunimi ja viittaa nimenkantajiensa haltiamaiseen kauneuteen. Lisäksi *fair*-sanaa käytetään nykyenglannissa merkityksessä ’vaalea hiusväri’ (Tolkien 2005 [1975]: 757; ks. myös OED Online s. v. *fair*). Eli kyseinen sukunimi on semanttisesti läpinäkyvä ja luo mielikuvan kauniista, vaaleahiuksisesta hahmosta. Suomennetussa nimessä tämä mielikuva ei kuitenkaan enää välity. Suomennetussa *Mesikersa*-nimessä *fair* on korvattu *medellä* ja *bairn* on käännetty *kersaksi*. *Mesi* viittaa kauneuden ja vaalean hiusvärin sijasta sokeripitoiseen nesteeseen, josta mehiläiset valmistavat hunajaa (ks. KS s. v. *mesi*; KS s. v. *hunaja*). Lisäksi *kersa* eli ’kakara, kakru, mukula, muksu,

penska, pentu' tekee nimestä melko halventavan (ks. KS s. v. *kersa*). Suomennettu nimi on näin ollen menettänyt alkuperäisen semanttisen läpinäkyvyytensä, vaikka se sulautuukin paremmin suomenkielisen lukijan kieleen. En kuitenkaan löydä syytä sille, miksi suomentajat ovat päättäneet muuttaa alkuperäisnimen merkitystä näin radikaalisti.

Hobittisukunimi *Goodbody* puolestaan on Hammondin ja Scullin (2005: 67) mukaan luotu muinaisenglannin sanoista *gōd* 'hyvä' ja *bodig* 'eläimen runko'. Hammondin ja Scullin (2005: 67) mukaan nimi vihjailee kenties nimenkantajiensa lihavuudesta. Tämä selitys on kuitenkin melko epätodennäköinen, sillä *body* viittaa myös ihmisen vartaloon (ks. OED Online s. v. *body*) ja nimi luo lähinnä mielikuvan hyvävartaloisesta hahmosta. Toisaalta *body* voi viitata pelkästään ihmiseen (ks. OED Online s. v. *body*), ja näin ollen nimi viittaa nimenkantajiensa hyväsydämisyyteen ja luo mielikuvan hyväntahtoisesta, ystävällisestä hahmosta. Nimi on siis alkuaan positiivisesti ladattu, joten on melko yllättävää, että nimi on suomennoksessa muuttunut negatiivisesti ladatuksi nimeksi. Suomennettu nimi *Hyväkäs* on luotu lievästä haukkumasanasta *hyväkäs* eli 'mokoma, onneton, pahuus, peijakas, ruoja, ryökäle' (ks. KS s. v. *hyväkäs*). Tästä syystä alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys ei enää välity suomennoksessa: sen sijaan suomennettu nimi luo mielikuvan keppostelevasta hahmosta. Toisaalta suomennettu nimi mukautuu paremmin suomenkielisen lukijan kieleen.

Alkuperäisteoksessa esiintyy muutama sukunimi, jonka loppuosassa on käytetty sanaa *foot* 'jalka'. Näiden nimien alkuosa on suomennoksessa useimmiten korvattu ja loppuosa on käännetty (ks. myös 5.2.2. s. 63). Lisäksi nämä nimet ovat toisinaan semanttisesti läpinäkyviä sekä mukautuvat paremmin suomenkielisen lukijan kieleen.

Tolkienin (2005 [1975]: 762) mukaan hobittisukunimi *Proudfoot* on englantilainen sukunimi. Hammond ja Scull (2005: 67) esittävät, että nimi tarkoittaa 'henkilöä, joka kävelee ylimielisin askelein' ja että nimi saattaa viitata nimenkantajiensa ulkonäköön.

Teoksessa vihjaillaankin tästä:

”»Jalojalat!» huusi eräs iäkäs hobitti teltan takaosasta. Hänen nimensä oli tietysti Jalojalka, kunnon hobitti kaikin puolin, ja hänen jalkansa olivat isot, erityisen karvaiset ja pöydällä kumpainenkin.” (Tolkien 2002 [1973]: 47.)

Eli kyseinen nimi on oletettavasti semanttisesti läpinäkyvä ja viittaa luultavasti ylimieliseen hahmoon, jolla on tunnusomaiset jalat. Hammondin ja Scullin (2005: 67) näkemyksestä poiketen voidaan kuitenkin todeta, että *proud* 'ylpeä' voi myös olla

positiivisesti ladattu ja tarkoittaa esimerkiksi 'suoraselkäistä henkilöä' tai 'henkilöä, joka on tyytyväinen omiin aikaansaannoksiin' (ks. OED Online s. v. *proud*). Sen sijaan suomennetussa nimessä *Jalojalka* alkuperäisnimen alkuosa on korvattu ja loppuosa on käännetty. Ylimielisyyden tai ylpeyden sijasta nimen alkuosa *jalo* tarkoittaa 'henkisesti suurta, ylevää, arvokasta' ja 'syntyperänsä tai kehitettyjen ominaisuuksiensa perusteella valioluokkaan kuuluvaa' (ks. KS s. v. *jalo*). Eli semanttinen merkitys on hieman muuttunut tässä tapauksessa.

Puddifoot puolestaan on Tolkienin (2005 [1975]: 762) mukaan muodostettu sanoista *puddle* 'lätäkkö' sekä *foot* 'jalka', ja nimi on semanttisesti läpinäkyvä siten, että nimenkantajat ovat *the Marish*-nimisestä suoma-alueelta kotoisin. *Marish* onkin vanha nimitys suomaalle (Tolkien 2005 [1975]: 773; ks. myös OED Online s. v. *marish*). Suomennetussa nimessä alkuosa on korvattu *muralla* eli '(karkeahko) muta' (ks. KS s. v. *mura*) ja loppuosa on käännetty. Näin on muodostettu suomennettu nimi *Murajalka*. Semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennoksessa, vaikka nimen alkuosa onkin korvattu. *The Marish* on suomennoksessa nimeltään *Neva* eli 'puuton rahkasammalta kasvava suo' (ks. KS s. v. *neva*), joten nimenkantajien ja suoma-alueen välinen yhteys ilmenee myös suomennoksesta.

Sen sijaan *Underhill* tulisi Tolkienin (2005 [1975]: 764) mukaan kääntää siten, että nimen merkitys säilyy käänöksessä. Alkuperäisnimi muodostuu sanoista *under* 'alla' ja *hill* 'mäki'. Kyseinen nimi on suomennoksessa osittain korvattu ja osittain käännetty: *Alismäki*. Nimenkantajista ei paljasteta paljoakaan teoksessa, joten nimen mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle. Siksi oletan, että nimi on suomennettu, jotta se sulautuisi paremmin suomen kieleen.

Lisäksi alkuperäisteoksessa esiintyy kaksi hobittisukunimeä, joiden kohdalla suomentajat ovat hyödyntäneet osakorvaamista ja osamukaelmaa. Molempien alkuperäisnimien päätte on *-buck*. Ensinnäkin *Brandybuck* on Tolkienin (2005 [1975]: 754) mukaan harvinainen englantilainen nimi, jonka päätte *-buck* tarkoittaa 'pukkiä' tai 'urospeuraa' (ks. myös OED Online s. v. *buck*). Nimen alkuosa *brandy* puolestaan tarkoittaa 'konjakin tapaista rypäleiviinaa' (KS. s. v. *brandy*). Kyseinen nimi koostuu Tolkienin (2005 [1975]: 754) mukaan tarkoituksellisesti näistä osista, sillä ne esiintyvät myös paikannimissä *Brandywine River* ja *Buckland*. Eli Tolkien tarkoittaa, että kyseistä sukunimeä kantavilla hahmoilla on yhteys näihin paikkoihin. Tolkien ei

kuitenkaan mainitse eikä teoksesta myöskään käy ilmi, että sukunimellä olisi muuta semanttista sisältöä, esimerkiksi että nimenkantajat olisivat brandyn valmistajia.

Suomennoksessa nimen alkuosa *brandy* on korvattu sanalla *rankki*, joka tarkoittaa 'viinan valmistuksessa raaka-aineista tehtyä käynnyttä seosta' tai 'tislauksen jäljiltä jäävää liukenematonta sakkaa' (KS s. v. *rankki*). Sen sijaan nimen loppuosa *-buck* on kirjoitusasun muokkaamisen avulla äänteellisesti mukautettu suomen kieleen, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Rankkibuk*. Nimen alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennoksessa, sillä suomentajat ovat suomentaneet edellä mainitut paikannimet *Rankkivuoksi* ja *Bukinmaaksi*. Eli myös suomennoksessa käy ilmi, että nimenkantajilla on yhteys näihin paikkoihin. Lisäksi suomennettu nimi sulautuu paremmin suomen kieleen. Mainittakoon vielä, että *Bukinmaassa* asuvilla hobiteilla on yleensä omituisia nimiä. Lisäksi he ovat *Hobittilan* (engl. *Hobbiton*) asukkaiden mielestä vähän omituisia:

"[...] Bukinmaan asukkaat jotka olivat samaa juurta, olivat enimmäkseen muuttaneet Kontuun myöhemmin etelästä, ja he käyttivät edelleen monia outoja nimiä ja vieraita sanoja joita ei tavata muualla Konnussa." (Tolkien 2002 [1973]: 22)

"»[...] Minua kyllä ihmetyttää että kukaan Hobittilan Reppuli lähtee vaimonhakuun Bukinmaahan kun hobitit ovat siellä niin omituisia.»
»Eikä se mikään ihme olekaan että ovat omituisia», pisti väliin Äijä Kaksjalka (Ukon naapuri), »kun ne asuvat Rankkivuon väärällä puolella Vanhassa Metsässä. Se on synkkä ja paha paikka, mikäli juttuihin on uskomista.»
»Totta puhut!» sanoi Ukko. »Vaikka eivät Rankkibukit Vanhan Metsän sisällä asu. Mutta jotenkin kummaa joukkoa ne ovat. Pelaavat veneillä sillä isolla joella – eikä semmonen ole luonnollista. [...]»" (Tolkien 2002 [1973]: 39.)

Alkuperäisteoksen *Oldbuck* sisältää myös päätteän *-buck*, eli nimestä voi päätellä, että myös tätä sukunimeä kantavilla hahmoilla on yhteys *Bucklandiin* (ks. Tolkien 2005 [1975]: 754). Suomennoksessa tämä päätte on, kuten *Rankkibukin* tapauksessa, mukautettu muotoon *-buk*. Sen sijaan alkuperäisnimen alkuosa *old* 'vanha' on suomennoksessa korvattu sanalla *ikä*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Ikäbuk*. Nimen alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt tässäkin tapauksessa: suomennoksessa käy ilmi, että *Ikäbuk*-sukunimeä kantavilla hahmoilla on yhteys *Bukinmaahan*. Nimen alkuosa on sekä alkuperäisteoksessa että suomennoksessa myös semanttisesti läpinäkyvä: *old* ja *ikä* paljastavat, että kyseessä on yksi *Konnun* vanhimmista suvuista:

"Kauan sitten sukunsa päämies Gorchendad Ikäbuk – Ikäbukit ovat yksi Nevan ja koko Konnun vanhimpia sukuja – oli ylittänyt tuon joen joka oli maan alkuperäinen itäraja." (Tolkien 2002 [1973]: 137.)

Lisäksi alkuperäisteoksesta käy ilmi, että *Brandybuckilla* ja *Oldbuckilla* on yhteys toisiinsa: *Oldbuck*-suvun päämies muutti nimensä *Brandybuckiksi* ja periytti nimen jälkeläisilleen (ks. Tolkien 2011 [1954]: 98). Tolkien (2005 [1975]: 754) vahvistaakin, että päätte *-buck* on tarkoituksellisesti lisätty molempiin sukunimiin. Tästä syystä myös suomennoksessa päätte *-buk* esiintyy sekä *Rankkibukissa* että *Ikäbukissa*.

5.3. Henkilöhahmot, joilla on sekä etu- että sukunimi

Aineistoon kuuluu 32 hahmoa, joilla on sekä etu- että sukunimi. Nämä hahmot ovat pääosin hobitteja. Lähes kaikkien näiden hahmojen etunimet on suomennoksessa säilytetty alkuperäisissä muodoissaan, kun taas sukunimet on suomennettu usean eri käänösstrategian avulla (ks. 5.2. s. 60–73). Kyseiset etu- ja sukunimet ovat paitsi Tolkienin luomia keinotekoisia nimiä myös realistisia, mutta epäautenttisia nimiä (ks. 2.1.3. s. 15).

Taulukko 4. Henkilöhahmot, joilla on sekä etu- että sukunimi (yhteensä 32).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käänösstrategia
Adelard Took	Adelard <i>Tuk</i>	osalaina, osamukaelma
Angelica Baggins	Angelica <i>Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Bandobras Took	Bandobras <i>Tuk</i>	osalaina, osamukaelma
Barliman Butterbur	<i>Viljami Voivalvatti</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Bilbo Baggins	Bilbo <i>Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Bill Ferny	<i>Bil Imarre</i>	korvaaminen
Daddy Twofoot	<i>Äijä Kaksjalka</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Dora Baggins	Dora <i>Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Drogo Baggins	Drogo <i>Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Everard Took	Everard <i>Tuk</i>	osalaina, osamukaelma
Folco Boffin	Folco Boffin	laina
Fredegar Bolger	Fredegar Bolger	laina
Frodo Baggins	Frodo <i>Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Gildor Inglorion	Gildor Inglorion	laina

Gorhendam Oldbuck	Gorhendam <i>Ikäbuk</i>	osalaina, osakorvaaminen, osamukaelma
Halfast Gamgee	Halfast <i>Gamgi</i>	osalaina, osamukaelma
Hamfast Gamgee	Hamfast <i>Gamgi</i>	osalaina, osamukaelma
Hugo Bracegirdle	Hugo <i>Piukkapaula</i>	osalaina, osakorvaaminen
Lobelia Sackville-Baggins	Lobelia <i>Säkinheimo-Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Melilot Brandybuck	Melilot <i>Rankkibuk</i>	osalaina, osakorvaaminen, osamukaelma
Meriadoc Brandybuck	Meriadoc <i>Rankkibuk</i>	osalaina, osakorvaaminen, osamukaelma
Milo Burrows	Milo <i>Onkaloinen</i>	osalaina, osakorvaaminen
Odo Proudfoot	Odo <i>Jalojalka</i>	osalaina, osakorvaaminen, osakäännös
Otho Sackville-Baggins	Otho <i>Säkinheimo-Reppuli</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Peregrin Took	Peregrin <i>Tuk</i>	osalaina, osamukaelma
Primula Brandybuck	<i>Esikko Rankkibuk</i>	osakorvaaminen, osamukaelma
Rory Brandybuck	<i>Rori Rankkibuk</i>	osamukaelma, osakorvaaminen
Samwise Gamgee	<i>Samvais Gamgi</i>	mukaelma
Sancho Proudfoot	Sancho <i>Jalojalka</i>	osalaina, osakorvaaminen, osakäännös
Ted Sandyman	Ted <i>Hiesuli</i>	osalaina, osakorvaaminen
Tobold Hornblower	Tobold <i>Piipari</i>	osalaina, osakorvaaminen
Tom Bombadil	Tom Bombadil	laina

5.3.1. Lainatut nimet

Ainoastaan neljä nimeä on lainattu suomennokseen sellaisenaan: *Folco Boffin*, *Fredegar Bolger*, *Gildor Inglorion* ja *Tom Bombadil*. Näistä ainoastaan *Fredegar Bolgerin* sukunimi on semanttisesti läpinäkyvä (ks. 5.2.1. s. 62). Pääosin tästä syystä suomentajilla ei ole ollut tarvetta muuntaa näitä nimiä. Lisäksi *Folco Boffin* ja *Gildor Inglorion* eivät ole kovinkaan merkityksellisiä hahmoja, joten näiden hahmojen nimien suomentaminen ei ollut tarpeen. Kyseisten nimien säilyttämisen myötä myös nimien herättämä vaikutelma vierasperäisistä hahmoista on säilynyt.

Sen sijaan *Tom Bombadil* esiintyy useamman kerran teoksessa. Tämä nimi on alkuaan Tolkienin lasten keksimä (ks. Hammond & Scull 2005: 124; ks. myös 5.2.1. s. 62) ja

nimenkantaja on varsin omalaatuinen hahmo, joka muun muassa lauleskelee metsässä. Suomentajat ovatkin mahdollisesti säilyttäneet nimen alkuperäisessä muodossaan, koska nimi välittää mielikuvan eriskummallisesta hahmosta. Etunimi *Tom* olisi kuitenkin voitu vaihtaa, sillä se on tavanomainen englantilainen nimi. Vaihtamalla etunimeä olisi voitu välttyä siitä, että lukija assosioi nimen englantilaissyntyiseen hahmoon.

”[...] matala iloinen ääni lauloi huolettomasti ja hilpeästi, mutta sanat olivat aivan järjettömiä: *Hei, nöpö iloinen! Ding ja dong ja trallalaa! Hei ja hoi, hopsansaa, halavaa jo laulattaa! Tässä Tom, lysti Tom, Tom Bombadillo taivaltaa!*”
(Tolkien 2002 [1973]: 164.)

5.3.2. Mukautetut nimet

Alkuperäisteoksen *Samwise Gamgeen* etunimi on Hammondin ja Scullin (2005: 39) mukaan johdettu muinaisenglannin sanasta *samwīȝ*, joka tarkoittaa ’puoliviisasta’ tai ’yksinkertaista’. Näin ajateltuna etunimi olisi siis semanttisesti läpinäkyvä ja viittaisi melko yksinkertaiseen, eli tyhmään ja naiiviin hahmoon (ks. KS s. v. *yksinkertainen*). Kyseinen hahmo ei kuitenkaan ole ominaisuuksiltaan sellainen mitä *samwīȝ*-sanalla tarkoitetaan, joten en usko, että etunimi on alkuaan semanttisesti läpinäkyvä. Nimen muinaisenglantilaisella alkuperällä ei siis ole ilmeistä yhteyttä siihen, miten hahmon luonnetta kuvataan teoksessa.

Suomentajat ovat kuitenkin mukauttaneet etunimen suomen kieleen: *Samwise* [samwaiz] on äänteellisesti mukautettuna *Samvais* [samvais], mikä ääntyy suomenkieliselle lukijalle helpommin sekä sulautuu paremmin suomen kieleen. Sukunimi on samasta syystä mukautettu suomen kieleen (ks. 5.2.3. s. 63–64).

5.3.3. Korvatut nimet

Alkuperäisteoksen *Bill Fernyn* sukunimi on semanttisesti läpinäkyvä ja semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt korvatussa nimessä *Bil Imarre* (ks. 5.2.4. s. 64). Etunimi *Bill* puolestaan on suomennoksessa korvattu nimellä *Bil*. Alkuperäisnimi on tavanomainen englantilainen etunimi, jonka suomentajat olisivat voineet vaihtaa esimerkiksi tavanomaiseen suomalaiseen etunimeen, jotta lukija ei assosioisi hahmoa englantilaissyntyiseen hahmoon. He ovat sen sijaan poistaneet etunimestä yhden l-kirjaimen ja siten myös poistaneet mahdollisen assosiaation englantilaiseen hahmoon.

5.3.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Tähän kategoriaan kuuluu 26 nimeä. Lähes kaikkien nimien kohdalla suomentajat ovat säilyttäneet etunimen alkuperäisessä muodossaan ja suomentaneet sukunimen yhden tai useamman käänösstrategian avulla (ks. 5.2. s. 60–73). Pääasiallinen syy etunimien säilyttämiseen alkuperäiskielisinä on se, että ainoastaan sukunimet ovat semanttisesti läpinäkyviä ja siksi myös vaativat suomennosta. Kyseiset etunimet ovat yleensä varsin harvinaisia ja omaperäisiä nimiä, joten niiden säilyttäminen alkuperäisissä muodoissaan säilyttää myös alkuperäisteoksen paikallisvärin sekä alkuperäisnimien välittämät vaikutelmat vierasperäisistä, tarunomaisista hahmoista. Esimerkkejä tästä ovat *Bilbo Reppuli*, *Drogo Reppuli*, *Frodo Reppuli*, *Gorhendad Ikäbuk*, *Meriadoc Rankkibuk*, *Odo Jalojalka*, *Otho Säkinheimo-Reppuli* ja *Tobold Piipari*.

Osa näiden hahmojen etunimistä ovat kuitenkin realistisia, mutta epäautenttisia nimiä, kuten *Angelica*, *Dora*, *Hugo*, *Milo* ja *Ted*. Nämä etunimet ovat tavanomaisia etenkin englanninkielisessä nimistössä, mutta eivät kovinkaan tavallisia suomalaisessa nimistössä (ks. Digi- ja väestövirasto 2021). Alkuperäisteoksessa tavanomaisilla, englantilaisilla etunimillä pyritään luomaan tuttuuden tunnetta, jotta lukijan olisi helpompi samastua hahmoihin. Suomennoksessa tämä tuttuuden tunne ei kuitenkaan enää välity, sillä kyseiset etunimet on säilytetty ennallaan, eikä niitä ole vaihdettu tavanomaisiin suomalaisiin etunimiin. Lisäksi alkuperäisnimien säilyttäminen voi johtaa siihen, että suomenkielinen lukija assosioi hahmot englantilaissyntyisiin hahmoihin. Suomentajat ovat kuitenkin toisinaan muuttaneet englantilaisia etunimiä: esimerkiksi *Rory* on äänteellisesti mukautettu suomen kieleen muotoon *Rori*. Suomennettu nimi ei kuitenkaan herätä suomenkielisessä lukijassa samankaltaista tuttuuden tunnetta kuin mitä alkuperäinen nimi herättää englanninkielisessä lukijassa, sillä *Rori* on erittäin harvinainen suomalaisessa nimistössä ja *Rory* on jopa hieman yleisempi suomalaisessa nimistössä (ks. Digi- ja väestövirasto 2021).

Alkuperäisteoksessa esiintyy myös hahmoja, joilla on paitsi semanttisia vihjeitä sisältävä sukunimi myös semanttisesti läpinäkyvä etunimi. Hammond ja Scull (2005: 59) toteavat, että hobiteilla on tapana nimetä työt kukkien tai jalokivien mukaan. Kyseiset etunimet ovat toisin sanoen semanttisesti läpinäkyviä, sillä pelkästään etunimen perusteella voidaan päätellä, että kyseessä on naispuolinen hobitti. Nämä etunimet on yleensä säilytetty suomennoksessa. *Lobelia Säkinheimo-Reppulin* etunimi tarkoittaakin 'koristekasveina viljeltäviä sinikukkaisia ruohoja' (ks. KS s. v. *lobelia*;

OED Online s. v. *lobelia*), kun taas *Melilot Rankkibukin* etunimi viittaa *Melilotus-*kasvisukuun (ks. OED Online s. v. *melilot*). Toisinaan alkuperäisnimi on kuitenkin korvattu suomennoksessa: *Primula* on korvattu nimellä *Esikko*. Sekä alkuperäisnimi että korvattu nimi viittaa kuitenkin esikkokasveihin, joten semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennoksessa.

Barliman Butterburin nimi on myös semanttisesti läpinäkyvä. Sukunimen välittämä semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennetussa nimessä *Viljami Voivalvatti* (ks. 5.2.5. s. 68), kun taas etunimen semanttinen läpinäkyvyys on hävynnyt. *Barliman* on Tolkienin (2005 [1975]: 755) mukaan muodostettu sanoista *barley* 'ohra' ja *man* 'mies', mikä sopii hyvin kyseiselle hahmolle, joka on majatalon isäntä ja oluenpanija. Kyseinen nimi tulisi Tolkienin (2005 [1975]: 755) mukaan kääntää kohdekieleen. Suomentajat eivät kuitenkaan ole noudattaneet Tolkienin kehotusta, vaan korvanneet etunimen tavanomaisella suomalaisella etunimellä *Viljami*. Suomennettu nimi sulautuu paremmin suomen kieleen ja luo tuttuuden tunnetta, muttei välitä semanttista läpinäkyvyyttä yhtä selkeästi kuin alkuperäisnimi. *Viljami* sopisi paremmin esimerkiksi myllärille tai maanviljelijälle.

Muutaman hahmon kohdalla suomentajat ovat säilyttäneet etunimen ja äänteellisesti mukauttaneet sukunimen: *Adelard Tuk*, *Bandobras Tuk*, *Everard Tuk*, *Halfast Gamgi*, *Hamfast Gamgi* ja *Peregrin Tuk*. Kyseisten hahmojen sukunimet on mukautettu, jotta ne sulautuisivat paremmin suomen kieleen ja olisivat helpompia ääntää (ks. 5.2.3. s. 63–64). Etunimet puolestaan ovat omaperäisiä nimiä, joten niiden säilyttäminen alkuperäisissä muodoissaan säilyttää myös alkuperäisteoksen paikallisvärin sekä alkuperäisnimien välittämät vaikutelmat vierasperäisistä hahmoista. Osa näistä etunimistä ovat kuitenkin luonteeltaan deskriptiivisiä. Esimerkiksi *Peregrin* on johdettu latinan sanasta *peregrinari*, joka tarkoittaa 'ulkomaille matkustamista' (ks. Hammond & Scull 2005: 42). Kyseinen etunimi voisi kenties viitata maailmanmatkaajaan. *Hamfast* puolestaan on johdettu muinaisenglannin sanasta *hāmfæst*, joka tarkoittaa 'kotiin jäämistä' (Hammond & Scull 2005: 55). Kyseinen nimi voisi siis mahdollisesti viitata erakkoon, joka viihtyy parhaiten kotona. Tämänkaltaisiin latinasta ja muinaisenglannista johdettuihin nimiin voi kenties liittyä jo aikaisemmin mainittu poeettinen efekti: ne lukijat, jotka ovat perehtyneet latinaan ja muinaisenglantiin voivat muodostaa käsityksen siitä, millaisia ominaisuuksia hahmojen nimet potentiaalisesti kuvaavat (ks. 5.1.1. s. 55). Lisäksi *Hamfast* ja *Halfast*

ovat rakenteeltaan hyvin samanlaisia, minkä perusteella lukija voi päätellä, että hahmoilla on yhteys toisiinsa. Hahmot ovatkin sukua toisilleen: *Hamfast* on *Halfastin* setä (ks. Hammond & Scull 2005: 77).

Aineistossa esiintyy myös yksi hahmo, jonka etu- ja sukunimi on luonteeltaan deskriptiivinen. Alkuperäisteoksen *Daddy Twofoot* on suomennoksessa *Äijä Kaksjalka*. Etunimi *Daddy* eli 'isä' on korvattu nimellä *Äijä* eli 'mies', joka joissain murteissa voi myös tarkoittaa 'isoisää' (ks. KS s. v. *äijä*). Kyseessä on siis todennäköisesti isällinen hahmo, mutta koska kyseisestä hahmosta ei kerrota paljoakaan teoksessa, niin mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle. Tämä pätee myös hahmon sukunimeen (ks. 5.2.2. s. 63). Siksi oletan, että nimi on suomennettu koska se sulautuu paremmin suomenkielisen lukijan kieleen.

5.4. Henkilöhahmot, joilla on deskriptiivinen lisänimi

Aineistoon kuuluu 18 henkilöhahmoa, joilla on etunimen lisäksi deskriptiivinen lisänimi. Suomentajat ovat käyttäneet useaa käänösstrategiaa jokaisen nimen kohdalla. Etunimi on yleensä lainattu, kun taas lisänimi on lähes aina käännetty. Nämä etunimet ovat osittain Tolkienin luomia keinotekoisia nimiä ja osittain realistisia, mutta epäautenttisia nimiä (ks. 2.1.3. s. 15).

Taulukko 5. Henkilöhahmot, joilla on deskriptiivinen lisänimi (yhteensä 18).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käänösstrategia
Arwen Undómiel / Evenstar	Arwen Undómiel / <i>Iltatähti</i>	osalaina, osakäännös
Bard the Bowman	Bard <i>Jousimies</i>	osalaina, osakäännös
Círdan the Shipwright	Círdan <i>Laivanrakentaja</i>	osalaina, osakäännös
Elbereth the Fair	Elbereth <i>Kaunis</i>	osalaina, osakäännös
Elendil the Tall	Elendil <i>Pitkä</i>	osalaina, osakäännös
Elrond Halfelven	Elrond <i>Puolhaltia</i>	osalaina, osakäännös
Elwing the White	Elwing <i>Valkoinen</i>	osalaina, osakäännös
Gandalf the Grey	Gandalf <i>Harmaa</i>	osalaina, osakäännös
Grimbeorn the Old	Grimbeorn <i>Vanha</i>	osalaina, osakäännös
Holman Greenhand	<i>Kololainen Viherpeukalo</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Lúthien the Fair Tinúviel	Lúthien <i>Kaunis</i> Tinúviel	osalaina, osakäännös

Old Noakes	<i>vanha Niklas</i>	osakäännös, osamukaelma
Old Took	<i>Vanha Tuk / vanha Tuk</i>	osakäännös, osamukaelma
Radagast the Brown	Radagast <i>Ruskea</i>	osalaina, osakäännös
Saruman the White	Saruman <i>Valkoinen</i>	osalaina, osakäännös
Sauron the Great	Sauron <i>Suuri</i>	osalaina, osakäännös
Thorin Oakenshield	Thorin <i>Tammikilpi</i>	osalaina, osakäännös
Will Whitfoot	<i>Vili Valkojalka</i>	osamukaelma, osakorvaaminen, osakäännös

5.4.1. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Aineiston deskriptiiviset lisänimet viittaavat muun muassa hahmojen ulkonäköön, ammattiin, ikään, syntyperään tai muihin ominaisuuksiin. Deskriptiiviset lisänimet ovat toisin sanoen semanttisesti läpinäkyviä, mutta joissain tapauksissa semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle kovinkaan selkeästi. Etunimet puolestaan eivät yleisesti ottaen sisällä semanttisia vihjeitä. Hahmojen etunimet ovat yleensä omaperäisiä sekä haltiakielistä, muinaisenglannista tai muinaisnorjasta johdettuja nimiä, kuten esimerkiksi *Arwen*, *Círdan*, *Elrond*, *Gandalf*, *Saruman* ja *Thorin* (ks. Hammond & Scull 2005: 36, 43–44, 81, 205, 223), joten etunimien säilyttäminen alkuperäisissä muodoissaan säilyttää myös alkuperäisteoksen paikallisvärin sekä alkuperäisnimien välittämät vaikutelmat vierasperäisistä ja tarunomaisista hahmoista.

Alkuperäisteoksessa esiintyy ensinnäkin kolme hahmoa, jonka lisänimet kuvastavat nimenkantajansa fyysistä ulkonäköä: *Elbereth the Fair*, *Elendil the Tall* ja *Lúthien the Fair Tinúviel*. Näiden hahmojen lisänimet on käännetty suomennoksessa, jotta semanttinen läpinäkyvyys varmasti välittyisi myös suomennetussa nimessä. *The Fair* -lisänimi viittaa nimenkantajien kauneuteen, minkä vuoksi tämä lisänimi on käännetty suomennoksessa. Kyseistä lisänimeä kantavien hahmojen nimet ovat näin ollen *Elbereth Kaunis* ja *Lúthien Kaunis Tinúviel*. Lisäksi etunimi *Elbereth* sisältää quenyankielisen sanan *bereth*, joka tarkoittaa ’kuninkaan puolisoa’ (Hammond & Scull 2005: 101). Eli tässä tapauksessa myös etunimi on semanttisesti läpinäkyvä ja viittaa kuningattareen. Semanttinen läpinäkyvyys ilmenee kuitenkin vain niille lukijoille, jotka osaavat quenyän kieltä. *Elendil the Tall* -nimisen hahmon lisänimi puolestaan kuvastaa nimenkantajansa pituutta: Hammondin ja Scullin (2005: 229)

mukaan hahmo on melkein 2,5 metriä pitkä. Tästä syystä lisänimi on käännetty *Pitkäksi* ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Elendil Pitkä*. Lisäksi etunimi *Elendil* tarkoittaa quenyaksi 'haltioiden ystävää' tai 'tähtien rakastajaa' (ks. Hammond & Scull 2005: 32), eli tässäkin tapauksessa etunimen semanttinen läpinäkyvyys ilmenee ainoastaan quenyän kieltä osaaville lukijoille.

Lisänimet voivat myös kuvailla hahmojen ammattia. Esimerkiksi *Holman Greenhand* on suomennoksessa nimeltään *Kololainen Viherpeukalo*. Kyseinen hahmo on toiminut *Repunpään* puutarhurina:

»Hän tarinoi Virranvarren tien majatalossa *Muratissa*, ja tiesi mitä puhui kun oli hoitanut Repunpään puutarhaa neljäkymmentä vuotta ja ollut vanhan Kololaisen apulaisena samassa työssä sitä ennen. [...]»
»[...] Olin vasta päässyt vanhan Kololaisen oppiin (hän oli minun isäni serkku) mutta hän otti minut Repunpään katsomaan ettei kansa tallaa ja ravaa puutarhassa kun huutokauppa on käynnissä. [...]» (Tolkien 2002 [1973]: 38, 40.)

Holman on Tolkienin (2005 [1975]: 760) mukaan muodostettu sanoista *hole* 'kolo' ja *man* 'mies', ja tulisi kääntää näiden sanojen mukaisesti. Etunimen suomennos *Kololainen* on muodostettu kantasana *kolo*, johon on liitetty johdin *-lainen*. Lisänimi *Greenhand* puolestaan viittaa siihen, että hahmo on taitava puutarhuri, jolla on ns. vihreät sormet (idiomaattinen ilmaus, engl. 'to have green fingers', ks. OED Online s. v. *green fingers*). Tästä syystä lisänimi on suomennettu *Viherpeukaloksi*, joka tarkoittaa 'innokasta ja taitavaa puutarhanhoitajaa' (ks. KS s. v. *viherpeukalo*). Suomennetussa lisänimessä semanttinen läpinäkyvyys välittyy jopa hieman paremmin kuin alkuperäisnimessä.

Ammattia kuvailevia lisänimiä on muitakin. Alkuperäisteoksen *Círdan the Shipwright* on suomennoksessa nimeltään *Círdan Laivanrakentaja*. Alkuperäinen lisänimi tarkoittaa 'laivanrakentajaa' tai 'laivanveistäjää' (ks. OED Online s. v. *shipwright*; OED Online s. v. *wright*), minkä vuoksi lisänimi on suomennoksessa käännetty *Laivanrakentajaksi*. Etunimi *Círdan* tarkoittaa myös sindariksi samaa asiaa: nimi on muodostettu sindarinkielisistä sanoista *cair* 'laiva' ja *dan* 'tekijä' (Hammond & Scull 2005: 223). Kyseisestä hahmosta ei kerrota teoksessa paljoakaan, mutta Hammond ja Scull (2005: 223) toteavat, että hahmon haltiasuku on tunnettu laivoistaan ja merenkulkutaidoistaan. Toisin sanoen on hyvin todennäköistä, että tämä hahmo työskentelee laivanrakentajana.

Lisänimet ilmaisevat toisinaan myös hahmojen ikää. Alkuperäisteoksessa käytetään usein adjektiivimääritteitä *young* ja *old* (suom. *nuori* ja *vanha*) eri hahmojen nimien yhteydessä, mutta toisinaan niitä käytetään myös varsinaisina lisäniminä. Esimerkkejä tästä ovat alkuperäisteoksen *Grimbeorn the Old*, *Old Noakes* ja *Old Took*. *Grimbeorn the Old* on suomennoksessa nimeltään *Grimbeorn Vanha*. Kyseinen hahmo mainitaan teoksessa vain kerran, mutta nimi luo kuitenkin mielikuvan vanhasta miehestä. Etunimi *Grimbeorn* on todennäköisesti muodostettu sanoista *grim* eli 'raivo, kiihko' ja *beorn* eli 'soturi, sankari, urho' (ks. OED Online s. v. *grim*; OED Online s. v. *berne*). Joten tässä tapauksessa myös etunimi voisi mahdollisesti olla semanttisesti läpinäkyvä, ja teoksessa vihjaillaankin tästä:

"Frodo sai kuulla että Grimbeorn Vanha, Beornin poika, oli nykyään monen vankan miehen päällikkö ja että heidän mailleen Vuorten ja Synkmetsän väliselle alueelle ei uskaltanut yksikään örkki eikä susi." (Tolkien 2002 [1973]: 304.)

Old Noakes puolestaan on suomennoksessa *vanha Niklas*. Sekä alkuperäisnimi että suomennettu nimi luo mielikuvan vanhasta miehestä. Alkuperäisnimi *Noakes* on Tolkienin (2005 [1975]: 761) mukaan alun perin englantilainen sukunimi, joka tulisi mukauttaa kohdekieleen. Suomentajat ovatkin noudattaneet Tolkienin kehoitusta ja vaihtaneet nimen tavanomaiseen suomalaiseen etunimeen *Niklas*. Kulttuurisesti mukautettu nimi sulautuu paremmin suomenkieliseen kulttuuriin sekä luo tuttuuden tunnetta. Lisäksi *Old Took* on suomennoksessa *Vanha Tuk*. Kyseinen nimi esiintyy suomennoksessa kerran myös pienellä alkukirjaimella: *vanha Tuk*. Suomennettu nimi välittää alkuperäisnimen tavoin mielikuvan vanhasta henkilöstä. Kyseinen hahmo onkin yksi vanhimmaksi eläneistä hahmoista:

"Bilbo täyttäisi *yksitoistakymmentä* vuotta, jännittävä luku ja kunnioitettava ikä hobitille (itse vanha Tuk ei ollut ylittänyt sataakolmeakymmentä)" (Tolkien 2002 [1973]: 38)

Lisänimet ilmaisevat myös hahmojen syntyperää. *Arwen*-nimen yhteydessä käytetään alkuperäisteoksessa toisinaan lisänimeä *Undómiel* ja toisinaan lisänimeä *Evenstar*. Tolkienin (2005 [1975]: 757) mukaan *Evenstar* on quenyaksi *Undómiel* ja tulisi kääntää kohdekieleen. *Evenstar* onkin suomennoksessa käännetty *Iltatähdeksi* ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Arwen Iltatähti*. Hammondin ja Scullin (2005: 205) mukaan *Evenstar* tarkoittaa 'kansan myöhään syntynyttä lasta' ja viittaa siihen, että hahmo on viimeinen *Keski-Maassa* syntynyt jalosukuinen haltia. Eli lisänimi on semanttisesti läpinäkyvä. Semanttinen läpinäkyvyys ei kuitenkaan ilmene yhtä selkeästi suomennetusta nimestä, sillä *iltatähti* tarkoittaa suomeksi 'myöhäisellä iällä

hankittua, muita lapsia paljon nuorempaa lasta' (ks. KS s. v. *iltatähti*). Eli suomenkielinen lukija voi luulla, että kyseinen hahmo on pelkästään myöhäisellä iällä hankittu ja perheensä nuorin lapsi. Lisänimi esiintyy kuitenkin seuraavassa kontekstissa, minkä perusteella lukija voi päätellä, että nimi viittaa kansansa myöhään syntyneeseen lapseen:

”[...] Niin tapahtui että Frodo näki naisen, jonka vain harvat kuolevaiset olivat nähneet; Elrondin tyttären Arwenin, jossa Lúthienin kauneuden sanottiin palanneen takaisin maan päälle; ja hänen nimensä oli Undómiel, sillä hän oli kansansa Iltatähti.”
(Tolkien 2002 [1973]: 302.)

Elrond Halfelvenin lisänimi ilmaisee myös nimenkantajansa syntyperää. Hammond ja Scull (2005: 204) toteavat, että *Hobitissa* (1937) kerrotaan kyseisen hahmon esivanhempien olleen sekä haltioita että ihmisiä. Eli *Elrond* on syntyperältään puoliksi haltia, minkä vuoksi lisänimi on suomennoksessa käännetty *Puolhaltiaksi*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Elrond Puolhaltia*.

Aineistossa esiintyy myös hahmoja, joilla on lisänimenään jokin väri. Bertillsin (2003: 121) mukaan lastenkirjallisuudessa ja saduissa on tavallista, että värit viittaavat nimenkantajien vaatetuksen väriin. Esimerkkejä tästä ovat *Punahilkka* sekä Elsa Beskowin teoksessa esiintyvät *täti Vihreä*, *täti Ruskea* ja *täti Sinipunainen* (Bertills 2003: 121–122). Näin ajateltuna alkuperäisteoksen lisänimenä esiintyvät värit viittaisivat ainoastaan nimenkantajiensa vaatetukseen. Voidaan kuitenkin todeta, että kaunokirjallisuudessa värit saattavat symboloida muutakin kuin nimenkantajansa vaatetuksen väriä. Bertillsin (2003: 120) mukaan esimerkiksi musta väri assosioidaan yleensä vaaraan ja pelkoon. Musta väri voi myös viitata kuolemaan tai pahuuteen (ks. OED Online s. v. *black*). Valkoista väriä pidetään yleensä mustan vastakohtana ja valkoinen voi kuvaannollisessa merkityksessä viitata esimerkiksi puhtauteen, viattomuuteen tai hyvyyteen (ks. OED Online s. v. *white*). Tästä syystä en usko, että lisänimenä esiintyvät värit kuvailevat ainoastaan nimenkantajansa vaatetusta.

Alkuperäisteoksen *Elwing the White* -nimisestä hahmosta kerrotaan vain, että kyseessä on nuori nainen. Päätelen, että lisänimi viittaa nuoren hahmon viattomuuteen, minkä vuoksi lisänimi on suomennoksessa käännetty *Valkoiseksi*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Elwing Valkoinen*. Lisäksi Hammond ja Scull (2005: 178) toteavat, että hahmo on syntynyt tähtikirkkaana yönä, joten lisänimi voi mahdollisesti myös viitata siihen.

The White -lisänimi viittaa teoksessa muuhunkin. Alkuperäisteoksessa kerrotaan *White Council* -nimisestä neuvostosta (suom. *Valkoinen Neuvosto*), johon kuuluu erilaisia henkilöihahmoja, jotka taistelevat pahoja voimia vastaan. Neuvoston puheenjohtajana toimii velho *Saruman the White*, joten päätän, että hahmon lisänimi viittaa toisaalta neuvostoon ja toisaalta valkoiseen magiaan (ks. OED Online s. v. *white magic*). Eli *the White* -lisänimi korostaa sitä, että tämä velho harjoittaa valkoista magiaa ja on *Valkoisen Neuvoston* puheenjohtaja. Tästä syystä lisänimi on suomennoksessa käännetty *Valkoiseksi*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Saruman Valkoinen*. Lisänimi viittaa myös *Sarumanin* vaatetukseen, sillä hänen kaapunsa on valkoinen (ks. Tolkien 2011 [1954]: 259).

»[...] Olisin kenties voinut kysyä neuvoa Saruman Valkoiselta, mutta jokin aina pidätteli minua.»
»Kuka hän on?» Frodo kysyi. »En ole koskaan ennen kuullut hänestä.»
»Ehkä et», Gandalf vastasi. »Hobitit eivät kiinnosta, tai eivät kiinnostaneet häntä. Silti hän on suuri Viisaiden joukossa. Hän on veljeskuntani päämies ja Neuvoston puheenjohtaja.» (Tolkien 2002 [1973]: 72.)

Bertillsin (2003: 169) mukaan värit voivat lisänimenä kuvastaa myös henkilöihahmon mielialaa: esimerkiksi *Anna Grå* -nimessä käytetty harmaa väri kuvastaa nimenkantajansa alakuloisuutta. Tämä ei kuitenkaan päde *Gandalf the Grey* -nimeen, sillä nimenkantaja ei vaikuta teoksessa ollenkaan masentuneelta. Lisäksi harmaa väri voi viitata muun muassa hiusten väriin, vanhuuteen, tylsyyteen, yksitoikkoisuuteen tai värittämiin kasvoihin (ks. OED Online s. v. *grey*; KS s. v. *harmaa*). Kyseinen hahmo on vanha velho, joten lisänimen voi tulkita viittaavan hahmon korkeaan ikään. Lisäksi kyseisellä hahmolla on harmaa vaatetus, ja hän on taitava savun ja tulen käsittelijä:

»Hänellä oli korkea suippo sininen hattu ja pitkä harmaa kaapu sekä hopeanvärinen huivi. Hänen partansa oli pitkä ja valkoinen ja tuuheat kulmakarvat töröttivät hatunlierin alta. [...] Vanha mies oli Gandalf Velho, jonka maine Konnussa perustui enimmäkseen siihen että hän osasi niin taitavasti käsitellä tulta, savua ja valoja.» (Tolkien 2002 [1973]: 42.)

»Gandalf nousi ylös ja astui eteenpäin sauva sojossa. »Kuule, sinä Sauronin hurttia!» hän huusi. »Gandalf on täällä. Pakene, jos karvasi on sinulle kallis! Minä kärvennän sinut hännästä kuonoon, jos tulet tämän piirin sisäpuolelle!» [...] »*Naur an edraith ammen! Naur dan i ngaurhoth!*» hän huusi. Kävi jymähdys ja rätinä, ja hänen yläpuolellaan kasvava puu puhkesi kukkimaan sokaisevia liekkejä.» (Tolkien 2002 [1973]: 397–398.)

Kyseisen hahmon yhteydessä mainitaan siis seuraavat motiivit lisänimelle: korkea ikä, vaatetus sekä savun ja tulen käsittely. Eli lisänimen semanttisen sisällön vuoksi nimi on suomennoksessa käännetty *Harmaaksi*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Gandalf Harmaa*.

Radagast the Brown puolestaan on suomennoksessa nimeltään *Radagast Ruskea*.

Kyseinen hahmo on velho, joka asuu metsänreunalla:

”Se oli Radagast Ruskea, joka kerran asui Rhosgobelissa, lähellä Synkmetsän rajaa. [...] Radagast on toki arvollinen velho, värinmuutosten ja muotojen tuntija; ja hän tietää paljon kasveista ja metsäneläimistä, ja linnut eritoten ovat hänen ystäviään.”
(Tolkien 2002 [1973]: 341–342.)

Tämän vuoksi päättelen, että lisänimi viittaa hahmon asuinpaikkaan ja siihen, että hän on luonnon ja eläinten ystävä. Nimen semanttinen läpinäkyvyys ilmenee lukijalle siis maanläheisen värin välityksellä.

Valkoinen väri esiintyy myös osana *Will Whitfoot* -nimisen hahmon lisänimeä. Alkuperäisnimi *Whitfoot* tulisi Tolkienin (2005 [1975]: 764) mukaan kääntää sanojen *white* ja *foot* mukaisesti. Suomentajat ovatkin noudattaneet Tolkienin kehotusta: suomennettu nimi *Valkojalka* on muodostettu sanoista *valkoinen* ja *jalka*. Kyseinen nimi voisi hyvinkin olla sukunimi, mutta päättelen nimen olevan lisänimi koska teoksessa esiintyy ainoastaan yksi nimenkantaja, jolle lisänimi on todennäköisesti annettu seuraavasta sattumuksesta johtuen:

”Pippin nostatti melkoisen naurun kertomuksella siitä miten Raatikolon katto romahti Järin Möyremässä: Pormestari Vili Valkojalka, Länsineljännyksen pakuin hobitti, oli hautautunut kalkkiin ja noussut esiin kuin jauhotettu sämpylä.”
(Tolkien 2002 [1973]: 212.)

Eli kyseinen lisänimi on semanttisesti läpinäkyvä ja viittaa siihen, että nimenkantaja on tietyn sattumuksen seurauksena ollut yltä päältä kalkin peitossa.

Alkuperäisteoksessa esiintyy myös kaksi soturia, joilla on lisänimi: *Bard the Bowman* ja *Thorin Oakenshield*. Kyseisistä hahmoista ei kerrota teoksessa paljoakaan. Hammond ja Scull (2005: 207) toteavat kuitenkin, että *Bard the Bowman* surmasi lohikäärmeen *Hobitti*-teoksessa (1937). Tästä syystä päättelen, että hahmo on hyvä jousiampuja ja on surmannut lohikäärmeen jousella, minkä vuoksi lisänimi on suomennoksessa käännetty, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Bard Jousimies*. *Thorin Oakenshieldin* lisänimi puolestaan viittaa todennäköisesti siihen, että hahmo taisteli tammipuinen kilpi kädessään, minkä vuoksi lisänimi on käännetty, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Thorin Tammikilpi*.

Sen sijaan *Sauron the Great* -nimen lisänimi viittaa siihen, että kyseinen hahmo on mahtava pahuuden herra. Sanalla *great* eli ’mahtava, erinomainen, suuri’ viitataan muun muassa voimaan, rajuuteen, maineikkuuteen, merkittävyYTEEN ja vaikutus-

valtaan (ks. OED Online s. v. *great*). Sana liitetään myös tunnettujen ja menestyneiden hallitsijoiden yhteyteen, jolloin *great*-sanaa voidaan käyttää varsinaisena lisänimenä: *Alexander the Great* ja *Catherine the Great* (ks. OED Online s. v. *great*). Hallitsijoiden etunimet mukautetaan toisinaan suomeen (ks. Ingo 1990: 242), kun taas etunimen yhteydessä käytetty *the Great* -lisänimi käännetään: *Aleksanteri Suuri* ja *Katariina Suuri*. Tästä syystä lisänimi on suomennoksessa käännetty ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Sauron Suuri*. Semanttinen läpinäkyvyys on toisin sanoen säilynyt suomennetussa nimessä.

5.5. Lempi- ja pilkkanimet

Aineisto sisältää 38 lempi- ja pilkkanimeä. Lempi- ja pilkkanimet on luokiteltu samaan nimikategoriaan, koska jotkin nimet voidaan tulkita sekä lempi- että pilkkanimiksi. Lempi- ja pilkkanimien suomennoksissa eri käännsstrategioita on hyödynnetty monipuolisesti ja monen nimen kohdalla on käytetty useampaa käännsstrategiaa. Kahden lempinimen kohdalla suomentajat ovat muuttaneet nimeä muulla tavalla. Huomioitavaa on myös se, että monella henkilöahmolla on useita lempi- ja pilkkanimiä.

Taulukko 6. Lempi- ja pilkkanimet (yhteensä 38).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännsstrategia
Bullroarer	<i>Härkäräikkä</i>	osakäänns, osakorvaaminen
Dúnadan	Dúnadan	laina
Elentári	Elentári	laina
Elf-friend	<i>Haltiamieli</i>	osakäänns, osakorvaaminen
Fanuilos	Fanuilos	laina
Fatty	<i>Pulla</i>	korvaaminen
Fool of a Took	<i>Tukintolvana</i>	osamukaelma, osakäänns
Forn	Forn	laina
Gaffer	<i>Ukko</i>	käänns
Gilthoniel	Gilthoniel	laina
Gollum	<i>Klonkku</i>	korvaaminen
Hal	Hal	laina

Ham	Ham	laina
Iarwain Ben-adar	Iarwain Ben-adar	laina
Kindler	<i>Sytyttäjä</i>	käännös
Longshanks	<i>Koipeliini</i>	korvaaminen
Mad Baggins	<i>Hullu Reppuli</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Merry	<i>Merri</i>	mukaelma
Mithrandir	Mithrandir	laina
Nightingale	<i>Satakieli</i>	käännös
Old Toby	<i>vanha Tobo</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Orald	Orald	laina
Pilgrim Grey	<i>Harmaa Pyhiinvaeltaja</i>	käännös
Pippin	Pippin	laina
Radagast the Bird-tamer	Radagast <i>Linnunkesyttäjä</i>	osalaina, osakäännös
Radagast the Fool	Radagast <i>Hölmö</i>	osalaina, osakäännös
Radagast the Simple	Radagast <i>Yksinkertainen</i>	osalaina, osakäännös
Sam	Sam	laina
Sammie	<i>Samu</i>	mukaelma
Saruman of Many Colours	Saruman <i>Monivärinen</i>	osalaina, osakäännös
Saruman Ring-maker	Saruman <i>Sormuksentekijä</i>	osalaina, osakäännös
Saruman the Wise	Saruman <i>Viisas</i>	osalaina, osakäännös
Snow-white	<i>kuningatar, lumenvalkkea niin</i>	muu
Tintallë	Tintallë	laina
Tom Bombadillo	Tom Bombadillo	laina
S.-B.	<i>S-R</i>	muu
Stick-at-naught Strider	<i>Kiero-Konkari</i>	korvaaminen
Strider	<i>Konkari</i>	korvaaminen

5.5.1. Lainatut nimet

Lainattuja lempi- ja pilkkanimiä on yhteensä 14. Monet lainatut lempi- ja pilkkanimet ovat teoksen eri fiktiivisten kansojen käyttämiä nimityksiä erilaisille hahmoille, minkä vuoksi suomentajat ovatkin säilyttäneet nimet alkuperäisissä muodoissaan. Kyseiset lempi- ja pilkkanimet ovat usein haltiakielistä johdettuja nimiä, joilla on semanttista sisältöä. Näiden nimien semanttinen läpinäkyvyys ilmenee ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat haltiakielä (ks. myös 5.1.1. s. 55–57; 5.4.1. s. 79–80).

Ensinnäkin *Tom Bombadilia* puhutellaan lempinimillä *Forn*, *Iarwain Ben-adar* ja *Orald*:

”»[...] Mutta Bombadilin olin unohtanut – jos tosiaan tämä on se sama joka vaelsi metsissä ja kummuilla kauan sitten ja oli jo silloin vanhoja vanhempi. Se ei ollut silloin hänen nimensä. Iarwain Ben-adariksi me häntä kutsuimme, vanhimmaksi ja isättömäksi. Mutta muut ovat sen jälkeen antaneet hänelle monia nimiä: kääpiöt kutsuvat häntä Forniksi, Pohjoisen Ihmiset Oraldiksi, ja muitakin nimiä hänellä on.»” (Tolkien 2002 [1973]: 353.)

Hammond ja Scull (2005: 128) esittävät, että Tolkienin vuonna 1968 kirjoittaman kirjeen mukaan haltiakielinen nimi *Iarwain Ben-adar* tarkoittaa ’vanhaa nuorta’, mikä todennäköisesti viittaa siihen, että kyseinen hahmo on vanhasta iästään huolimatta aina ollut hyvin tarmokas. *Orald* puolestaan on muinaisenglantia ja tarkoittaa ’ikivanhaa’, kun taas *Forn* on muodostettu skandinaavisesta *forn*-sanasta, joka tarkoittaa ’muinaista’ (ks. Tolkien 2005 [1975]: 761). Eli nämä nimitykset ovat semanttisesti läpinäkyviä ja viittaavat siihen, että nimenkantaja on hyvin vanha. Semanttinen läpinäkyvyys ilmenee kuitenkin ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat haltiakieliä ja muinaisenglantia sekä ovat perehtyneet skandinaavisiin sanoihin.

Haltiakielisiä lempinimiä on muitakin. Tähtien luojaan *Vardaan* viittavia lempinimiä ovat muun muassa *Elentári*, *Gilthoniel* ja *Fanuilos*. *Elentári* on quenyaa ja tarkoittaa ’tähtien kuningatarta’, kun taas *Gilthoniel* on sindaria ja tarkoittaa ’tähtien syyttäjää’ (ks. Hammond & Scull 2005: 100–101). *Fanuilos* puolestaan tarkoittaa sekä quenyaksi että sindariksi ’säteilevää, enkelinomaista hahmoa’ (ks. Hammond & Scull 2005: 219–220). Kyseiset lempinimet ovat siis semanttisesti läpinäkyviä ja viittaavat taivaalliseen hahmoon, joka on luonut kaikki tähdet. Lisäksi *Mithrandir* on *Gandalf Harmaan* sindarinkielinen lempinimi, joka on muodostettu sindarinkielisistä sanoista *mith* ’harmaa’ ja *randir* ’kulkuri, pyhiinvaeltaja’ (Hammond & Scull 2005: 320). Eli tässäkin tapauksessa lempinimi on semanttisesti läpinäkyvä ja viittaa vanhaan, harmaisiin vaatteisiin pukeutuneeseen ja ikuisesti vaeltelevaan *Gandalf Harmaaseen* (ks. 5.4.1. s. 83; ks. myös 5.5.2. s. 88). *Dúnadan* puolestaan on *Aragornin* lempinimi. Tämä nimi on myös semanttisesti läpinäkyvä: se perustuu haltiakieliseen sanaan *dúnadan*, joka tarkoittaa ’Lännen ihmistä’.

”»Ja miksi sinä kutsut häntä Dúnadaniksi?» Frodo kysyi.
»Dúnadan ei ole nimi», sanoi Bilbo. »Häntä nimitetään usein siten täällä. Mutta minä luulin sinun osaavan haltiakieltä sen verran että tuntisit sanan *dún-adan*: Lännen ihminen, númenorilainen.»” (Tolkien 2002 [1973]: 309.)

Lainatut lempinimet ovat toisinaan lyhenteitä hahmojen etunimistä, kuten *Hal*, *Ham*, *Pippin* ja *Sam*. Etenkin englanninkielisistä etunimistä luodaan usein lempinimiä tällä tavoin. Kyseiset lempinimet on lainattu suomennokseen koska etunimet, joista nämä lempinimet on lyhennetty, ovat suomennoksessa lainattuja tai äänteellisesti mukautettuja (ks. 5.3.2. s. 75; 5.3.4. s. 77–78). Olisi siis melko turhaa muuttaa *Halfastin*, *Hamfastin*, *Peregrinin* ja *Samvaisin* lempinimiä suomennoksessa, sillä ne on alun perin johdettu alkuperäisistä etunimistä. Lukija pystyy siis lempinimien perusteella päättämään nimenkantajien etunimet.

Lisäksi *Tom Bombadil* kutsuu itseään lempinimellä *Tom Bombadillo*. Tässäkin tapauksessa lempinimi on johdettu virallisesta nimestä ja nimenkantajan virallinen nimi on lainattu suomennokseen, minkä vuoksi myös lempinimi on lainattu suomennokseen.

5.5.2. Käännetyt nimet

Käännettyjä lempi- ja pilkkanimiä on yhteensä neljä. Kyseiset nimet on käännetty, koska ne ovat semanttisesti läpinäkyviä sekä mukautuvat paremmin suomen kieleen.

Kaksi lempinimeä viittaa vanhoihin miespuolisiin hahmoihin. Alkuperäisteoksen *Gaffer* on suomennoksessa käännetty *Ukoksi*. Alkuperäisnimi on semanttisesti läpinäkyvä, sillä se on yhden vanhan ja äkäisen hobitin lempinimi. Tästä syystä lempinimi on suoraan käännetty: käännetty nimi *Ukko* luo välittömästi mielikuvan vanhasta miehestä. Lisäksi suomennettu nimi on helpompi ääntää kuin alkuperäisnimi.

”»Ja *sinä* senkun sanot mitä sanot semmoisista asioista mistä et tiedä sen enempää kuin purjehtimisesta, herra Hiesuli», letkautti Ukko, joka tänään piti mylläristä vielä vähemmän kuin tavallisesti.” (Tolkien 2002 [1973]: 41)

Lempinimi *Pilgrim Grey* viittaa myös vanhaan mieheen, *Gandalf Harmaaseen*. Tolkienin (2005 [1975]: 758) mukaan kyseinen lempinimi on käännetty sindarinkielisestä *Mithrandir*-lempinimestä, joka tarkoittaa ’harmaata pyhiinvaeltajaa’ (ks. 5.5.1. s. 87) ja tulisi kääntää kohdekieleen siten, että nimen merkitys säilyy. Kyseinen lempinimi on siis semanttisesti läpinäkyvä, sillä se viittaa vanhaan ja harmaakaapuiseen *Gandalf Harmaaseen*, joka on vaeltanut ympäri maailmaa koko elämänsä (ks. myös 5.4.1. s. 83). Tästä syystä lempinimi on suomennoksessa käännetty *Harmaaksi Pyhiinvaeltajaksi*.

Tähtien luoja *Vardalla* on useita lempinimiä (ks. 5.5.1. s. 87). Kyseisestä hahmosta käytetään toisinaan lempinimeä *Kindler*, joka on johdettu sanasta *kindle* 'sytyttää'. Tämä lempinimi viittaa todennäköisesti siihen, että nimenkantaja on ns. sytyttänyt kaikki tähdet. Tästä syystä nimi on suoraan käännetty *Sytyttäjäksi*.

”[...] »Kuka nyt täyttää maljani? Sillä nyt on Sytyttäjä, Varda, Tähtien Kuningatar, Ikivalkealta Vuorelta nostanut kätensä kuin pilvet.»” (Tolkien 2002 [1973]: 501.)

Lisäksi *Lúthien*-nimisestä hahmosta käytetään lempinimeä *Nightingale*, joka on suomennoksessa käännetty *Satakieleksi*. Teoksessa kerrotaan kyseisen lempinimen olevan suora käänнос *Lúthienin* lisänimestä *Tinúviel*, jonka *Beren* antoi *Lúthienille* nähtyään hänet tanssimassa ja laulamassa metsäaukiolla:

”»[...] Beren pakeni monien vaarojen kautta ja saapui Kauhun Vuorien yli Neldorethin metsään Thingolin salattuun kuningaskuntaan. Siellä hän näki *Lúthienin* joka tanssi ja lauloi metsäaukiolla lumotun Esgalduin-joen rannalla; ja hän antoi *Lúthienille* nimen *Tinúviel*, se on vanhan ajan kielellä *Satakieli*. [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 261.)

Eli lempinimi *Nightingale* viittaa melko varmasti siihen, että nimenkantaja laulaa hyvin kauniisti. *Satakieli* onkin lintulaji, jonka laulu on sointuvaa ja vivahteikasta, ja kuvaannollisessa merkityksessä *satakieli* tarkoittaaakin 'henkilöä, jolla on kaunis ja lumoava lauluääni' (ks. OED Online s. v. *nightingale*; KS s. v. *satakieli*). Nimenkantajan kauniiseen ja lumoavaan lauluääneen viitataan teoksessa myös *Lúthienista* kertovassa laulussa:

”[...] *Loi neito kevään laulullaan
kun talven jälkeen saapui hän,
toi linnut, sateen muassaan,
sulavan veden poreilun.
Ja Beren näki kun kämmekän
kukat puhkesi hänen jaloissaan
ja kanssaan tanssia tahtoa hän
yli nurmen kukkakoreilun. [...]*”
(Tolkien 2002 [1973]: 260.)

5.5.3. Mukautetut nimet

Aineistossa esiintyy kaksi lempinimeä, jotka on suomennoksessa mukautettu suomen kieleen. *Meriadoc*-nimisestä hobitista käytetään alkuperäisteoksessa lempinimeä *Merry*. Suomennoksessa y-kirjain on vaihtunut i-kirjaimeksi: *Merri*. Muuttamalla kirjoitusasua, nimi on siis mukautettu lähemmäs suomen kieliäsuä. Lisäksi alkuperäisteoksen *Samwisesta* käytetään lempinimeä *Sammie*, joka on suomennoksessa *Samu*. Kyseinen nimi on toisin sanoen kulttuurisesti mukautettu, eli se sulautuu paremmin suomenkielisen lukijan kulttuuriin ja luo tuttuuden tunnetta.

5.5.4. Korvatut nimet

Korvattuja lempi- ja pilkkanimiä on yhteensä viisi. Lähes kaikki nämä nimet ovat semanttisesti läpinäkyviä, ja siksi ne vaativatkin suomennosta. Alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys ei kuitenkaan välttämättä välity suomennetussa nimessä.

Fredagar Bolgeria puhutellaan alkuperäisteoksessa lempinimellä *Fatty* eli 'läski, punkero, pullukka'. Tämä lempinimi viittaa ilmeisesti nimenkantajansa pulskaan ulkomuotoon: kyseinen hahmo on hobitti, ja hobitit ovatkin tunnettuja hyvästä ruokahalustaan (ks. 5.2.4. s. 65). Suomennoksessa nimi on korvattu nimellä *Pulla*, joka perustuu lihavaan henkilöön viittaavaan suomenkieliseen haukkumasanaan *pulla*. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys ja nimen luoma mielikuva pulskasta hahmosta on siis säilynyt suomennetussa nimessä. Varsin mielenkiintoista on kuitenkin se, että vaikka *fatty* ja *pulla* ovat yleensä haukkumasanoja, niitä ei kuitenkaan käytetä pilkkaniminä *Fredegar Bolgerille*, vaan ne toimivat kyseisen hahmon lempiniminä, johon ei nähtävästi liity kielteisiä konnotaatioita.

”Sienet ovat hobittien intohimo joka ylittää isojen ihmisten ahnaimmatkin mielihalut. [...] Nyt niitä oli kaikille riittämiin, jopa hobittimittapuidenkin mukaan. Niitä seurasivat monet muut ruokalajit ja kun he olivat lopettaneet, jopa Pulla Bolger päästi tyytyväisen huokauksen.” (Tolkien 2002 [1973]: 142.)

Sméagol-nimisestä hahmosta käytetään alkuperäisteoksessa pilkkanimeä *Gollum*. Hammond ja Scull (2005: 37, 608) toteavat, että *Hobitissa* (1937) mainitaan kyseisen pilkkanimen kuvastavan nimenkantajan kamalaa nielemisen ääntä. Alkuperäisteoksessakin vihjaillaan tästä:

”»[...] He only wept and called us cruel, with many a *gollum* in his throat [...]»”
(Tolkien 2011 [1954]: 58)

Hammondin ja Scullin (2005: 608) mukaan voidaan olettaa, että *Gollum* on muodostettu sanasta *gobbler*, joka tarkoittaa 'hätäisesti ja äänekkäästi nielevää henkilöä' (ks. myös OED Online s. v. *gobbler*; OED Online s. v. *gobble*). Teoksessa kerrotaankin, että nimenkantaja nielaisee saaliinsa raakana. Nimenkantajaa kuvaillaan myös vastenmieliseksi otukseksi, joten pilkkanimi on selkeästi pejoratiivinen eli sen tarkoitus on halventava. Pilkkanimi on suomennoksessa korvattu nimellä *Klonkku*.

”Tunnelin päässä levittäytyi kylmä järvi johon mikään valo ei ulottunut ja kiviluodolla veden keskellä asui Klonkku. Se oli vastenmielinen pieni otus: se meloi pientä venettä isoilla litteillä jaloillaan ja tähyili veteen kelmein hohtavin silmin. Se pyydysti sokeita kaloja pitkillä sormillaan ja söi ne raakana. [...]” (Tolkien 2002 [1973]: 28.)

”»[...] jos tämä olisi ensimmäinen kerta, kun nuo silmät on nähty. Mutta se ei ole. Minä näin ne kaukana pohjoisessa [...] Ja näin oudon otuksen, jolle ne silmät kuuluivat [...]»
»Muistan», sanoi Sam, »ja muistan muutakin. Se on ikävä ajatus; mutta kun ajattelen yhtä ja toista ja Bilbo-herrankin tarinoita, niin minä luulen että voisin antaa otukselle nimenkin, noin arvuukaupalla. Inhottavan nimen. Klonkku ehkä?»
»Aivan, sitä olen pelännyt jo jonkin aikaa», Frodo sanoi. »[...] Sen kurjan otuksen on täytyntä piileksiä Hopeajuovan varrella kasvavissa metsissä ja katsella kun me lähdimme!»” (Tolkien 2002 [1973]: 508–509.)

Suomennettu nimi *Klonkku* puolestaan luo mielikuvan ontuvasta hahmosta, joten nimen kantasana voisi mahdollisesti olla *klenkata* (ks. KS s. v. *klenkata*). Suomennetussa teoksessa kerrotaan kuitenkin, että *Klonkku* viittaa alkuperäisnimen tavoin nimenkantajan kurkkuun:

”»[...] Se vain itki ja syytti meitä julmiksi klonksutellen koko ajan kurkkuaan [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 86.)

Klonkku on siis todennäköisesti johdettu *klonksua*-sanasta, jolloin suomentajat olisivat pyrkineet säilyttämään alkuperäisnimen semanttisen läpinäkyvyyden. *Klonksua* on onomatopoeettisen eli ääntä jäljittelevän *lonksua*-verbin murteellinen rinnakkaismuoto, joka tarkoittaa ’jatkuvasti irtautuvan ja paikalleen menevän esineen liikettä ja sen synnyttämää ääntä’ (ks. SMS s. v. *klonksua*; KS s. v. *lonksua*). Eli *Klonkku* -nimellä viitataan siihen, että nimenkantajan kurkku lonksuu. Sekä alkuperäisnimen että suomennetun nimen semanttinen läpinäkyvyys ilmenee kuitenkin hyvin epäselvästi. Siitä ei ensinnäkään ole täyttä varmuutta, mitä Tolkien tarkoittaa keksimällään *gollum*-sanalla. Lisäksi ei voida olettaa, että suomenkielinen lukija ymmärtää mitä *kurkun klonksuttelemisen* tarkoittaa, joten *Gollum*- ja *Klonkku*-nimien semanttinen läpinäkyvyys ei välttämättä avaudu lukijalle.

Aragornia puhutellaan alkuperäisteoksessa kolmella pilkkanimellä: *Longshanks*, *Strider* sekä *Stick-at-naught Strider*. Hammond ja Scull (2005: 167) toteavat, että *Longshanks* on ’pitkiä sääriä’ tarkoittava pilkallinen nimitys, jolla viitataan siihen, että *Aragorn* on huomattavasti pitempi kuin *Brii*-kylässä asuvat ihmiset. *Longshanks*-sanaa käytetään puhekielessä myös lempinimenä pitkälle tai pitkäjalkaiselle henkilölle (ks. OED Online s. v. *longshanks*), eli nimi on semanttisesti läpinäkyvä. Nimi on suomennoksessa korvattu *Koipeliinilla*, joka tarkoittaa ’pitkäkoipista ihmistä’ (KS s. v. *koipeliini*), eli alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennetussa nimessä. Suomennettu nimi ei kuitenkaan ole affektisen *-(e)liini*-johtimen ansiosta yhtä ilkeänsävyinen kuin alkuperäisnimi (ks. VISK § 212).

Alkuperäisteoksen *Strider* puolestaan tarkoittaa 'harppomista', eli pilkkanimi on tässäkin tapauksessa semanttisesti läpinäkyvä ja viittaa pitkäkoipiseen *Aragorniin*, joka ns. "harppoo pitkällä säärillään". Kyseinen nimi on suomennoksessa korvattu *Konkarilla*, joka tarkoittaa 'jollakin alalla kokenutta ihmistä' (ks. KS s. v. *konkari*). Suomennettu nimi on kenties muodostettu *konkata*-sanasta eli 'edetä yhdellä jalalla hyppien' (ks. KS s. v. *konkata*), jolloin suomentajat olisivat ainakin yrittäneet säilyttää alkuperäisnimen semanttisen läpinäkyvyyden. Tästä huolimatta päätelen, että suomenkielinen lukija yhdistää ensisijaisesti *Konkarin* kokeneeseen henkilöön, joten alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys ei välttämättä ilmene suomennetusta nimestä.

"»[...] Matkalaiset mulkoilevat meitä ja maalaiset antavat meille halventavia nimiä. 'Konkariksi' minua kutsuu eräs paksu ihminen joka asuu päivän marssin päässä vihollisista [...]»" (Tolkien 2002 [1973]: 330–331.)

Aragornista käytetään alkuperäisteoksessa myös pilkkanimeä *Stick-at-naught-Strider*. Hammondin ja Scullin (2005: 167) mukaan *stick-at-naught* tarkoittaa 'häikäilemätöntä ja armotonta henkilöä, joka ei anna minkään estää tavoitteisiinsa pääsemistä'. Eli *Stick-at-naught-Strider* viittaa pitkällä säärillä harppailevaan henkilöön, joka keskittyy päämääräänsä keinoja kaihtamatta. *Stick-at-naught* on suomennetussa nimessä korvattu sanalla *kiero*, joka viittaa petolliseen ja juonikkaaseen hahmoon (ks. KS s. v. *kiero*), kun taas *strider* on korvattu *konkarilla*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Kiero-Konkari*. Suomennettu nimi luo mielikuvan kokeneesta kieroilijasta, eli alkuperäinen semanttinen läpinäkyvyys on muuttunut tässäkin tapauksessa.

"»Kyllä kai te tiedätte kenen seuraan olette lyöttäytyneet? Kiero-Konkariksi häntä on sanottu! Vaikka minä olen kyllä kuullut muitakin nimiä ja rumempia. [...]»" (Tolkien 2002 [1973]: 244.)

5.5.5. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Suomentajat ovat hyödyntäneet useaa käänösstrategiaa 11 lempi- ja pilkkanimen kohdalla. Kaikki nämä nimet ovat alkuperäisteoksessa semanttisesti läpinäkyviä, eli ne vaativatkin suomennosta.

Bandobras Tukia puhutellaan alkuperäisteoksessa lempinimellä *Bullroarer*. Tolkien (2005 [1975]: 764) toteaa valinneensa tämän lempinimen muistellen, että *bullroarer* on antropologien käyttämä sana, jolla viitataan erääseen alkeelliseen soittimeen, josta lähtee erittäin kova ääni. Nimen voidaan myös ajatella koostuvan sanoista *bull* 'härkä' ja *roarer* 'karjuja'. Nimi on näin ollen semanttisesti läpinäkyvä ja luo mielikuvan

isokokoisesta, ärjystä ja äänekkäästä miehestä. Suomennettu nimi *Härkäräikkä* on muodostettu siten, että alkuperäisnimen alkuosa *bull* on käännetty ja loppuosa *roarer* on korvattu sanalla *räikkä* eli 'lelu ja karnevaaliväline, jota pyöritettäessä syntyy rätisevä ääni' (ks. KS s. v. *räikkä*; KS s. v. *jänisräikkä*). *Räikkä* tarkoittaa myös 'jänisten (ja muidenkin eläinten) säikäyttämiseen metsästettäessä käytettävää räiskyvä-äänistä laitetta' (ks. SMS s. v. *jänisräikkä*), eli *räikkä*-sana viittaa selkeästi äänekkääseen välineeseen. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys sekä nimen luoma mielikuva kookkaasta, kovaäänisestä hahmosta on siis säilynyt suomennoksessa. Nimenkantajaa kuvaillaankin kookkaaksi ja ärjyksi mieheksi:

"Punaisen kirjan mukaan Bandobras Tuk (Härkäräikkä), Isengrim II:n poika, oli kahden kyynärän pituinen ja pystyi ratsastamaan hevosella. Hobittien asiakirjojen mukaan vain kaksi entisaikojen suurhobittia on ollut häntä mittavampia [...]" (Tolkien 2002 [1973]: 16.)

"Pippin mutisi Samille. »[...] Minussa ei ole tarpeeksi Bandobras Härkäräikän perua: tämä ulvominen hyytää minulta veren. [...]»" (Tolkien 2002 [1973]: 396.)

Bilbo Bagginsiin viitataan alkuperäisteoksessa lempinimellä *Mad Baggins*. Tämä nimi on suomennoksessa osittain käännetty ja osittain korvattu: *Hullu Reppuli*. Nimi voitaisiin tulkita pilkkanimeksi, mutta se onkin *Bilbosta* käytetty lempinimi, joka hänelle annettiin seuraavasta sattumuksesta johtuen:

"Herra Bilbo Reppulin toista katoamista puitiin Hobittilassa ja koko Konnussa vuosi ja päivä, ja se muistettiin vielä paljon kauemmin. Siitä tuli hobittilasten iltasatu; ja vähitellen Hullusta Reppulista, joka katosi ryminän ja leimauksen saattelemana ja palasi kulta- ja jalokivireppujen kanssa, tuli tarujen lempihahmo ja hän eli pitkään sen jälkeen kun kaikki todelliset tapahtumat olivat vaipuneet unhoon. (Tolkien 2002 [1973]: 64.)

Frodoa puhutellaan alkuperäisteoksessa lempinimellä *Elf-friend* eli 'haltian ystävä'. *Elf-friend* on haltioiden antama lempinimi tietyille hahmoille, jotka ovat ystäväystyneet haltioiden kanssa, eivätkä halua haltioille mitään pahaa. Suomennoksessa lempinimi on osittain käännetty ja osittain korvattu: *elf* on käännetty *haltiaksi* ja *friend* on korvattu *mielellä*, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Haltiamieli*.

"»[...] Nimeän sinut Haltiamieleksi; ja loistakoot tähdet matkasi päässä! [...]»" (Tolkien 2002 [1973]: 120)

Suomennettu nimi viittaa siis henkilöön, jolla on ns. haltian mieli – eli hän ajattelee, kokee ja tuntee kuin haltia. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on toisin sanoen muuttunut suomennetussa nimessä. Suomentajat olisivat voineet suoraan kääntää alkuperäisnimen *Haltiainnostäväksi*, jotta alkuperäinen semanttinen

läpinäkyvyys olisi säilynyt ennallaan. Lukija voi semanttisen läpinäkyvyyden muutoksesta huolimatta päätellä, että lempinimi viittaa haltioiden ystävään, sillä lempinimi esiintyy muun muassa seuraavassa kontekstissa:

”»[...] Mutta sinä olet haltiain ystävä, Haltiamieli; sen kertoo silmiesi loiste ja äänesi sointi. [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 171.)

Adjektiivimääritettä *old* ’vanha’ käytetään paitsi lisänimenä (ks. 5.4.1. s. 81) myös lempinimen osana. Piippukessun kasvattajaan *Toboldiin* viitataan alkuperäisteoksessa lempinimellä *Old Toby*. Kyseinen lempinimi luo mielikuvan vanhasta miehestä ja nimi on suomennoksessa osittain käännetty ja osittain korvattu: *vanha Tobo*. Suomennetussa nimessäkin mielikuva vanhasta miehestä välittyy ja *Tobyn* korvaamisen myötä myös mahdolliset assosiaatiot englantilaissyntyiseen hahmoon on poistettu.

”Sitä, miten vanha Tobo löysi tämän kasvin, eivät asiakirjat tiedä kertoa, koska hän kieltäytyi kuolemaansa saakka paljastamasta sitä. [...] On sanottu että hän olisi usein nuoruudessaan käynyt Briissä, mutta sen kauemmaksi Konnusta hän ei varmastikaan koskaan mennyt.” (Tolkien 2002 [1973]: 24.)

Jotkin lempi- ja pilkkanimet muodostuvat etunimestä ja lisänimestä. Ensinnäkin *Saruman* kutsuu itseään alkuperäisteoksessa nimillä *Saruman of Many Colors*, *Saruman Ring-maker* ja *Saruman the Wise*. Kyseiset nimet on suomennoksessa osittain lainattu ja osittain käännetty: *Saruman Monivärinen*, *Saruman Sormuksentekijä* ja *Saruman Viisas*. Nämä lempinimet ovat yksinomaan *Sarumanin* käyttämiä nimiä, joiden myötä hän haluaa korostaa mahtavuuttaan, petettyään *Valkoisen Neuvoston*. Lisäksi lisänimet *the Wise* ja *of Many Colors* ovat semanttisesti läpinäkyviä, joten nimien kääntäminen on ollut tarpeen. *The Wise* -lisänimi ja suomennos *Viisas* viittaavat ensinnäkin siihen, että *Saruman* on yksi niistä *Viisaista* (engl. *the Wise*), jotka ovat *Valkoisen Neuvoston* jäseniä. Lisäksi nämä lisänimet viittaavat siihen, että *Saruman* on omasta mielestään erittäin viisas kun hän on pettänyt neuvoston ja lähtenyt pahoille poluille. *Of Many Colors*-lisänimi ja suomennos *Monivärinen* puolestaan viittaavat *Sarumanin* uuteen identiteettiin: siihen, että hän on hylännyt alkuperäisen lisänimensä ja siten myös *Valkoisen Neuvoston*, valkoisen magian ja valkoisen vaatetuksensa (ks. myös 5.4.1. s. 83).

” ’Olen tullut’, minä sanoin. ’Olen tullut hakemaan apuasi, Saruman Valkoinen.’
Ja nimitys tuntui suututtavan häntä. [...]
’Ja täällä sinä pysyt, Gandalf Harmaa, ja lepäätkin matkojesi jälkeen. Sillä minä olen Saruman Viisas, Saruman Sormuksentekijä, Saruman Monivärinen!’

Silloin minä katsoin ja näin, että hänen kaapunsa joka oli näyttänyt valkoiselta ei ollut valkoinen vaan kudottu kaikista väreistä ja kun hän liikkui, ne välkehtivät ja vaihtoivat sävyä, niin että silmissä vilisi.

’Minä pidin valkoisesta enemmän’, minä sanoin.

’Valkoisesta!’ hän tuhahti. ’Siitä käy aloittaminen. Valkoisen kankaan voi värjätä. Valkoisen sivun voi täyttää kirjoituksella; ja valkoisen valon voi hajottaa.’ ”

(Tolkien 2002 [1973]: 344–345.)

Etunimestä ja lisänimestä muodostuvat myös alkuperäisteoksen pilkkanimet *Radagast the Bird-tamer*, *Radagast the Fool* ja *Radagast the Simple*. Nämä nimet on suomennoksessa osittain lainattu ja osittain käännetty: *Radagast Linnunkesyttäjä*, *Radagast Hölmö* ja *Radagast Yksinkertainen*. Nämä pejoratiiviset pilkkanimet ovat *Sarumanin* keksimiä nimityksiä *Radagast Ruskealle*. Pilkkanimien tarkoituksena on ivata *Radagastia*; etenkin sitä, että hän viihtyy eläinten parissa. Nämä pilkkanimet ovat siis *Sarumanin* näkemyksen mukaan semanttisesti läpinäkyviä, vaikkei *Radagastia* kuvatakaan teoksessa hölmöksi tai yksinkertaiseksi.

”[...] Saruman nauroi eikä enää peitelty halveksuntaansa. ’Radagast Linnunkesyttäjä! Radagast Yksinkertainen! Radagast Hölmö! Oli hänelle kuitenkin älyä sen verran, että osasi esittää osan jonka hänelle annoin. [...]’” (Tolkien 2002 [1973]: 344.)

Pejoratiivisia pilkkanimiä on muitakin. Alkuperäisteoksessa *Gandalf* kutsuu *Pippiniä* pilkkanimellä *Fool of a Took*. Tämä pilkkanimi on suomennoksessa osittain käännetty ja osittain mukautettu muotoon *Tukintolvana*. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennetussa nimessä.

”»Tukintolvana!» hän murisi. »Tämä on vakava matka eikä mikään hobittien huviretki. Seuraavalla kerralla voit heittää alas itsesi, niin päästään siitakin harmista. Nyt hiljaa!»” (Tolkien 2002 [1973]: 416.)

5.5.6. Muut nimet

Aineistossa esiintyy kaksi lempinimeä, joiden kohdalla suomentajat eivät ole suoranaisesti hyödyntäneet mitään käännsstrategiaa.

Lempinimellä *S.-B.* viitataan alkuperäisteoksessa niihin hahmoihin, joilla on sukunimenään *Sackville-Baggins* (ks. myös 5.2.5. s. 67–68). Lempinimi *S.-B.* on toisin sanoen lyhenne kyseisestä sukunimiyhdistelmästä ja lempinimi muodostuu sukunimiyhdistelmässä olevien sukunimien ensimmäisistä kirjaimista, kirjainten jälkeisistä pisteistä sekä yhdysmerkistä. Lempinimen suomennos *S-R* on vastaavasti muodostettu suomennetun sukunimiyhdistelmän, *Säkinheimo-Reppulin*, lyhenteestä.

Vardaan viitataan myös lempinimellä *Snow-white* eräässä laulussa:

”*Snow-white! Snow-white! O Lady clear!
O Queen beyond the Western Seas!
O Light to us that wander here
Amid the world of woven trees! [...]*”
(Tolkien 2011 [1954]: 79.)

On melko yllättävää, että Tolkien käyttää teoksessaan nimeä *Snow-white*, sillä se on selkeästi lainattu toisesta kirjallisesta teoksesta. Hammondin ja Scullin (2005: 100) mukaan kyseinen nimi viittaa *Fanuiloksen* tavoin säteilevään ja enkelinomaiseen hahmoon (ks. 5.5.1. s. 87), mutta on kuitenkin ilmiselvää, että lukija yhdistää *Snow-whiten* ensisijaisesti Grimmin veljesten tunnettuun ja samaa nimeä kantavaan satuhahmoon. Tämä on todennäköisesti myös pääasiallinen syy, miksi suomentajat eivät ole suomentaneet kyseistä lempinimeä *Lumikiksi*, vaan päätyneet ratkaisuun, jossa *Snow-white* jätetään kääntämättä nimeksi. Laulussa, jossa nimi esiintyy, onkin käytetty kuvailevaa ilmausta nimen sijaan:

”*Oi kuningatar, lumenvalkoa niin,
kun takaa läntisten merien
tulet tänne metsien katveisiin,
olet valona meidän jokaisen! [...]*”
(Tolkien 2002 [1973]: 112)

5.6. Henkilöhahmot, joilla on etu- tai sukunimen edellä titteli

Teoksen henkilöhahmot käyttävät monenlaisia titteleitä, kun he puhuttelevat toisiaan, esimerkiksi *Mr.* (suom. *herra*) ja *Master* (suom. *mestari*). Näitä titteleitä käytetään lähinnä kohteliaisuuden osoittamiseksi. Titteleitä käytetään toisinaan myös varsinaisina nimenosina. Aineistoon kuuluu kahdeksan henkilöhahmoa, joiden viralliset nimet tai mahdolliset lisänimet eivät ilmene teoksesta. Näitä hahmoja puhutellaan siis teoksessa pelkästään nimillä, jotka koostuvat tittelistä ja etu- tai sukunimestä. Tittelit on yleensä suoraan käännetty suomennoksessa, kun taas etu- ja sukunimissä on hyödynnetty monia käännösstrategioita.

Taulukko 7. Henkilöhahmot, joilla on etu- tai sukunimen edellä titteli (yhteensä 8).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännösstrategia
Farmer Maggot	<i>isäntä Magot</i>	osakorvaaminen, osamukaelma
Master Gorbodoc	<i>herra Gorbodoc</i>	osakäännös, osalaina

Mr. Boffin	<i>herra Boffin</i>	osakäännös, osalaina
Mr. Mugwort	<i>herra Maruna</i>	käännös
Mr. Underhill	<i>herra Alismäki</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Mrs. Maggot	<i>rouva Magot</i>	osakäännös, osamukaelma
nuncle Tim	<i>Tim-eno</i>	osalaina, osakäännös
uncle Andy	<i>Andi-setä</i>	osamukaelma, osakäännös

5.6.1. Käännetyt nimet

Alkuperäisteoksen *Mr. Mugwort* on suomennoksessa suoraan käännetty *herra Marunaksi*. Titteliä *Mr.* ja *herra* perusteella lukija voi päätellä, että kyseessä on miespuolinen hahmo. Lisäksi sukunimen semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt suomennetussa nimessä (ks. 5.2.2. s. 62–63).

5.6.2. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa

Alkuperäisteoksen *Farmer Maggotin* titteli tarkoittaa ’maanviljelijää’ tai ’maatilan omistajaa’ (ks. OED Online s. v. *farmer*). Nimenkantaja onkin maatilan omistaja, minkä vuoksi *Farmer*-titteli on korvattu *isännällä* suomennetussa nimessä *isäntä Magot*. *Isäntä* viittaa ensisijaisesti maalaistalon ja maatilan miespuoliseen haltijaan, mutta se voi myös viitata muun muassa miespuoliseen päämieheen, omistajaan, päällikköön, valtiaaseen, aviomieheen tai juhlien toimeenpanijana toimivaan mieheen (ks. KS s. v. *isäntä*; SMS s. v. *isäntä*). Tästä syystä *Farmer*-tittelin välittämä tieto siitä, että kyseessä on maatilan omistaja, ei välttämättä välity suomennetussa *isäntä*-tittelissä yhtä selkeästi. Toisaalta *isäntä* on sukupuolittunut titteli, jonka perusteella lukija voi päätellä, että kyseessä on miespuolinen hahmo. Lisäksi *isäntä* antaa myös tiedon hahmon sosiaalisesta statuksesta. Hahmon sukunimi puolestaan on suomennoksessa mukailtu (ks. 5.2.3. s. 63–64).

Etenkin hobitit käyttävät alkuperäisteoksessa tittelinä *Master* kohteliaisuuden osoittamiseksi. Suomennoksessa titteli on pääsääntöisesti käännetty *mestariksi*, joka tarkoittaa ’erittäin etevää, taitavaa ja kyvykästä henkilöä’ (ks. KS s. v. *mestari*). Poikkeuksen muodostaa *Master Gorbodoc*, joka esiintyy suomennoksessa nimellä *herra Gorbodoc* (ks. myös 5.9.2. s. 106–107). *Master* voi toisaalta myös viitata esimerkiksi perheen päämieheen (ks. OED Online s. v. *master*), minkä vuoksi tämä

titteli onkin suomennoksessa käännetty *herraksi* (ks. myös KS s. v. *herra*; SMS s. v. *herra*). Teos antaakin osviittaa siitä, että kyseinen hahmo on sukunsa päämies:

”»Kas kun Drogo-herra nai Esikko Rankkibuk -ressukan. [...] Ja Drogo oli vieraiemassa appensa, vanhan herra Gorbadocin, luona Rankkihovissa kuten niin usein avioliittonsa jälkeen [...] Hän meni *purjehtimaan* Rankkihoville, ja hän ja hänen vaimonsa hukkuivat ja Frodo-parka oli vielä aivan pieni. [...] Joka tapauksessa sinne se Frodo jäi orpona ja turvattomana näiden omituisten bukinmaalaisten hoiviin. Hänet kyllä kasvatettiin Rankkihovissa. Melkoinen pesä minun tietääkseni. Siellä oli aina vähintään parisataa vanhan herra Gorbadocin sukulaista. [...]»”
(Tolkien 2002 [1973]: 39–40.)

Miespuolisiin henkilöihin viitataan alkuperäisteoksessa myös tittelillä *Mr.*, joka on suomennoksessa käännetty *herraksi*. Alkuperäisteoksen *Mr. Boffin* on näin ollen suomennoksessa *herra Boffin* (ks. myös 5.2.1. s. 61). *Mr. Underhill* puolestaan on suomennoksessa nimeltään *herra Alismäki* (ks. myös 5.2.5. s. 71). Sen sijaan naispuolisiin hahmoihin viitataan alkuperäisteoksessa tittelillä *Mrs.*, joka on suomennoksessa käännetty *rouvaksi*. Sekä alkuperäisessä tittelissä että suomennetussa tittelissä käy ilmi, että nimenkantaja on naimisissa oleva naispuolinen hahmo (ks. OED Online s. v. *Mrs*; KS s. v. *rouva*). Alkuperäisteoksen *Mrs. Maggot* on näin ollen suomennoksessa nimeltään *rouva Magot* (ks. myös 5.2.3. s. 63–64).

Alkuperäisteoksessa mainitaan myös kaksi miespuolista sukulaista: *uncle Andy* ja *nuncle Tim*. Alkuperäisteoksen *uncle Andy* on suomennoksessa osittain käännetty ja osittain mukailtu *Andi-sedäksi*. Mukaelman myötä etunimi sulautuu paremmin suomen kieleen ja kulttuuriin. Lisäksi alkuperäisteoksen *nuncle Tim* on suomennoksessa osittain lainattu ja osittain käännetty *Tim-enoksi*. *Nuncle* on vanhahtava ja puhekielinen versio *uncle*-sanasta, joka siis tarkoittaa ’enoa’ (ks. OED Online s. v. *nuncle*). Kyseinen hahmo esiintyy ainoastaan muinaisessa laulussa, mikä voi kenties olla syy, miksi Tolkien päätti käyttää vanhahtavaa *nuncle*-sanaa tässä nimessä.

”Troll sat alone on his seat of stone,
And munched and mumbled a bare old bone; [...]
Up came Tom with his big boots on.
Said he to Troll: ‘Pray, what is yon?
For it looks like the shin o’ my nuncle Tim,
As should be a-lyin’ in graveyard.
Caveyard! Paveyard!
This many a year has Tim been gone,
And I thought he were lyin’ in graveyard.’ [...]”
(Tolkien 2011 [1954]: 206–207.)

5.7. Henkilöhahmot, joilla on etunimen edellä arvonimi

Aineistossa esiintyy kuusi hahmoa, joilla on etunimen edellä jokin arvonimi, eli virka-asemaan perustuva nimitys (KS s. v. *arvonimi*). Suomentajat ovat käyttäneet kahta käänösstrategiaa jokaisen nimen kohdalla: arvonimi on aina käännetty ja etunimi on lainattu. Syy näiden käänösstrategioiden valinnalle on selkeä: arvonimet välittävät semanttista läpinäkyvyyttä, kun taas etunimien säilyttämisen myötä suomentajat ovat ensisijaisesti pyrkineet säilyttämään vaikutelman vierasperäisistä hahmoista. Etunimet sisältävät toisinaan myös haltiakielisiä vihjeitä, jotka avautuvat ainoastaan niille lukijoille, jotka ovat perehtyneet haltiakieliin (ks. myös 5.1.1. s. 55–57; 5.4.1. s. 79–80; 5.5.1. s. 86–87).

Taulukko 8. Henkilöhahmot, joilla on etunimen edellä arvonimi (yhteensä 6).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käänösstrategia
King Brand	<i>kuningas Brand</i>	osakäännös, osalaina
King Elessar Elfstone	<i>kuningas Elessar Haltiakivi</i>	osakäännös, osalaina
Lady Galadriel	<i>Valtiatar Galadriel</i>	osakäännös, osalaina
Lord Celeborn the Wise	<i>Valtias Celeborn Viisas</i>	osakäännös, osalaina
Queen Berúthiel	<i>kuningatar Berúthiel</i>	osakäännös, osalaina
Steward Faramir	<i>Käskynhaltija Faramir</i>	osakäännös, osalaina

5.7.1. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Alkuperäisteoksen kuninkaat *King Brand* ja *King Elessar Elfstone* esiintyvät suomennoksessa nimillä *kuningas Brand* ja *kuningas Elessar Haltiakivi*. Sekä alkuperäisnimistä että suomennetuista nimistä välittyy siis tieto, että kyseessä on miespuolinen hallitsija. Lisäksi *Elessar* tarkoittaa quenyaksi 'haltiakiveä' (ks. Hammond & Scull 2005: 337), eli nimenkantajan lisänimet *Elfstone* ja *Haltiakivi* ovat käänöksiä etunimestä. Sekä etunimi että kyseiset lisänimet ovat semanttisesti läpinäkyviä, sillä kyseisellä nimenkantajalla on hallussaan erityinen jalokivi:

”»Kuitenkin voi tämä keventää sydäntäsi», sanoi Galadriel, »sillä se annettiin minun haltuuni annettavaksi sinulle, jos joskus kulkisit tämän maan kautta.» Sitten hän otti helmastaan suuren kirkkaanvihreän kiven joka oli kiinnitetty siipensä levittäneen linnun muotoiseksi taottuun hopeaneulaan; ja kun hän piteli jalokiveä ilmassa se kimalteli kuin aurinko keväisten lehtien läpi. »Tämän kiven minä annoin tyttärelleeni Celebrianille ja hän antoi sen omalle tyttärelleen; ja nyt se tulee sinulle toivon merkinä. Ota nyt kantaaksesi nimi, joka ennustettiin, Elessar, Elendilin huoneen Haltiakivi!»” (Tolkien 2002 [1973]: 497–498.)

Miespuolisia hallitsijoita on alkuperäisteoksessa pari muutakin. *Lord Celeborn the Wisen* arvonimi sekä lisänimi on suomennoksessa käännetty ja etunimi on säilytetty ennallaan, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Valtias Celeborn Viisas*. Sekä alkuperäisnimestä että suomennetusta nimestä välittyy tietoa siitä, että kyseessä on viisas, miespuolinen hallitsija. Teoksessa mainitaankin kyseisen hahmon olevan yksi viisaimmista haltioista. Lisäksi *Celeborn* on ilmeisesti haltiakielinen nimi, joka kenties ilmaisee semanttista läpinäkyvyyttä (ks. Hammond & Scull 2005: 44).

”»[...] Itse Gandalf selvästi aikoi tänne. Sillä *galadhrimin* Valtiasta pidetään Keski-Maan haltioista viisaimpana, ja hän voi antaa lahjoja joita eivät voi kuninkaatkaan antaa. [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 473.)

Steward Faramir puolestaan on suomennoksessa nimeltään *Käskynhaltija Faramir*. *Steward* tarkoittaa paitsi ’käskynhaltijaa’ myös muun muassa ’isännöitsijää’, ’stuerttia’ ja ’purseria’ (ks. OED Online s. v. *steward*). Tämän takia suomennettu arvonimi *Käskynhaltija* on selkeämpi kuin alkuperäisnimi, sillä se tarkoittaa yksinomaan ’valtakunnan tietyn osan hallitsijaa edustavaa hallinnollista ja sotilaallista virkamiestä’ (ks. KS. s. v. *käskynhaltija*). Lisäksi Hammond ja Scull (2005: 465) arvelevat *Faramir*-nimen sisältävän quenyankielisiä elementtejä, mutta nimen mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin hyvin epäselvä.

Alkuperäisteoksessa esiintyy myös kaksi naispuolista hallitsijaa. *Lady Galadrielin* arvonimi on suomennoksessa käännetty ja etunimi on lainattu, ja näin on muodostettu suomennettu nimi *Valtiatar Galadriel*. *Lady* tarkoittaa paitsi ’valtiatarta’ myös ’rouvaa’ ja ’leidiä’ (ks. OED Online s. v. *lady*), joten tässäkin tapauksessa suomennettu arvonimi on selkeämpi kuin alkuperäisnimi. *Valtiatar* tarkoittaa yksinomaan ’naispuolista valtiasta’ (KS s. v. *valtiatar*; ks. myös 5.9.2. s. 104). Lisäksi *Galadriel* on semanttisesti läpinäkyvä, sillä nimi tarkoittaa sindariksi ’kimaltavien hiusten kruunaamaa neitoa’ (ks. Hammond & Scull 2005: 44–45). Teoksessa vahvistetaan, että nimenkantajalla on kimaltelevat hiukset:

”Pitkiä he olivat, eikä Valtiatar ollut Valtiasta lyhyempi; ja vakavia ja kauniita [...] ja Valtiattaren tukka hohti syvää kultaa [...]” (Tolkien 2002 [1973]: 470.)

Queen Berúthiel puolestaan on suomennoksessa nimeltään *kuningatar Berúthiel*. Sekä alkuperäisnimestä että suomennetusta nimestä välittyy tietoa, että kyseessä on naispuolinen hallitsija. Etunimen mahdollisesta semanttisesta sisällöstä ei kuitenkaan löydy viitteitä.

5.8. Henkilöhahmot, joiden nimi koostuu etunimestä ja järjestysluvusta

Aineistoon kuuluu kolme henkilöhahmoa, joiden nimet muodostuvat etunimestä ja järjestysluvusta. Nämä hahmot ovat hallitsijoita, ja hallitsijoiden nimissä järjestyslukujen käyttö onkin tavallista.

Taulukko 9. Henkilöhahmot, joiden nimi koostuu etunimestä ja järjestysluvusta (yhteensä 3).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännösstrategia
Argeleb II	Argeleb II	laina
Isengrim the Second	Isengrim <i>II</i>	osalaina, osamukaelma
Isumbras the Third	Isumbras <i>III</i>	osalaina, osamukaelma

5.8.1. Lainatut nimet

Alkuperäisteoksen *Argeleb II* on säilytetty sellaisenaan suomennoksessa. *Kielitoimiston ohjepankki* (KO) ohjeistaa, että roomalaisia numeroita käytetään tyypillisesti hallitsijoiden nimissä, joissa ne merkitsevät järjestyslukua (KO: Luvut ja numerot: roomalaisten numeroiden käyttäminen). Nimestä käy siis ilmi, että kyseessä on järjestyksessään toinen *Argeleb*-niminen hallitsija, minkä vuoksi suomentajat eivät olekaan muuttaneet kyseistä nimeä. Etunimen mahdollisesta semanttisesta sisällöstä ei kuitenkaan löydy viitteitä, minkä vuoksi suomentajat ovat säilyttäneet etunimen alkuperäisessä muodossaan ja näin myös säilyttäneet alkuperäisnimen välittämän mielikuvan vierasperäisestä hahmosta.

5.8.2. Nimet, joissa on käytetty useaa käännösstrategiaa

Isengrim the Second ja *Isumbras the Third* ovat suomennoksessa osittain lainattuja osittain mukautettuja: etunimet on säilytetty ennallaan, kun taas englanninkieliset järjestyslukusanat on käännetty roomalaisilla numeroilla. Koska hallitsijoiden järjestysluvuista käytetään suomen kirjoitetussa kielessä roomalaisia numeroita, katson, että nämä nimet on mukautettu suomen kieleen. Nimien suomenkieliset vastaavuudet ovat *Isengrim II* ja *Isumbras III*. Nimien merkitykset eivät ole vaihtuneet, sillä nimet viittaavat edelleen *Isengrim toiseen* ja *Isumbras kolmanteen*. Etunimien mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei kuitenkaan ilmene alkuperäisteoksesta,

minkä vuoksi suomentajat ovatkin säilyttäneet etunimet alkuperäisissä muodoissaan. Lisäksi Tolkien (2005 [1975]: 760) ohjeistaa, että *Isengrim* on vanhahtava germaaninen nimi, jota ei tulisi muokata käännöksessä.

5.9. Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet

Yleisnimeä käytetään toisinaan yksilöivänä erisnimenä (ks. 2.1.2. s. 13). Aineistoon kuuluukin 34 tämänkaltaista nimeä. Esimerkiksi kuninkaiden, kuningattarien, valtioiden, ruhtinaiden ja herrojen nimityksillä on yksilöllinen merkitys yhteisössä teoksen tapahtuma-aikana, jolloin ne voidaan tulkita henkilönnimiksi. Kyseiset nimet ovat alkuperäisteoksessa kirjoitettu isoin alkukirjaimin, mikä myös tukee ajatusta siitä, että nimet luokiteltaisiin yleisnimien sijasta henkilönnimiksi. Nämä nimet viittaavat yksilöivästi ja yksinomaan tiettyihin hahmoihin ja voidaan näin ollen tulkita henkilönnimiksi.

Taulukko 10. Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet (yhteensä 34).

Alkuperäinen nimi	Nimi suomennoksessa	Käännösstrategia
Dark Lord	<i>Musta Ruhtinas</i>	korvaaminen
Dark Power	<i>Musta Voima</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Elder King	<i>Esikuningas</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Elvenking	<i>Haltiakuningas</i>	käännös
Great Enemy	<i>Suuri Vihollinen</i>	käännös
King under the Mountain	<i>Vuorenalainen Kuningas</i>	käännös
King's Writer	<i>Kuninkaan Kirjuri</i>	käännös
Lady of the Galadhrim	<i>galadhrimin Valtiatar</i>	osalaina, osakäännös
Lady of the Stars	<i>Tähtien Kuningatar</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Lord of Mordor	<i>Mordorin Ruhtinas</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Lord of Moria	<i>Morian Ruhtinas</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Lord of Rivendell	<i>Rivendellin Ruhtinas</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen

Lord of Rohan	Rohanin <i>Ruhtinas</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen
Lord of the Galadhrim	galadhrimin <i>Valtias</i>	osalaina, osakäännös
Man in the Moon	<i>Kuu-ukko</i>	käännös
Master of Buckland	<i>Bukinmaan Herra</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Master of the Hall	<i>Hovin Herra</i>	osakorvaaminen, osakäännös
Morgul-lord	Morgulin <i>herra</i>	osalaina, osakäännös
Nameless Enemy	<i>Nimetön Vihollinen</i>	käännös
Necromancer	<i>Noita</i>	korvaaminen
Queen of the Stars	<i>Tähtien Kuningatar</i>	käännös
Ring-bearer	<i>Sormuksen Viejä</i>	osakäännös, osakorvaaminen
Ring-finder	<i>Sormuksen Löytäjä</i>	käännös
Ring-maker	<i>Sormusten tekijä</i>	käännös
River-daughter	<i>Joen tytär</i>	käännös
River-woman	<i>Jokinainen</i>	käännös
Thain	thain	laina
the Bearer	<i>Viejä</i>	korvaaminen
the Enemy	<i>Vihollinen</i>	käännös
the Eye	<i>Silmä</i>	käännös
the Lady	<i>Valtiatar</i>	käännös
the Lord	<i>Valtias</i>	käännös
the Master	<i>Isäntä</i>	käännös
Witch-lord of Angmar	<i>Angmarin noitakuningas</i>	osalaina, osakäännös, osakorvaaminen

5.9.1. Lainatut nimet

Konnun hobitit kutsuvat päämiestään *Thainiksi*. Hammondin ja Scullin (2005: 21) mukaan *Thain* on selkeästi johdettu englanninkielisestä *thane*-sanasta, joka tarkoittaa 'sotilaallista henkilöä, joka anglosaksisena aikana hallitsi kuninkaan tai muun ylempiarvoisen henkilön maita' (ks. myös OED Online s. v. *thane*). Kyseinen nimitys on lainattu suomennokseen, mutta suomennoksessa se on kuitenkin kirjoitettu pienellä alkukirjaimella (vrt. Tolkien 2011 [1954]: 5 vs. Tolkien 2002 [1973]: 20).

5.9.2. Käännetyt nimet

Yksilöivästi käytettyjä yleisnimiä, joita on käännetty suomennoksessa, on yhteensä 16. Osa näistä on yksilöivästi käytettyjä arvonimiä. Kyseiset arvonimet on käännetty, jotta alkuperäisnimien semanttinen läpinäkyvyys välittyisi suomenkieliselle lukijalle. Näissä arvonimissä semanttinen läpinäkyvyys ilmaisee ensisijaisesti nimenkantajansa sosiaalista roolia, mutta toisinaan se antaa myös lukijalle vihjeitä nimenkantajan ominaisuuksista tai valta-alueesta.

Lady Galadrieliin ja *Lord Celeborn the Wiseen* viitataan alkuperäisteoksessa nimityksillä *the Lord* ja *the Lady*. Kyseiset nimenkantajat ovat suomennoksessa nimeltään *Valtiatar Galadriel* ja *Valtias Celeborn Viisas*, ja heihin viitataan suomennoksessa nimityksillä *Valtiatar* ja *Valtias* (ks. myös 5.7.1. s. 100). Sekä alkuperäisnimistä että suomennetuista nimistä välittyy tieto siitä, että kyseessä on mies- ja naispuolinen hallitsija.

Queen of the Stars on suomennoksessa suoraan käännetty *Tähtien Kuningattareksi*. Tämä arvonimi on käännetty, koska se on haltioiden antama nimitys ylimaalliselle *Vardalle*, joka on luonut kaikki tähdet (ks. myös 5.1.1. s. 56; 5.5.1. s. 87; 5.5.2. s. 89; 5.9.4. s. 109). Semanttisen läpinäkyvyyden vuoksi myös *Elvenking* on käännetty *Haltiakuninkaaksi*: nimitys viittaa haltiavaltakunnan hallitsijaan. Alkuperäisnimen alkuosa *elven* on tosin vanhentunut termi haltioille, ja sillä viitattiin alkuaan vain naispuolisiin haltioihin (OED Online s. v. *elven*). Kyseisestä arvonimestä selviää kuitenkin, että kyseessä on miespuolinen haltia. Lisäksi *King under the Mountain* viittaa kääpiöiden *Vuorenalaisen kuningaskunnan* (engl. *Kingdom under the Mountain*) miespuoliseen hallitsijaan, minkä vuoksi nimitys on suomennoksessa käännetty *Vuorenalaiseksi kuninkaaksi*.

Joidenkin yksilöivästi käytettyjen yleisnimien kohdalla semanttinen läpinäkyvyys ilmaisee nimenkantajansa ulkonäköä tai asuinpaikkaa. Ensinnäkin *Sauronista* käytetään alkuperäisteoksessa nimitystä *the Eye*, joka on suoraan käännettynä *Silmä*. Alkuperäinen nimi on semanttisesti läpinäkyvä, sillä se kuvailee *Sauronin* olemusta: sitä, että hän ei enää ole fyysinen hahmo, vaan pelkkä paha silmä, joka tarkkailee ympäröivää maailmaa. Suomennos *Silmä* onnistuu myös välittämään alkuperäisnimen semanttista läpinäkyvyyttä. Sen sijaan *Man in the Moon* on käännetty *Kuu-ukoksi*. Käännöksen syynä on semanttinen läpinäkyvyys, sillä alkuperäinen nimi viittaa hobittien

lauluissa esiintyvään hahmoon, joka asuu Kuussa sekä pitää huolen siitä, että Kuu loistaa öisin. Alkuperäisnimi ja käännetty nimi voisivat toisaalta myös viitata itse Kuuhun, sillä ne ovat tavanomaisia nimityksiä ihmisen kasvoja muistuttavalle Kuulle (ks. OED Online s. v. *man in the moon*; KS s. v. *kuu-ukko*). Nimenkantaja esiintyy kuitenkin seuraavassa kontekstissa, minkä perusteella voidaan todeta, että kyseessä on Kuussa asuva hahmo:

”On vanha iloinen kapakka
mäen juurella vanhan ja harmaan,
sen olueen oivaan ja ruskeaan
Kuu-ukkokin mieltyi ja maistamaan
tuli sitä ja juopui varmaan [...]
Kuu-ukko haarikan uuden sai,
pian oli hän pöydän alla;
oluesta siellä uneksi hän,
kunnes nähtiin tähtien häipyvän
ja sarasti taivahalla. [...]
Kuu-ukkoa isäntä ravisteli,
sanoi: »Jo yli kolmen on kello!»
Ukon mäkeä ylös he vierittivät,
hänet työnsivät Kuuhun, hei! [...]”
(Tolkien 2002 [1973]: 215–216.)

Toisinaan yksilöivät yleisnimet on käännetty, koska niiden semanttinen läpinäkyvyys ilmaisee nimenkantajansa ammattia tai työnkuva. Esimerkiksi *Ring-maker* viittaa *Mahtisormusten* takojaan, minkä vuoksi nimi on käännetty *Sormusten tekijäksi*. *King’s Writer* puolestaan on suomennoksessa *Kuninkaan Kirjuri*. Alkuperäisnimen *writer* viittaa kirjailijan sijasta kirjoitustehtäviä hoitavaan ammattinimikkeeseen, kuten sihteeriin tai virkailijaan, minkä vuoksi se on suomennoksessa käännetty *kirjuriksi* (ks. OED Online s. v. *writer*; KS s. v. *kirjuri*). Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on näin ollen säilynyt suomennoksessa, sillä käännetty nimi viittaa hovissa työskentelevään virkailijaan, *Findegiliin*, jonka pääasiallisiin tehtäviin kuuluvat kirjoitustyöt.

Jotkin yksilöivästi käytetyt yleisnimet on käännetty, jotta paitsi semanttinen läpinäkyvyys myös affektiivinen funktio säilyisi. Esimerkiksi *Sauronin* viittaavat nimitykset *Nameless Enemy* ja *the Enemy* on suoraan käännetty suomennoksessa: *Nimetön Vihollinen* ja *Vihollinen*. Tolkien onkin kehottanut kääntämään kaikki viholliseen viittaavat nimitykset (ks. Tolkien 2005 [1975]: 756, 758). Sekä alkuperäisnimet että käännetty nimet luovat pelottavuuden tunnetta, eli kääntäjät ovat onnistuneet säilyttämään affektiivisen funktion. Mainittakoon vielä, että teoksen hahmot pitävät *Sauronin* nimen lausumista haitallisena, minkä vuoksi he käyttävät

kyseisiä ja vastaavanlaisia nimityksiä *Sauronista* puhuttaessa, vaikka ne luovatkin pelottavuuden tunnetta. Samankaltaista taipumusta esiintyy myös *Harry Potter*-kirjoissa (1997–2007), joissa hahmot välttävät *lordi Voldemortin* nimen lausumista ja käyttävät sen sijaan kiertoilmauksia, koska he uskovat, että nimen lausuminen herättää pahoja voimia (ks. Bertills 2003: 50).

”Mutta nykyään Frodo tapasi usein kaukaisista maista tulevia kääpiöitä, jotka etsivät turvaa lännestä. He olivat levottomia ja jotkut kertoivat kuiskaten Vihollisesta ja Mordorin maasta. Tuon nimen hobitit tunsivat vain menneisyyden taruista; se oli kuin varjo muistin laitamilla, mutta se oli pahaenteinen ja levottomuutta herättävä.”
(Tolkien 2002 [1973]: 66.)

Joidenkin yksilöivien yleisnimien kohdalla on hieman vaikeaa päätellä kääntämisen syitä. Alkuperäisnimi *River-woman* on käännetty *Jokinaiseksi* ja *River-daughter* on käännetty *Joen tyttäreksi*. Kyseisistä henkilöhahmoista ei kerrota paljon, ainoastaan että kyseiset hahmot ovat sukua toisilleen: *River-daughter* on *River-womanin* tytär. Nimet herättävät tosin välittömästi mielikuvan vedenneidoista, mikä saattaisi olla se assosiaatio, jonka Tolkien on halunnut lukijassa aiheuttaa. Eli alkuperäisnimet ovat mahdollisesti semanttisesti läpinäkyviä ja viittaavat vedenalaisiin olentoihin, mikä voi kenties olla pääasiallinen syy, miksi suomentajat ovat päättäneet kääntää nimet.

Lisäksi *Tom Bombadiliin* viitataan alkuperäisteoksessa nimityksellä *the Master*, joka on suomennoksessa käännetty *Isännäksi*. Kyseistä nimitystä käytetään ilmeisesti luonnon isännästä puhuttaessa:

»Kertokaa minulle, jos kysymykseni ei tunnu tyhmältä, kuka on Tom Bombadil.» [...] »Hän on niin kuin olette nähneet hänen olevan», Kultamarja sanoi vastaten katseeseen. »Silloin tämä outo maa kuuluu hänelle?» »Ei, ei!» Kultamarja vastasi ja hymy hälveni. [...] »Hän on metsän ja kumpujen ja veden Isäntä. [...] Puut ja ruohot, kaikki mikä maassa kasvaa tai elää kuuluu itselleen. Tom Bombadil on Isäntä. [...]» (Tolkien 2002 [1973]: 172.)

Konteksti, jossa nimitys esiintyy, paljastaa siis lukijalle, että kyseessä on luonnon valtiasta. *Isäntä*-sanalla on monta merkitystä: se merkitsee ensisijaisesti ’maalaistalon ja maatilan miespuolista haltijaa’, mutta se voi myös viitata muun muassa miespuoliseen päämieheen, omistajaan, päällikköön, valtiaaseen, aviomieheen tai juhlien toimeenpanijana toimivaan mieheen (ks. KS s. v. isäntä; SMS s. v. isäntä; ks. myös 5.6.2. s. 97). Mytologisessa kontekstissa *isäntä* tarkoittaa ’miespuolista haltiaa’, esimerkiksi ilmauksessa *Tapio, metsän isäntä* (KS s. v. *isäntä*). Suomennettu nimitys saattaa näin ollen herättää mielikuvan miespuolisesta haltiaasta.

Viimeinen yksilöivästi käytetty yleisnimi, joka on suomennoksessa käännetty, kertoo nimenkantajan tekemästä löydöstä. *Ring-finder* viittaa *Bilbo Reppuliin*, joka aikoinaan löysi *Valtasormuksen*. Nimi on suomennoksessa käännetty *Sormuksen Löytäjäksi*, joten semanttinen läpinäkyvyys on säilynyt.

”Korkealla Sumuvuorilla eräässä solassa matkalla Erämaahan seurueen kimppuun hyökkäsi lauma örkkejä, ja kävi niin että Bilbo eksyi vähäksi aikaa synkkiin örkkikaivoksiin vuoren sisään. Hänen haparoidessaan turhaan pimeässä hänen kätensä osui jonkin tunnelin lattialla sormukseen. Hän pani sen taskuunsa. Se tuntui silloin pelkältä sattumalta. [...] hän oli itse löytänyt tuon ihmeellisen sormuksen ja sen myötä mahdollisuuden paeta örkkien ja Klonkun kynsistä” (Tolkien 2002 [1973]: 28–29.)

5.9.3. Korvatut nimet

Yksilöiviä yleisnimiä, joita on korvattu suomennoksessa, on yhteensä kolme. Kyseiset nimet on korvattu pääosin siksi, jotta alkuperäisnimien semanttinen läpinäkyvyys välittyisi suomenkieliselle lukijalle. Näissä nimissä semanttinen läpinäkyvyys ilmaisee nimenkantajansa ominaisuuksia tai kertoo nimenkantajansa tehtävästä.

Osa *Sauroniin* viittaavista nimityksistä on korvattu suomennoksessa. *Dark Lord* eli ’tumma herra, valtias, lordi’ on suomennoksessa korvattu *Mustalla Ruhtinaalla*, kun taas *Necromancer* ’nekromantikko’ on korvattu *Noidalla*. Kyseiset alkuperäisnimet tulisi Tolkienin mukaan kääntää suoraan kohdekieleen (ks. Tolkien 2005 [1975]: 755, 760). Molemmat nimet välittävät tiedon siitä, että kyseessä on mustaa magiaa harjoittava, paha hahmo. *Dark*-sana voi nimittäin viitata muun muassa moraalittomuuteen ja pahuuteen, kun taas *necromancer* tarkoittaa ’henkilöä, joka harjoittaa nekromantiaa eli kommunikoi kuolleiden kanssa’ (ks. OED Online s. v. *dark*; OED Online s. v. *necromancer*). Vaikka korvatuissa nimissä *Musta Ruhtinas* ja *Noita* on pieniä merkityksen muutoksia, ne välittävät kuitenkin samankaltaisia ominaisuuksia, luovat samankaltaisia mielikuvia pahaenteisestä hahmosta sekä herättävät samaa pelottavuuden tunnetta kuin alkuperäisnimet. *Noita* avautuu lukijalle jopa paremmin kuin suora käänнос alkuperäisnimestä, sillä se on yleisessä käytössä oleva sana yliluonnollisia voimia omaavalle henkilölle (ks. KS s. v. *noita*), kun taas *nekromantikko* ei ole kovinkaan yleinen suomalaisessa sanastossa.

”»[...] Jotkut täällä olijat muistavat, että minä itse monta vuotta sitten uskaltauduin käymään sisään Dol Guldurin Noidan porteista ja tutkin salaa hänen toimiaan ja sain selville, että pelkomme oli aiheellinen: hän ei ollut kukaan muu kuin Sauron, vanha Vihollisemme, joka viimein taas oli ottanut muodon ja saanut valtaa [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 333.)

Sen sijaan *Frodoon* viittaava *the Bearer* 'kantaja' on suomennoksessa korvattu *Viejällä*. Alkuperäisnimestä paljastuukin *Frodon* tehtävä: hän on se, jonka taakkana on *Valtasormuksen* kantaminen. *Viejä* on kuitenkin merkitykseltään laajempi kuin alkuperäisnimi ja viittaa siihen, että *Frodo* se, joka kantaa sormusta ja vie sormuksen *Tuomiovuorelle* (engl. *Mount Doom*) tuhottavaksi. Eli tässä tapauksessa korvaaminen on muokannut alkuperäisnimen semanttista läpinäkyvyyttä. *Viejä* kuvaa *Frodon* tehtävää jopa paremmin kuin alkuperäisnimi (ks. myös 5.9.4. s. 110).

5.9.4. Nimet, joissa on käytetty useaa käänösstrategiaa

Yksilöiviä yleisnimiä, joiden suomennoksissa on käytetty useaa käänösstrategiaa, on yhteensä 14. Kaikissa näissä nimissä on käytetty sekä osakorvaamista että osakäännöstä, toisinaan myös osalainaa. Lähes kaikki nämä nimet ovat arvonimiä, joiden semanttinen läpinäkyvyys ilmaisee ensisijaisesti nimenkantajansa sosiaalista roolia ja valta-aluetta.

Esimerkiksi *Rankkibukin* (engl. *Brandybuck*) suvun päämiehestä käytetään alkuperäisteoksessa nimitystä *Master of Buckland*. Kyseinen nimitys on suomennoksessa *Bukinmaan Herra*. *Master* on suomennoksessa käännetty *Herraksi*, kun taas paikannimi *Buckland* on suomennettu *Bukinmaaksi*. Semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin säilynyt: suomennetusta nimityksestä käy ilmi, että kyseessä on *Bukinmaassa* asuvien *Rankkibukien* päämies (ks. myös 5.2.5. s. 71–72). *Rankkibukin* suvun päämiestä puhutellaan alkuperäisteoksessa myös nimityksellä *Master of the Hall*. Nimitys viittaa siihen, että nimenkantaja on *Brandy Hallin* herra. *Brandy Hall* onkin kyseisen suvun päämiehen asuinpaikka (ks. Hammond & Scull 2005: 29), eli nimitys on semanttisesti läpinäkyvä siten, että se ilmaisee nimenkantajansa asuinpaikkaa. Suomennoksessa *Brandy Hall* on nimeltään *Rankkihovi*, ja *Master of the Hall* on nimeltään *Hovin Herra*. Alkuperäisnimen semanttinen läpinäkyvyys on toisin sanoen säilynyt suomennoksessa: *Hovin Herra* asuu *Rankkihovissa*.

Lady Galadrieliin ja *Lord Celeborn the Wiseen* viitataan alkuperäisteoksessa toisinaan nimityksillä *Lady of the Galadhrim* ja *Lord of the Galadhrim*, jotka ovat suomennoksessa *galadhrimin Valtiatar* ja *galadhrimin Valtias*. Tässäkään tapauksessa

suomentamisen syynä on semanttinen läpinäkyvyys: nimitykset välittävät tiedon siitä, että kyseessä on galadhrimin kansan hallitsijat (ks. myös 5.7.1. s. 100; 5.9.2. s. 104).

Morgul-lord puolestaan on suomennettu *Morgulin herraksi*. Hammond ja Scull (2005: 233) toteavat, että *Morgul* on sindarinkielinen sana, joka tarkoittaa 'mustaa noituutta'. *Morgul*-sanan merkitys ilmenee kuitenkin vain niille lukijoille, jotka osaavat sindarin kieltä. Lisäksi nimi viittaa *Minas Morguliin*, mustan noituuden torniin, jonka *Sauronin* palvelijat ovat valloittaneet. Näin ollen nimi on semanttisesti läpinäkyvä: se kuvailee pahaa hahmoa, joka on *Sauronin* palvelija ja majailee *Minas Morgulissa*.

Suurin osa lordien arvonimistä on suomennoksessa korvattu ruhtinaan arvonimellä. Esimerkiksi *Lord of Rivendell* on suomennettu *Rivendellin Ruhtinaaksi*. Sekä *lordi* että *ruhtinas* ovat aatelistarvoja, joten korvaaminen ei ole aiheuttanut mitään suurempaa merkityksen muutosta. Syy, miksi kääntäjät ovat päättäneet korvata alkuperäisnimien aatelistarvot, on kenties se, että *lordi* on Britanniassa käytetty englantilaisten miesten arvonimi (ks. esim. KS s. v. *lordi*). Eli suomentajat ovat *lord*-arvonimen korvaamisella kenties pyrkineet siihen, että lukija ei assosioisi henkilöahmoa englantilaiseen aatelistmieheen. *Lordin* korvaaminen on kuitenkin säilyttänyt alkuperäisnimen välittämän mielikuvan aatellissukuisesta hahmosta.

Joidenkin arvonimien kohdalla semanttinen läpinäkyvyys paljastaa jotakin nimenkantajansa ominaisuuksista. Esimerkiksi *Elder King* tarkoittaa 'vanhempaa kuningasta', minkä vuoksi nimi on käännöksessä korvattu *Esikuninkaalla*. Semanttinen läpinäkyvyys on näin ollen säilynyt suomennoksessa: *Esikuningas* luo mielikuvan esiaikaisesta, viisaasta kuninkaasta. Lisäksi *Vardasta* käytetään toisinaan nimitystä *Lady of the Stars*, joka on suomennoksessa *Tähtien Kuningatar* (ks. myös 5.9.2. s. 104). Vaikka *lady*-sana onkin korvattu *kuningattarella*, suomennettu nimi välittää kuitenkin tiedon siitä, että kyseessä on naispuolinen tähtien luoja.

Alkuperäisnimi *Witch-lord of Angmar* on suomennoksessa *Angmarin noitakuningas*. Hammondin ja Scullin (2005: 21) mukaan kyseinen hahmo on yksi niistä yhdeksästä ihmisestä, jolle *Sauron* antoi *Valtasormuksen* ja joista sittemmin tuli mahtavia kuninkaita, noitita ja satureita. Sekä alkuperäisnimi että suomennos välittävätkin lukijalle mielikuvan mahtavasta hahmosta, joka on *Angmarin* hallitsija ja jolla on yliluonnollisia voimia. Hammond ja Scull (2005: 21) toteavat kuitenkin, että miespuolisen hahmon alkuperäisnimessä käytetty *witch* saattaa vaikuttaa oudolta

nykyaikaisen lukijan mielestä, sillä termillä viitataan yleensä naispuoliseen henkilöön. Eli lukija voi hämmentyä siitä, että nimessä käytetään sekä nais- (*witch*) että miespuolista (*lord*) sanaa. *Witch* ja *noita* eivät kuitenkaan viittaa mihinkään tiettyyn sukupuoleen, sillä ne tarkoittavat ’henkilöä, jolla uskotaan olevan yliluonnollisia kykyjä’ (ks. OED Online s. v. *witch*; KS s. v. *noita*).

Lisäksi *Sauroniin* viittaava nimitys *Dark Power* on suomennoksessa *Musta Voima*. Vaikka suomennettu nimitys onkin osittain korvattu, se välittää samankaltaisen mielikuvan pahaenteisesta hahmosta sekä herättää samaa pelottavuuden tunnetta kuin alkuperäisnimi (ks. myös 5.9.3. s. 107). Sen sijaan *Ring-bearer* on suomennoksessa *Sormuksen Viejä*. Alkuperäisnimi kuvaa *Frodon* tehtävää, mutta suomennettu nimitys kuvaa tätä tehtävää hieman paremmin (ks. myös 5.9.3. s. 108).

”Elrond kutsui hobitit luokseen. Hän katsoi vakavasti Frodoon. »Aika on tullut», hän sanoi. »Jos Sormuksen on määrä lähteä matkaan, sen on lähdettävä pian. [...] Vieläkö pidät kiinni sanastasi Frodo, vieläkö suostut Sormuksen Viejäksi?»
»Suostun», Frodo sanoi. »Minä menen ja Sam tulee kanssani.» [...]»
»Sormuksen Viejä lähtee täyttämään Tuomion Vuoren Tehtävää. Vain hänelle on asetettu velvoitus [...]»” (Tolkien 2002 [1973]: 366, 373–374.)

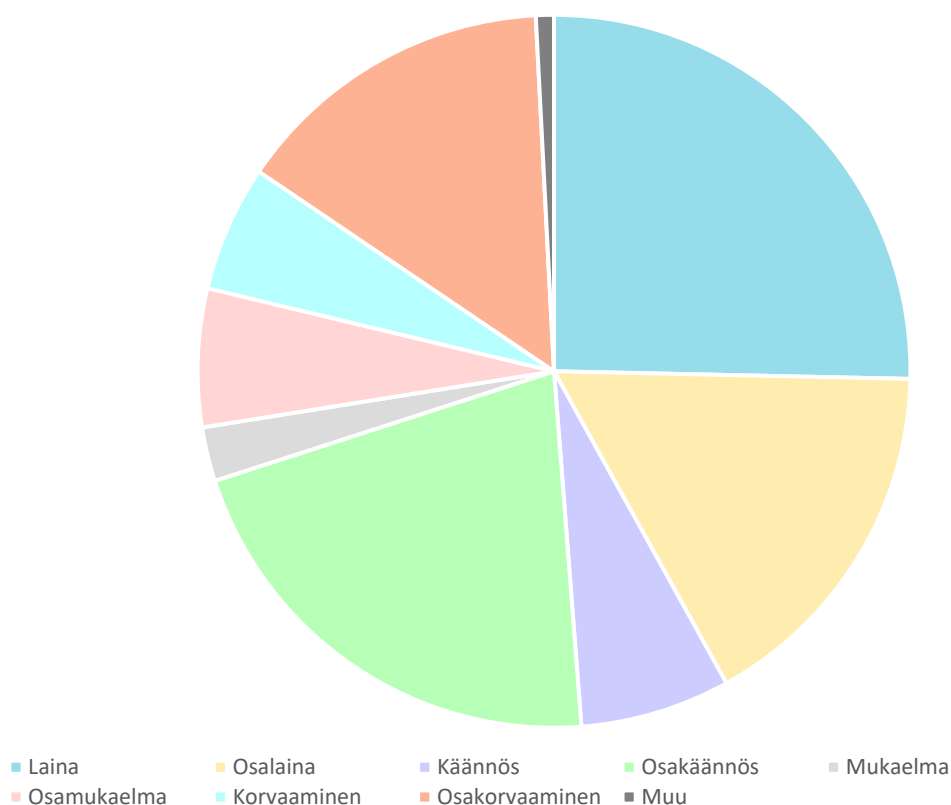
6. TULOKSET

Seuraavaksi esitellään tutkimustulokset ennen varsinaista tutkimustulosten pohdintaa.

Aineiston 155 nimellä (62,50 %) on suomenkieliset vastineet, kun taas 93 nimeä (37,50 %) on säilytetty alkuperäisessä muodossaan. Tutkimustulokset osoittavat, että vaikka suomentajien ei tarvitse noudattaa mitään tiettyjä kääntämisen yleisperiaatteita (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 340; Nord 2003: 184), he ovat kuitenkin hyödyntäneet Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 340), Hermansin (1988) sekä Nordin (2003: 182–183) esittämiä käännösstrategioita, suomentaessaan aineiston fiktiivisiä henkilönnimiä (ks. myös 2.1.6. s. 28–30).

Suomentajat ovat hyödyntäneet useita käännösstrategioita jokaisen nimikategorian nimien suomennoksissa (ks. Taulukko 11 s. 112). Useiden käännösstrategioiden hyödyntäminen onkin tavallista kaunokirjallisten nimien kääntämisessä (ks. esim. Nord 2003: 183). Suomentajat ovat yleisesti ottaen käyttäneet lainaa ja osakäännöstä eniten, mutta myös osalainaa ja osakorvaamista on käytetty melko usein. Sen sijaan mukaelmaa on käytetty harvoin (ks. Kaavio 1).

Kaavio 1. Suomentajien hyödyntämät käännösstrategiat.

Suomentajien hyödyntämät käännsstrategiat riippuvat ainakin jossain määrin siitä, mihin nimikategoriaan nimet kuuluvat (ks. Taulukko 11). Suomentajat ovat esimerkiksi pääosin hyödyntäneet lainaa niiden henkilöhahmojen kohdalla, joilla on vain etunimi. Sen sijaan ne henkilönnimet, jotka koostuvat etunimestä ja arvonimestä, ovat aina osittain lainattuja ja osittain käännettyjä. Lempi- ja pilkkanimien kohdalla suomentajat ovat hyödyntäneet kaikkia mahdollisia käännsstrategioita, ja monessa muussakin nimikategoriassa on käytetty lähes kaikkia käännsstrategioita.

Taulukko 11. Suomentajien hyödyntämät käännsstrategiat nimikategorioittain ja käännsstrategioiden prosenttiosuudet nimikategorioittain.

Nimikategoria	Käytetyt käännsstrategiat
Henkilöhahmot, joilla on vain etunimi	Laina (94,52 %), käänns (1,37 %), mukaelma (2,74 %), osamukaelma (1,37 %), osakorvaaminen (1,37 %) ja muu (1,37 %)
Sukunimet	Laina (11,11 %), käänns (8,33 %), osakäänns (33,33 %), mukaelma (8,33 %), osamukaelma (5,56 %), korvaaminen (33,33 %) ja osakorvaaminen (38,89 %)
Henkilöhahmot, joilla on sekä etu- että sukunimi	Laina (12,50 %), osalaina (68,75 %), osakäänns (34,38 %), mukaelma (3,13 %), osamukaelma (34,38 %), korvaaminen (3,13 %) ja osakorvaaminen (62,50 %)
Henkilöhahmot, joilla on deskriptiivinen lisänimi	Osalaina (77,78 %), osakäänns (100 %), osamukaelma (16,67 %) ja osakorvaaminen (11,11 %)
Lempi- ja pilkkanimet	Laina (36,84 %), osalaina (15,79 %), käänns (10,53 %), osakäänns (28,95 %), mukaelma (5,26 %), osamukaelma (2,63 %), korvaaminen (13,16 %), osakorvaaminen (10,53 %) ja muu (5,26 %)
Henkilöhahmot, joilla on etu- tai sukunimen edellä titteli	Osalaina (37,50 %), käänns (12,50 %), osakäänns (75,00 %), osamukaelma (37,50 %) ja osakorvaaminen (25,00 %)
Henkilöhahmot, joilla on etunimen edellä arvonimi	Osalaina (100 %) ja osakäänns (100 %)
Henkilöhahmot, joiden nimi koostuu etunimestä ja järjestysluvusta	Laina (33,33 %), osalaina (66,67 %) ja osamukaelma (66,67 %)
Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet	Laina (2,94 %), osalaina (23,53 %), käänns (47,06 %), osakäänns (41,18 %), korvaaminen (8,82 %) ja osakorvaaminen (32,35 %)

Käännösstrategian valintaan vaikuttaa muun muassa alkuperäisnimen semanttinen sisältö ja se, miten merkittävä kyseinen henkilö on. Esimerkiksi ne henkilönnimet, jotka mainitaan teoksessa ainoastaan kerran tai muutaman kerran, on yleensä lainattu suomennokseen. Toisaalta myös muutaman keskeisen henkilöhahmon nimi on lainattu suomennokseen. Lainattuja ovat myös kaikki ne henkilönnimet, jotka sisältävät haltiakielisiä elementtejä, kuin myös muinaisenglannista johdetut ja skandinaavissävyytteiset nimet. Lainatut nimet vaikuttavat ensisijaisesti aidon paikallisvärin sekä tarunomaisen vaikutelman säilyttämiseen. Lisäksi haltiakielistä ja muinaisenglannista johdettuihin nimiin liittyy yleensä poeettinen efekti, joka on säilytetty suomennoksessa: ne lukijat, jotka osaavat haltiakielisiä sekä ovat perehtyneet muinaisenglantiin voivat muodostaa käsityksen siitä, millaisia ominaisuuksia nämä nimet kuvaavat. Kyseiset nimet ovat siis luonteeltaan deskriptiivisiä. Lisäksi haltiakielistä johdetut nimet ovat yleensä semanttisesti läpinäkyviä ja avautuvat ainoastaan niille lukijoille, jotka osaavat haltiakielisiä.

Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 342) mukaan fiktiiviset nimet tulisi kääntää kohdekieleen, jos ne ovat semanttisesti läpinäkyviä. Analyysin perusteella voidaankin todeta, että semanttinen läpinäkyvyys on painava syy aineiston henkilönnimien suomentamiseen. Jos nimellä tai nimenosalla ei ole semanttista sisältöä, niin se pääsääntöisesti jätetään suomentamatta (pois lukien ne haltiakieliset henkilönnimet, jotka semanttisesta läpinäkyvyydestä huolimatta on jätetty suomentamatta). Semanttisen läpinäkyvän nimen suomentamisella varmistetaan, että nimen semanttinen sisältö avautuu suomenkieliselle lukijalle. Semanttinen läpinäkyvyys on toisinaan kuitenkin muuttunut tai kadonnut suomennetussa nimessä, ja toisinaan semanttinen läpinäkyvyys avautuu lukijalle jopa paremmin suomennetussa nimessä. Lisäksi aineistossa esiintyy luonteeltaan deskriptiivisiä henkilönnimiä, jotka on toisinaan suomennettu. Nämä deskriptiiviset nimet ovat mahdollisesti semanttisesti läpinäkyviä, mutta koska niiden nimenkantajista ei kerrota teoksessa paljoakaan, semanttinen läpinäkyvyys jää selvittämättä. Lisäksi voidaan todeta, että semanttisesti läpinäkyvät ja deskriptiiviset nimet herättävät usein mielikuvia ja näiden nimien suomentamisen myötä on pyritty välittämään osuvampia mielikuvia henkilöahmoista (ks. myös Eis 1970 teoksessa Kiviniemi 1982: 19).

Lisäksi suomennetut henkilönnimet mukautuvat paremmin suomen kieleen ja kulttuuriin. Esimerkiksi äänteellisesti ja kulttuurisesti mukautetut nimet ovat

helpompia ääntää, luovat tuttuuden tunnetta sekä poistavat mahdolliset assosiaatiot englantilaissyntyisiin hahmoihin. Aineistossa esiintyy toisaalta myös useita tavanomaisia englantilaisia nimiä, joita ei ole mukautettu suomeen ja jotka saattavat herättää assosiaatioita englantilaissyntyisiin hahmoihin.

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008, 338) painottavat, että kaunokirjallisuudessa esiintyvillä erisnimillä on monia erilaisia ja tekstin eri tasoilla vaikuttavia funktioita. Kun aineisto rinnastetaan Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 338–339) esittämiin funktioihin voidaankin todeta, että aineiston fiktiivisillä henkilönnimillä on monenlaisia funktioita, jotka vaikuttavat suomentajien käännösratkaisuihin.

Aineiston henkilönnimet tekevät ensinnäkin tarkoitteestaan fiktiivisen henkilöhahmon sekä toimivat olennaisina elementteinä tarinankerronnassa, eli nimillä on fiktionaalistava ja narratiivinen funktio. Lisäksi nämä fiktiiviset henkilönnimet toimivat yksilön tunnistimena ja erottavat yksilön muista teoksen hahmoista, eli nimillä on identifioiva funktio. Aineiston henkilönnimillä on myös informatiivinen funktio, sillä ne välittävät aina informaatiota nimenkantajastaan. Monet aineiston henkilönnimet ovatkin deskriptiivisiä tai semanttisesti läpinäkyviä ja antavat lisäinformaatiota tarkoitteestaan, eli niillä on deskriptiivinen funktio: ne kuvailevat muun muassa nimenkantajan ulkonäköä, luonteenpiirteitä, ikää tai muita ominaisuuksia sekä antavat vihjeitä nimenkantajan syntyperästä, sosiaalisesta roolista, asuinpaikasta, ammatista, kohtalosta tai hahmojen välisistä suhteista. (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336, 338–339.; 2.1.4. s. 17; 2.1.4.1. s. 18–20) Bertills (2003: 93) toteaaakin, että fiktiiviset henkilönnimet luonnehtivat yleensä nimenkantajaansa. Suomentajat ovatkin pyrkineet säilyttämään alkuperäisen deskriptiivisen funktion suomennetuissa nimissä.

Suomentamisen myötä pyritään toisinaan myös säilyttämään esimerkiksi pelottavuuden tunnetta, sillä joillakin henkilönnimillä on affektiivinen funktio: näiden nimien tarkoituksena on herättää tunteita. Monet henkilönnimet viittaavat myös yhteiskuntaluokkaan tai yksilön rooliin yhteisössä, jolloin nimillä on sosiaalinen funktio. Toisinaan aineiston henkilönnimiin liittyy myös tarkoituksellisia assosiaatioita, jolloin nimillä on assosiativinen funktio. Lisäksi henkilönnimillä on luokitteleva funktio, eli henkilöhahmoja luokitellaan erilaisiin alaryhmiin nimien avulla. (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339.; ks. myös 2.1.4. s. 18;

2.1.4.1. s. 20–21) Nimien avulla teoksen hahmot luokitellaan muun muassa eri kansoihin: esimerkiksi haltioilla on haltiakielisistä sanoista johdettuja nimiä ja kääpiöillä on muinaisnorjalaisia nimiä. Tämänkaltaiset nimet toimivat myös kulttuurisena tuntomerkinä, eli ne viestivät lukijalle, mihin kansaan nimenkantaja kuuluu (ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336; Nord 2003: 184).

7. POHDINTA JA PÄÄTELMÄT

Tässä luvussa pohditaan tutkimustuloksia. Luvussa esitetään ja vertaillaan analyysissa esiin nousseita asioita sekä tehdään päätelmiä niiden pohjalta.

Tolkienin (2005) [1975] käänösopas antaa osviittaa aineiston fiktiivisten henkilönnimien semanttisista piirteistä ja suosituksia käänösstrategioista. Suomentajat ovatkin usein noudattaneet Tolkienin ohjeistuksia, muttei aina. Lisäksi käänösoppaassa ei mainita kaikkia aineiston henkilönnimiä, joten henkilönnimien semanttisten piirteiden selvittely vaatii toisinaan teoksessa esiintyvien henkilöhahmojen kuvauksien tulkittamista, ja toisinaan nimissä esiintyvien haltia-, muinaisenglannin- sekä muunkielisten sanojen merkitysten selvittelyä. Semanttinen läpinäkyvyys ei aina ilmene kovinkaan selkeästi, mikä myös luo omat haasteensa. Bertills (2003: 208) toteaaakin, että fiktiivisen nimen semanttisen läpinäkyvyyden määrittely voi toisinaan olla hankalaa, sillä nimi saattaa olla varsin läpinäkymätön. Monet aineistossa esiintyvät henkilönnimet ovat myös luonteeltaan deskriptiivisiä, mutta näiden nimien mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene teoksesta eikä analyysissa hyödynnetyistä kirjallisuuslähteistä, joten nimien mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys jää selvittämättä. Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 336) mukaan onkin tavallista, että osa kaunokirjallisen teoksen semanttisesti läpinäkyvistä nimistä jää hämäräksi ja mystiseksi.

Suomentajat ovat pääsääntöisesti onnistuneet säilyttämään nimien semanttisen läpinäkyvyyden, hyödyntämällä seuraavia käänösstrategioita: laina, osalaina, käänös, osakäänös, korvaaminen ja osakorvaaminen. Eli suomentajat eivät ole käyttäneet yhtä tiettyä käänösstrategiaa semanttisesti ladattujen nimien kohdalla, vaan käyttäneet useita käänösstrategioita hyvin vaihtelevasti. Toisinaan semanttinen

läpinäkyvyys on kuitenkin muuttunut, parantunut tai kadonnut suomennetussa nimessä. Etenkin kun semanttinen läpinäkyvyys ilmenee epäsuorasti, se saattaa kadota suomennoksessa (ks. myös Nord 2003: 185). Esimerkkejä semanttisen sisällön muutoksesta, paranemisesta tai katoamisesta ovat nimet *Haltiamieli*, *Konkari*, *Käskynhaltija Faramir*, *Mesikersa*, *Piukkapaula* ja *Viejä*. Suomentajat ovat kerran myös tehneet ei-semanttisesti läpinäkyvästä nimestä semanttisesti ladatun (*Portti-Harri*).

Semanttisen läpinäkyvyytensä ja deskriptiivisyytensä vuoksi aineiston henkilönnimet herättävät lukijassa usein mielikuvia. Toisinaan nimet herättävät mielikuvia, vaikkei teoksesta ilmene, että hahmot olisivat sellaisia kuin mitä mielikuva antaa olettaa. Suomentajat ovat pääsääntöisesti pyrkineet säilyttämään alkuperäisen mielikuvan suomennetuissa nimissä (esimerkiksi nimissä *Esikuningas*, *Elendil Pitkä*, *Grimbeorn Vanha*, *Härkäräikkä*, *Jokinainen*, *Tonkeli* ja *Ukko*), mutta eivät aina ole onnistuneet siinä (esimerkkejä tästä ovat *Hyväkäs*, *Kiero-Konkari* ja *Piukkapaula*).

Monilla teoksen henkilöhahmoilla on pelkästään etunimi. Nämä etunimet on pääosin lainattu suomennokseen, koska ne kuuluvat hahmoille, jotka eivät ole kovinkaan merkittäviä tarinan kannalta. Suomentajat eivät myöskään ole mukautaneet näitä etunimiä suomen kieleen, koska he ovat halunneet säilyttää alkuperäiset vaikutelmat tarunomaisista hahmoista. Etenkin vierasperäisiä kirjaimia, akutteja ja treemoja sisältävien nimien säilyttäminen luo vaikutelman tarunomaisista hahmoista (esimerkiksi *Dwalin*, *Fëanor*, *Glóin* ja *Rúmil*). Osa näistä nimistä on toisinaan mukautettu suomeen (*Anarion*, *Celebrian* ja *Thror*). Lisäksi useimmat näistä nimistä eivät ole semanttisesti läpinäkyviä, joten ne eivät vaadi suomennosta. Osa näistä nimistä on kuitenkin muinaisenglannista tai haltiakielistä johdettuja nimiä, jotka ovat deskriptiivisiä tai semanttisesti läpinäkyviä (esimerkiksi *Beorn*, *Celebrimbor*, *Legolas*, *Morgoth* ja *Sméagol*). Näin ollen ne avautuvat ainoastaan muinaisenglantia ja haltiakieliä osaaville lukijoille – mikä on Tolkienin laatima poeettinen efekti, jonka suomentajat ovat halunneet säilyttää suomennoksessa.

Monet muutkin etunimet on säilytetty ennallaan, etenkin jos ne ovat omaperäisiä ja harvinaisia nimiä (esimerkiksi *Bilbo*, *Frodo*, *Gorhendad*, *Meriadoc* ja *Tobold*). Toisinaan etunimet on äänteellisesti tai kulttuurisesti mukautettu suomen kieleen (esimerkiksi *Niklas*, *Rori* ja *Samvais*). Aineistossa esiintyy myös tavanomaisia

englantilaisia etunimiä, jotka on säilytetty suomennoksessa (esimerkiksi *Angelica*, *Bob*, *Dora*, *Ted* ja *Tom*). Vaikka realistiset mutta epäautenttiset nimet usein säilytetäänkin kaunokirjallisissa käännöksissä (ks. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom 2008: 341–342), niin tässä tapauksessa olisi kuitenkin suotavaa, että englantilaiset nimet suomennettaisiin. Aineiston tavallisilla englantilaisilla etunimillä on nimittäin tietty tehtävä alkuperäisteoksessa: ne luovat tuttuuden tunnetta, jotta englanninkielisen lukijan olisi helpompaa samastua hahmoihin. Suomennoksessa tämä tuttuuden tunne ei kuitenkaan enää välity. Kyseiset englantilaiset etunimet olisi siis pitänyt korvata suomalaisilla etunimillä, jotta vastaavanlainen tuttuuden tunne olisi välittynyt suomennoksessa. Lisäksi englantilaisten nimien säilyttäminen voi johtaa siihen, että suomenkielinen lukija assosioi hahmot englantilaissyntyisiin hahmoihin.

Niillä henkilöahmoilla, joilla on etu- ja sukunimi, etunimi ei pääsääntöisesti ole semanttisesti ladattu. Aineistossa esiintyy kuitenkin muutama hahmo, jonka etu- ja sukunimi on semanttisesti ladattu (esimerkiksi *Esikko Rankkibuk* ja *Lobelia Säkinheimo-Reppuli*). Sen sijaan sukunimet ovat yleensä semanttisesti ladattuja ja ilmaisevat nimenkantajansa ominaispiirteitä, ammattia tai asuinpaikkaa, minkä vuoksi ne ovatkin pääosin suomennettuja (esimerkiksi *Ikäbuk*, *Mäyrämaja*, *Ohdasvilla*, *Piipari*, *Reppuli*, *Vaiverovarvas* ja *Voivalvatti*). Toisinaan semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin muuttunut suomennoksessa melko radikaalisti (*Mesikersa*). Jotkin sukunimet ovat myös luonteeltaan deskriptiivisiä (esimerkiksi *Hiesuli*, *Kaksjalka* ja *Tonkeli*), mutta koska niiden nimenkantajista ei kerrota teoksessa paljoakaan, mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene lukijalle. Samanlaista tendenssiä on havaittavissa myös *Harry Potter ja viisasten kivi* -teoksen (1997) sukunimissä (ks. Wessberg 2017: 21–22). Toisinaan sukunimet on mukautettu lähemmäs suomen kieliasua, jotta ne olisivat helpompia ääntää (*Magot*, *Gamgi* ja *Tuk*). Mukauttamista kannattaakin hyödyntää silloin kun tietyt äänneyhtymät ovat vaikeita tai jopa mahdottomia ääntää kohdekielessä (ks. Ingo 1990: 241–242). Suomennetuissa sukunimissä esiintyy toisinaan myös johtimet *-inen* ja *-li* (esimerkiksi nimissä *Käytäväinen*, *Onkaloinen* ja *Pönkeli*), mikä tuo nimet lähemmäs suomen kieliasua. Lisäksi voidaan todeta, että suomennetut sukunimet ovat yleisesti ottaen hyvin omaperäisiä nimiä, eli ne välittävät vaikutelman vierasperäisistä hahmoista, vaikka ne ovatkin suomennettuja nimiä.

Henkilöhahmoilla, joilla on deskriptiivinen lisänimi, etunimi ei myöskään pääsääntöisesti ole semanttisesti ladattu. Haltiakieliset etunimet muodostavat kuitenkin poikkeuksen (esimerkiksi *Elbereth* ja *Círdan*). Lisäksi näiden hahmojen etunimet on lähes aina säilytetty suomennoksessa, koska ne ovat haltiakielistä, muinaisenglannista tai muinaisnorjasta johdettuja nimiä (esimerkiksi *Arwen*, *Saruman* ja *Thorin*), joten nimien säilyttäminen säilyttää myös vaikutelman tarunomaisista hahmoista. Sen sijaan deskriptiiviset lisänimet ovat yksinomaan semanttisesti läpinäkyviä ja viittaavat muun muassa hahmojen ulkonäköön, ammattiin, ikään, syntyperään tai muihin ominaisuuksiin. Bertills (2003: 43) toteaa, että lisänimet ovat kaunokirjallisuudessa semanttisesti läpinäkyviä ja luonnehtivat nimenkantajaansa (ks. myös Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 175; Laaksonen 1972: 189 teoksessa Bertills 2003: 34). Tämän vuoksi aineiston lisänimet on aina suomennettu, pääsääntöisesti suoraan kääntämällä lisänimi suomeen (esimerkiksi *Harmaa*, *Kaunis*, *Puolhaltia*, *Valkoinen* ja *Viherpeukalo*). Koska deskriptiivisen lisänimen semanttinen läpinäkyvyys on selkeästi tulkittavissa, semanttista läpinäkyvyyttä on helppo välittää suomennetussa nimessä (ks. myös Nord 2003: 185).

Lempi- ja pilkkanimet ovat myös pääsääntöisesti semanttisesti läpinäkyviä. Jotkin näistä nimistä ovat haltiakielistä johdettuja nimiä, joilla on semanttista sisältöä sekä avautuvat niille lukijoille, jotka osaavat haltiakieliä. Siksi nämä nimet onkin säilytetty suomennoksessa (esimerkiksi *Dúnadan*, *Gilthoniel*, *Iarwain Ben-adar* ja *Mithrandir*). Lainatut lempinimet ovat toisinaan myös lyhenteitä tai muunnelmia hahmojen virallisista nimistä (esimerkiksi *Sam* ja *Pippin*). Semanttisesti läpinäkyvien lempi- ja pilkkanimien suomennoksissa eri käännösstrategioita on hyödynnetty monipuolisesti. Semanttisesti läpinäkyvät lempi- ja pilkkanimet ilmaisevat muun muassa nimenkantajansa ulkonäköä, ikää ja muita ominaisuuksia, minkä vuoksi nimet on suomennettu (esimerkiksi *Härkäräikkä*, *Koipeliini*, *Pulla*, *Satakieli*, *Sytyttäjä* ja *Ukko*). Toisinaan nimien semanttinen läpinäkyvyys on kuitenkin muuttunut suomennoksessa (esimerkiksi *Haltiamieli* ja *Konkari*), tai ei välttämättä avaudu suomenkieliselle lukijalle (*Klonkku*). Lisäksi kaksi lempinimeä on mukautettu (*Merri* ja *Samu*), ja kahden lempinimen kohdalla suomentajat eivät ole käyttäneet mitään tiettyä käännösstrategiaa (*kuningatar*, *lumenvalkoa niin* ja *S-R*).

Kaikki henkilönnimet, jotka koostuvat tittelistä ja etu- tai sukunimestä, ovat semanttisesti läpinäkyviä siten, että ne ilmaisevat nimenkantajansa sukupuolta,

siviilisäätyä, sukulaisuutta, sosiaalista asemaa tai asuinpaikkaa. Titteli on aina se nimenosa, jossa on semanttista sisältöä, minkä vuoksi tittelit on yleensä käännetty suomennoksessa (esimerkiksi *herra*, *rouva* ja *setä*). Yksi titteli on kuitenkin korvattu (*isäntä*), mikä on hieman muuttanut semanttista läpinäkyvyyttä. Titteliä seuraavat sukunimet puolestaan ovat yleensä omaperäisiä nimiä, jotka ovat toisinaan lainattuja (*Boffin* ja *Gorbadoc*), toisinaan mukailtuja (*Magot*) ja toisinaan deskriptiivisiä tai semanttisesti läpinäkyviä (*Alismäki* ja *Maruna*).

Henkilönnimet, jotka koostuvat etunimestä ja arvonimestä, ovat myös semanttisesti läpinäkyviä. Näissä nimissä arvonimi ilmaisee nimenkantajan sukupuolta ja sosiaalista asemaa, minkä vuoksi arvonimi on suomennoksessa aina käännetty. Toisinaan suomennettu arvonimi välittää semanttista läpinäkyvyyttä jopa paremmin kuin alkuperäisnimi (*Käskynhaltija* ja *Valtiatar*). Toisinaan arvonimeä seuraava etunimi on haltiakielinen ja siten myös semanttisesti läpinäkyvä (*Elessar* ja *Galadriel*). Toisinaan nimenkantajilla on myös deskriptiivinen lisänimi, joka on käännetty semanttisen läpinäkyvyyden vuoksi (*Haltiakivi* ja *Viisas*).

Henkilönnimet, jotka koostuvat etunimestä ja järjestysluvusta, ovat myös semanttisesti läpinäkyviä ja ilmaisevat nimenkantajansa järjestystä hallitsijana. Sen sijaan etunimien mahdollisesta semanttisesta läpinäkyvyydestä ei löydy viitteitä, minkä vuoksi etunimet on säilytetty suomennoksessa, kun taas järjestyslukusanat on käännetty roomalaisilla kirjaimilla (*Isengrim II* ja *Isumbras III*).

Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet puolestaan ovat aina semanttisesti läpinäkyviä, minkä vuoksi nämä nimet on suomennettu (pois lukien *Thain*, joka on säilytetty ennallaan). Yksilöivänä henkilönnimenä käytetyt yleisnimet ilmaisevat muun muassa nimenkantajansa sosiaalista asemaa, valta-alueita, asuinpaikkaa, ammattia, tehtävää, pahuutta ja muita ominaisuuksia (esimerkiksi *Morgulin herra*, *Kuninkaan Kirjuri*, *Silmä* ja *Vuorenalainen kuningas*). Suomentamisen myötä on toisinaan myös onnistuttu säilyttämään pelottavuuden tunnetta (esimerkiksi nimissä *Vihollinen* ja *Musta Ruhtinas*). Toisinaan semanttinen läpinäkyvyys on hieman muuttunut ja siten myös parantunut suomennetussa nimessä (esimerkiksi nimissä *Noita* ja *Viejä*). Toisinaan nimen mahdollinen semanttinen läpinäkyvyys ei ilmene teoksessa, mutta nimi herättää kuitenkin mielikuvan nimenkantajan mahdollisista ominaisuuksista (*Joen tytär* ja *Jokinainen*).

Tämä tutkimus havainnollistaa, kuinka monimuotoinen ja erikoinen Tolkienin fiktiivinen nimistö on. Alkuperäisteoksen fiktiivisillä henkilöihahmoilla on varsin omaperäiset nimet, joilla on yleensä semanttista sisältöä sekä monenlaisia funktioita (ks. 6. s. 114–115). Eri suomennosratkaisuja punnittaessa, suomentajat ovat joutuneet pohtimaan, miten paljon nimiä voi muunnella, jotta ne säilyttäisivät alkuperäisen semanttisen sisällön, mukautuisivat suomen kieleen ja kulttuuriin, välittäisivät samankaltaisia mielikuvia tai herättäisivät samanlaisia assosiaatioita ja tunteita kuin alkuperäisnimet (ks. myös Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 341). Tutkimukseni osoittaa, että suomentajat ovat pääsääntöisesti onnistuneet säilyttämään alkuperäisnimien funktiot ja semanttiset piirteet, mutta eivät aina. Tutkimukseni osoittaa myös, että suomentajat ovat hyödyntäneet useita käännösstrategioita, mutta käännösstrategioiden käyttö on hyvin vaihtelevaa. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008: 340) toteavatkin, että kaunokirjallisten teosten kääntäjät käyttävät käännösstrategioita hyvin vaihtelevasti ja että kääntäjä on se, joka päättää käännösratkaisusta. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että vaikka suomentajat ovatkin ottaneet huomioon Tolkienin (2005) [1975] ohjeistuksia, teoksessa esiintyviä henkilöihahmojen kuvauksia sekä henkilönnimissä esiintyviä haltia- ja muunkielisiä elementtejä, he ovat loppupeleissä itse päättäneet, tarvitseeko nimi suomenkielisen vastineen, mitä käännösstrategiaa käytetään ja miten nimeä ryhdytään suomentamaan.

Vaikka tässä tutkielmassa onkin esitetty mielenkiintoisia tutkimustuloksia, ne ovat kuitenkin vain pintaraapaisuja fantasiakirjallisuuden fiktiivisten henkilönnimien suomennoksista. Näiden tutkimustuloksien pohjalta ei voida vielä muodostaa yleistystä siitä, miten ja miksi henkilönnimiä suomennetaan fantasiakirjallisuudessa. Toivon, että pro gradu -tutkielmani johtaa lisätutkimuksiin fantasiakirjallisuuden suomennetuista fiktiivisistä henkilönnimistä ja että tutkijat innostuvat tutkimaan muitakin fantasiakirjallisuuden teoksia. Kun riittävän laajaa tutkimusta on tehty, voidaan muodostaa yleistys siitä, miten ja miksi fiktiivisiä henkilönnimiä suomennetaan fantasiakirjallisuudessa. Tällöin saadaan myös tietoa eri suomentajien tekemistä käännösratkaisuista, joiden pohjalta voidaan päätellä, miten suomennokset kannattaa muodostaa, jotta alkuperäisten fiktiivisten henkilönnimien funktiot ja semanttiset sisällöt välittyisivät myös suomennetuissa nimissä.

8. KOKOAVAA TARKASTELUA

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten ja miksi fiktiivisiä henkilönnimiä on suomennettu J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta I. Sormuksen Ritarit* -teoksessa (2002) [1973]. Tutkielmassa haluttiin myös selvittää, miksi osaa fiktiivisistä henkilönnimistä ei ole suomennettu.

Tutkimusaineisto koostui yhteensä 248 fiktiivisestä henkilönnimestä. Tutkimuksessa analysoitiin suomennettujen henkilönnimien käänösstrategioita, alkuperäisnimien funktioita ja semanttisia piirteitä, nimielementtien määritelmiä sekä miten alkuperäisnimien funktiot ja semanttiset piirteet välittyvät suomennetuissa nimissä. Tutkielman tärkeimmät havainnot voidaan tiivistää seuraavanlaisesti:

1. Suomentajat ovat hyödyntäneet useita käänösstrategioita ja käyttäneet niitä hyvin vaihtelevasti.
2. Semanttinen läpinäkyvyys on painava syy aineiston henkilönnimien suomentamiseen. Semanttinen läpinäkyvyys on toisinaan kuitenkin muuttunut, parantunut tai kadonnut suomennetussa nimessä.
3. Alkuperäisnimet jätetään pääsääntöisesti suomentamatta kun nimellä ei ole semanttista sisältöä, kun nimenkantaja ei ole merkittävä hahmo ja/tai kun nimet ovat haltiakielisiä, muinaisenglantilaisia tai muinaisnorjalaisia. Lainatut nimet vaikuttavat aidon paikallisvärin ja tarunomaisen vaikutelman säilyttämiseen.
4. Suomennetut nimet mukautuvat paremmin suomenkielisen lukijan kieleen ja kulttuuriin sekä vaikuttavat muun muassa semanttisen läpinäkyvyyden, osuvampien mielikuvien, toivottujen assosiaatioiden ja tunteiden välittämiseen.

RUOTSINKIELINEN TIIVISTELMÄ – SVENSK SAMMANFATTNING

Från Gollum till Klonkku och från Bullroarer till Härkäräikkä. Fiktiva personnamns finska översättningar i J.R.R. Tolkiens *Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit*.

I dagens läge är fantasy en extremt populär litterär genre som kännetecknas av fantasivärldar, magiska varelser och övernaturliga företeelser. Fantasylitteraturens fiktiva karaktärer och platser har oftast särpräglade egennamn som innehåller bland annat ordlekar, konnotationer, gåtor och kulturbundna element (se Bertills 2003: 57–58, 218–223). I synnerhet personnamnen innehåller ofta semantiska ledtrådar om exempelvis karaktärernas yttre egenskaper, personlighetsdrag och typiska beteende (se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336; Bertills 2003: 49, 53). De fiktiva egennamnen har med andra ord mångahanda och mångsidiga funktioner, vars syfte är bland annat att avslöja tilläggsinformation om karaktärerna, väcka känslor och underhålla läsaren (se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 339).

De fiktiva egennamnens funktioner och semantiska innehåll medför dock utmaningar i översättningsarbetet. Översättaren har en central roll i förmedlingen av de fiktiva egennamnens ursprungliga betydelser, eftersom det enligt Ainiala, Saarelma och Sjöblom (2008: 340) oftast är översättaren som bestämmer hur egennamnen ska översättas. Ifall de ursprungliga betydelserna inte förmedlas i det översatta verket har det en direkt påverkan på den målspråkliga läsarens läsoplevelse. Därmed är det viktigt att granska hur de ursprungliga fiktiva egennamnens betydelser förmedlas i de översatta namnen – eller om de överhuvudtaget förmedlas.

Syftet med denna pro gradu-avhandling är att undersöka fiktiva personnamns finska översättningar i J.R.R. Tolkiens fantasyverk *Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit* (2002) [1973]. De fiktiva personnamnen jämförs med namnen i originalverket *The Lord of the Rings 1. The Fellowship of the Ring* (2011) [1954]. De huvudsakliga forskningsfrågorna är:

1. Hur och varför har originalverkets personnamn översatts till finska?
2. Varför har en del personnamn inte översatts till finska, utan bevarats i sin ursprungliga form?

Materialet har samlats in manuellt, vilket enligt Tiittula och Kolehmainen (2020) är en vanlig datainsamlingsmetod då man undersöker olika fenomen i icke-elektroniska översatta texter. Materialet har alltså samlats ihop genom en manuell och systematisk insamling av fiktiva personnamn ur originalverkets text samt genom en kompletterande sökning av personnamnens finska motsvarigheter ur verkets finska översättning. Trots att personnamn definieras som namn på mänskliga individer, har även personnamn vars namnbärare är människolika varelser, såsom trollkarlar, hobbitar, alver och dvärgar, inkluderats i materialet, eftersom människorna som figurerar i Tolkiens verk är ytterst få till antalet. Utöver detta har också appellativ som fungerar som individualiserande personnamn inkluderats i materialet.

Materialet består av sammanlagt 248 fiktiva personnamn. Största delen av de fiktiva karaktärerna har endast ett förnamn, medan vissa karaktärer har till exempel även ett efternamn, ett tillnamn, ett smeknamn eller en titel. Med anledning av detta har materialet delats in i nio namnkategorier (se Tabell 1).

Tabell 1. Materialets namnkategorier (sammanlagt 9).

Namnkategori	Antal namn
Karaktärer som endast har ett förnamn	73
Efternamn	36
Karaktärer som har både ett för- och efternamn	32
Karaktärer som har ett deskriptivt tillnamn	18
Smeknamn och öknamn	38
Karaktärer som har en artighetstitel före sitt förnamn	8
Karaktärer som har en titel före sitt förnamn	6
Karaktärer vars namn består av ett förnamn och ett ordningstal	3
Appellativ som fungerar som individualiserande personnamn	34

Efternamnen bildar en egen kategori eftersom det förekommer i materialet några efternamn som inte har en definierad namnbärare. Smeknamnen och öknamnen har placerats i samma kategori eftersom vissa namn kan tolkas både som smeknamn och nedsättande namn.

I analysens första skede har jag undersökt vilka strategier som har använts i översättningen av personnamnen. Jag har granskat namnen separat och delat in dem i sex grupper, enligt vilka översättningsstrategier översättarna har använt. Översättningsstrategierna baserar sig på de översättningsstrategier som Ainiala, Saarelma och Sjöblom (2008: 340), Hermans (1988) och Nord (2003: 182–183) har presenterat och är följande:

1. *Lånade namn*: namn som har lånats till målspråket i sin ursprungliga form.
2. *Översatta namn*: namn som har direktöversatts till målspråket.
3. *Anpassade namn*: namn som har anpassats fonetiskt eller kulturellt till målspråket.
4. *Ersatta namn*: namn som har ersatt de ursprungliga namnen.
5. *Namn som har bildats med hjälp av flera översättningsstrategier*: namn som har bildats med hjälp av minst två översättningsstrategier (det vill säga partiellt lån, partiell översättning, partiell anpassning eller partiell ersättning).
6. *Övriga namn*: namn som inte har bildats med hjälp av översättningsstrategier.

Den sjätte strategin baserar sig inte på översättningsstrategierna som ovannämnda forskare har presenterat, utan har lagts till av mig. Dessa översättningsstrategier är ganska enkla, men lämpliga för undersökningens ändamål.

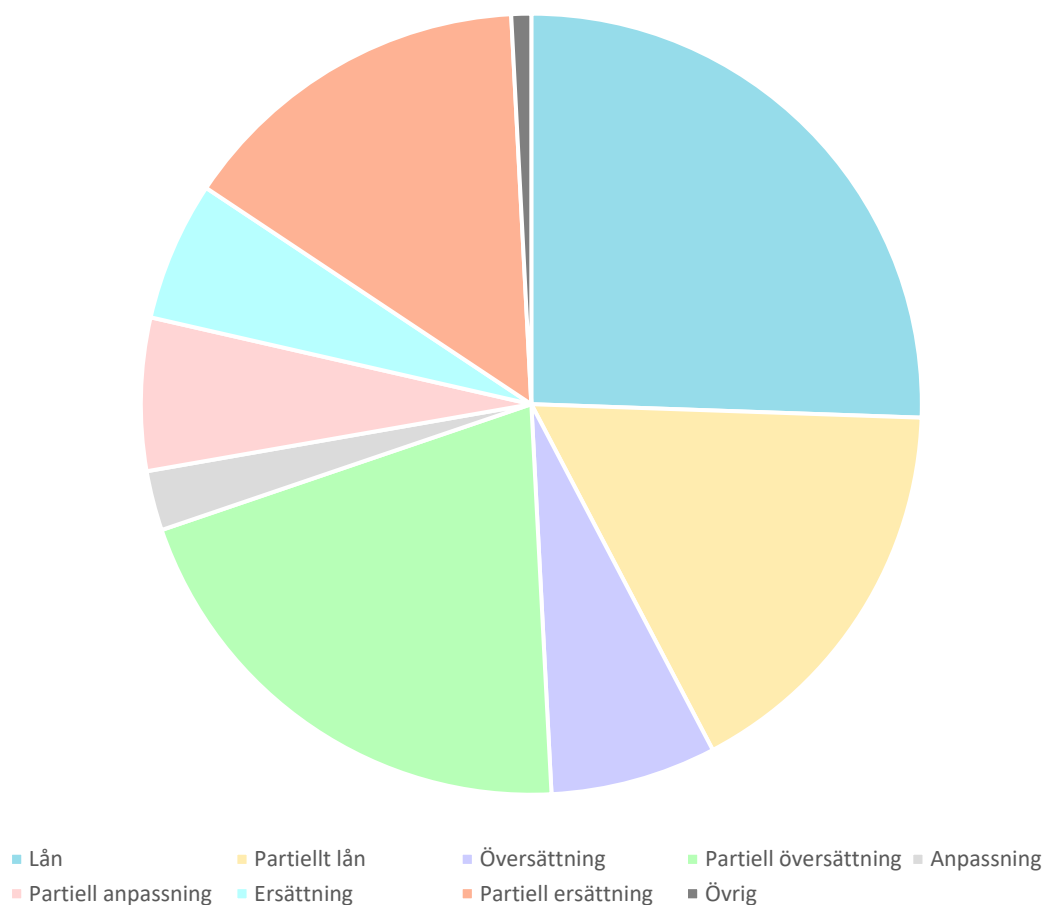
I analysens andra skede har jag granskat varje enskilt personnamn grundligt. Jag har använt *Oxford English Dictionary* (OED Online), *Kielitoimiston sanakirja* (KS) och *Suomen murteiden sanakirja* (SMS) som hjälp vid utredningen av namnelementens definitioner, speciellt i de fallen då namnen har innehållit äldre, dialektala eller mer sällsynta ord. Utöver detta har jag utrett originalnamnens funktioner och semantiska egenskaper. Jag har tolkat hur namnbärarna beskrivs i originalverket, samt utnyttjat Hammonds och Sculls (2005) synpunkter och Tolkiens (2005) [1975] översättningsguide. Min analysmetod baserar sig på Sjöbloms och Ainialas (2020) analysmodeller, det vill säga funktionell-semantisk konstruktionsanalys, kognitiv betydelseanalys och textanalytisk metod, vars huvudsakliga syfte är att utreda varför namnen är sådana som de är.

I analysens tredje skede har jag undersökt hur originalnamnens funktioner och semantiska egenskaper förmedlas i de översatta namnen. Jag har även analyserat varför vissa personnamn inte har översatts till finska, utan har bevarats i sin ursprungliga

form. Slutligen har alla analyserade namn jämförts med varandra, för att synliggöra skillnader och likheter både inom en namnkategori och mellan olika namnkategorier.

I forskningsresultaten framgår det att 155 personnamn (62,50 %) har översatts till finska med hjälp av diverse översättningsstrategier, medan 93 personnamn (37,50 %) har bevarats i sin ursprungliga form. De mest använda översättningsstrategierna är lån och partiell översättning, men även partiellt lån och partiell ersättning har använts relativt ofta. Däremot har anpassning sällan använts (se Diagram 1).

Diagram 1. Översättningsstrategier som har använts i översättningen av personnamnen.

Valet av översättningsstrategier korrelerar i viss mån med vilken namnkategori personnamnet tillhör (se Tabell 2). Exempelvis har de namn vars namnbärare endast har ett förnamn främst lånats till den finska översättningen. Däremot har översättarna använt sig av alla översättningsstrategier i översättningen av smek- och öknamnen.

Tabell 2. Översättningsstrategier som använts och deras procentandelar.

Namnkategori	Översättningsstrategier som har använts
Karaktärer som endast har ett förnamn	Lån (94,52 %), översättning (1,37 %), anpassning (2,74 %), partiell anpassning (1,37 %), partiell ersättning (1,37 %) och övrig (1,37 %)
Efternamn	Lån (11,11 %), översättning (8,33 %), partiell översättning (33,33 %), anpassning (8,33 %), partiell anpassning (5,56 %), ersättning (33,33 %) och partiell ersättning (38,89 %)
Karaktärer som har både ett för- och efternamn	Lån (12,50 %), partiellt lån (68,75 %), partiell översättning (34,38 %), anpassning (3,13 %), partiell anpassning (34,38 %), ersättning (3,13 %) och partiell ersättning (62,50 %)
Karaktärer som har ett deskriptivt tillnamn	Partiellt lån (77,78 %), partiell översättning (100 %), partiell anpassning (16,67 %) och partiell ersättning (11,11 %)
Smeknamn och öknamn	Lån (36,84 %), partiellt lån (15,79 %), översättning (10,53 %), partiell översättning (28,95 %), anpassning (5,26 %), partiell anpassning (2,63 %), ersättning (13,16 %), partiell ersättning (10,53 %) och övrig (5,26 %)
Karaktärer som har en artighetstitel före sitt förnamn	Partiellt lån (37,50 %), översättning (12,50 %), partiell översättning (75 %), partiell anpassning (37,50 %) och partiell ersättning (25 %)
Karaktärer som har en titel före sitt förnamn	Partiellt lån (100 %) och partiell översättning (100 %)
Karaktärer vars namn består av ett förnamn och ett ordningstal	Lån (33,33 %), partiellt lån (66,67 %) och partiell anpassning (66,67 %)
Appellativ som fungerar som individualiserande personnamn	Lån (2,94 %), partiellt lån (23,53 %), översättning (47,06 %), partiell översättning (41,18 %), ersättning (8,82 %) och partiell ersättning (32,35 %)

Resultaten tyder på att det finns varierande orsaker till att originalverkets personnamn har översatts till finska med hjälp av olika översättningsstrategier. Den främsta orsaken är semantisk transparens, det vill säga att originalnamnet innehåller beskrivande information om exempelvis den ifrågavarande karaktärens utseende, personlighetsdrag, yrke, boplatz, sociala status eller förhållande till andra karaktärer (se även Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336). Tolkiens översättningsguide ger ofta en

antydning om vilka namn som är semantiskt transparenta, men inte alltid. Resultaten indikerar att det är främst efternamnen, de deskriptiva tillnamnen, smeknamnen och öknamnen, titlarna samt de individualiserande appellativen som innehåller semantiska ledtrådar av dessa slag. Den semantiska transparensen har emellanåt förändrats, förbättrats eller försvunnit i den finska översättningen. En gång har det även uppstått semantisk transparens i ett namn som ursprungligen inte varit semantiskt transparent. Namnen som innehåller ord på alvspråken *quenya* och *sindarin* är vanligen också semantiskt transparenta. Den semantiska transparensen förmedlas dock bara till de läsare som kan de ifrågavarande alvspråken. Denna poetiska effekt har bevarats i den finska översättningen, genom att de ifrågavarande namnen har lånats till den finska översättningen i sin ursprungliga form.

Originalnamnen har i huvudsak lånats till den finska översättningen i de fall då namnet inte är semantiskt transparent (bortsett från de ovannämnda namnen som innehåller ord på alvspråk). Resultaten påvisar exempelvis att förnamnen sällan innehåller semantiska ledtrådar och därför har förnamnen oftast lånats i sin ursprungliga form till den finska översättningen. Utöver detta har originalnamnen bevarats då karaktären inte är så betydelsefull och/eller nämns endast en eller ett fåtal gånger i verket. Tack vare bevarandet av olika originalnamn har översättarna lyckats bevara originalverkets ursprungliga lokalfärg samt intrycket av främmande, mytiska varelser. Dock har även vissa engelskspråkiga förnamn bevarats i den finska översättningen, vilket kan leda till att läsaren tolkar dessa namnbärare som engelskspråkiga karaktärer.

Andra orsaker till att originalnamnen har modifierats i den finska översättningen är bland annat att det modifierade namnet förmedlar en mer tilltalande mental föreställning av namnbäraren och anpassar sig bättre till den finska läsarens språk och kultur. Översättarna har exempelvis ersatt en del engelska förnamn med finska förnamn, tillfogat vanliga finska suffix, såsom *-inen*, *-li*, i efternamnen samt fonetiskt anpassat namnen till finska språket. Resultaten tyder även på att originalnamnen har många olika funktioner, bland annat deskriptiva, affektiva, sociala, associativa och klassificerande funktioner (se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 336, 338–339). Översättarna har strävat till att bevara dessa funktioner i den finska översättningen och huvudsakligen lyckats med detta.

LÄHDELUETTELO

Aineistolähteet

- Tolkien, J.R.R. 2002 [1973]: *Taru Sormusten Herrasta 1. Sormuksen Ritarit*. Suomennos Kersti Juva ja Eila Pennanen. Runojen suomennos Panu Pekkanen. Helsinki: WSOY.
- Tolkien, J.R.R. 2011 [1954]: *The Lord of the Rings 1. The Fellowship of the Ring*. Lontoo: HarperCollinsPublishers Ltd.

Kirjallisuuslähteet

- Ainiala, Terhi – Saarelma-Maunumaa, Minna 1997: Nimistötutkimuksen monimuotoisuus näyttäytyi Aberdeenissa. – *Virittäjä* 101 s. 90–96.
- Ainiala, Terhi – Saarelma, Minna – Sjöblom, Paula 2008: *Nimistötutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Algeo, John 2001: A Fancy for the Fantastic. Reflections on Names in Fantasy Literature. – *Names* 49: 4 s. 248-253.
- Andersson, Thorsten 1994: Olika egenenamnskategorier. Förenande och särskiljande drag. – Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (toim.), *Övriga namn. Norna-rapporter 56. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991* s. 15–42. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Bengtsson, Niklas 2001: Käsissä maailman kohtalo. Fantasiakirjallisuuden lajeja ja historiaa. – Tuula Korolainen (toim.), *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas* s. 333–350. Helsinki: Tammi.
- Bertills, Yvonne 2003: *Beyond identification. Proper names in children's literature*. Turku: Åbo Akademi University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-765-128-7>.
- Blomqvist, Marianne 1993: *Personnamnsboken*. Loimaa: Finnlectura Ab.

- Casotti, Francesco M. 1998: Naming and misnaming people/characters in Our Mutual Friend. – W.H.F. Nicolaisen (toim.), *Proceedings of the XIXth international congress of onomastic sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996. Vol. 3* s. 347-351. Aberdeen: University of Aberdeen.
- Collett-White Mike 2007: Tolkien novel published 34 years after his death. – *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-arts-tolkien-novel-idUSL1626402420070416> (22.5.2021).
- Cooper, J. C. 1984: *Fairy tales. Allegories of the Inner life. Archetypal Patterns and Symbols in Classic Fairy Stories*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Digi- ja väestövirasto 2021: Etunimitilasto 2021-02-05. – *Avoindata.fi*. <https://www.avoindata.fi/data/dataset/57282ad6-3ab1-48fb-983a-8aba5ff8d29a/resource/08c89936-a230-42e9-a9fc-288632e234f5/download/etunimitilasto-2021-02-05-dvv.xlsx> (2.4.2021).
- Eis, Gerhard 1970: *Vom Zauber der Namen: Vier Essays*. Berliini: Erich Schmidt Verlag.
- Hammond, Wayne G. – Scull, Christina 2005: *The Lord of the Rings: A Reader's Companion*. Lontoo: HarperCollinsPublishers Ltd.
- Heinämaa, Siviä 1958 [1911]: *Risto Roopenpojan ihmeellinen elämä. Suomen lapsille mukaillut Siviä Heinämaa*. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.
- Hermans, Theo 1988: On Translating Proper Names with reference to De Witte and Max Havelaar. – Michael Wintle & Paul Vincent (toim.), *Modern Dutch Studies: Essays in Honour of Peter King* s. 11-24. Lontoo & Atlantic Highlands, NJ: Atlone.
- Hirsjärvi, Irma 2006: Fantastisten lajityyppien ongelmia. – Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 169–185. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Hume, Kathryn 1984: *Fantasy and mimesis. Responses to reality in western literature*. Lontoo: Methuen & Co. Ltd.

- Ihonen, Maria 2001: Laituri numero kolmetoista. Lasten satu- ja fantasiaromaani. – Tuula Korolainen (toim.), *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas* s. 136–153. Helsinki: Tammi.
- Ihonen, Maria – Ihonen, Markku 2006: Pohdintoja fantasiakirjallisuudesta ja kristinuskosta. – Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 145–168. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänntieteeseen*. Porvoo: WSOY.
- Itkonen, Terho – Maamies, Sari 2012: *Uusi kieliopas*. Helsinki: Tammi.
- Jääskeläinen, Pasi 2006: Komeron kautta toisaalle. – Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 82–90. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Kapari, Jaana – Kattelus, Kaisa – Sivill, Kaijamari 2002: Erisnimet kirjoissa. – *Kääntäjä 7/2002*. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto.
- Kapari-Jatta, Jaana 2008: *Pollomuhku ja Posityyhtynen*. Helsinki: Tammi.
- Kiviniemi, Eero 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimervalinta*. Helsinki: Weilin+Göös.
- KO = *Kielitoimiston ohjepankki*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 40. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2015.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:kotus-201536>. Päivitettävä julkaisu.
<http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/40> (10.5.2021).
- Kolehmainen, Taru 2012: Erisnimestä yleisnimeksi – aataminomenoita Kankkulan kaivoon. – *Kielikello 1/2012*. <https://www.kielikello.fi/-/ersinimesta-yleisnimeksi-aataminomenoita-kankkulan-kaivoon> (14.9.2020).
- KOO = *Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas*. Päätoimittaja Salli Kankaanpää. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 147. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2008.

- Koskinen, Arja 1984: Kulttuurikonteksti käännösongelmana: Günter Grassin *Kampela* suomalaisissa vesissä. – *Sananjalka* 26 s. 61–79. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Kosunen, Saana 2015: *Harry Potter -kirjojen henkilönnimien käännösstrategiat*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016080922649>.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:kotus-201433>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2020. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> (15.5.2021).
- Kuusisto, Pekka 1993: Esipuhe. Fantasia mimeettisessä kirjallisuustraditiossa. – Pekka Kuusisto (toim.), *Narnia ja ympäröivät maat. Fantasia kirjallisuuden lajina* s. I–XVI. Oulun yliopiston kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisuja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Käpynen, Kirsi 2011: *Fiktiiviset nimet Mauri Kunnaksen teoksessa Viikingit tulevat! ja niiden englannin- ja ruotsinkieliset käännökset*. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-1-23402>.
- Laaksonen, Pekka. 1972: Nätti, Tulikuuma ja Tuskanpunainen. Jätkäperinteen liikanimiä. – Hannes Sihvo (toim.), *Nimikirja. Kalevalaseuran vuosikirja* 52 s. 178–203. Porvoo: WSOY.
- Leinonen, Anne 2006: Fantasian taikamaailma. – Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 20–44. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Lukens, Rebecca J. 1990: *A Critical handbook of Children's Literature*. New York: HarperCollins.
- Manlove, Colin N. 1982: On the nature of fantasy. – Roger C. Schlobin (toim.), *The aesthetics of fantasy literature and art* s. 16-35. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

- Miettinen, Esko 2004: *Velhot, örkit, sankarit. Johdatus fantasian maailmaan*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Mikkonen, Pirjo 2003: Erisnimen ja yleisnimen rajankäyntiä. – *Kielikello* 3/2003. <https://www.kielikello.fi/-/erisnimen-ja-yleisnimen-rajankayntia> (14.9.2020).
- Mulari, Heta 2008: Kirjasta ilmiöksi. – Tomi Kontio, Heta Mulari, Riitta Oittinen, Jari Sinkkonen & Sisko Ylimartimo (toim.), *Kuka Harry Potter? Avain fantasian maailmaan* 129–147. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Mäenpää, Hannele 2019: *Irvikissa vai Hangon kisu? Rakkaalla hahmolla on monta nimeä. Hahmonnimet Lewis Carrollin Alice's Adventures in Wonderland -teoksen eri suomennoksissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019041112039>.
- Neuvonen, Sini 2006: Fantasiaa kirjastossa. — Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 70–81. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Newmark, Peter 1988: *A Textbook of Translation*. Lontoo: Prentice Hall.
- Nikolajeva, Maria 1988: *The magic code. The use of magical patterns in fantasy for children*. Göteborg: Almqvist & Wiksell International.
- Nikolajeva, Maria 1996: *Children's Literature Comes of Age. Towards a New Aesthetic*. New York: Garland.
- Nikolajeva, Maria 1998: *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nord, Christiane 2003: Proper Names in Translations for Children. Alice in Wonderland as a Case in Point. – *Meta Vol. 48 (1-2)* s. 182–196. DOI: <https://doi.org/10.7202/006966ar>.
- OED Online = *Oxford English Dictionary Online*. Oxford: Oxford University Press 2021. <https://www-oed-com.ezproxy.vasa.abo.fi/> (15.5.2021).

- Oittinen, Riitta 2008: Harry vai Harri? – Tomi Kontio, Heta Mulari, Riitta Oittinen, Jari Sinkkonen & Sisko Ylimartimo (toim.), *Kuka Harry Potter? Avain fantasian maailmaan* s. 111–126. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Peltoniemi, Sari 2006: Minun lohikäärmeeni – kirjoittaja fantasian äärellä. — Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 45–55. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Rabkin, Eric S. 1979: *Fantastic worlds. Myths, tales, and stories*. Oxford: Oxford University Press.
- Sagulin, Merja 2009: Risto Roopenpojan ihmeellinen elämä kansakoulun klassikkona. Siviä Heinämaan Robinson Crusoe -mukaelma 1900-luvun alun kasvatustieteellisen kontekstissa. – *Kasvatus & Aika* 2 (3) s. 7–21. <https://www.journal.fi/kasvatusjakaika/article/view/68093/28904> (10.12.2020).
- Sinisalo, Johanna 2004: Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä. – Kristian Blomberg, Irma Hirsjärvi & Urpo Kovala (toim.), *Fantasian monet maailmat* s. 11–31. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Sisättö, Vesa 1996: Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa. – Tero Norkola & Eila Rikkinen (toim.), *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille* s. 185–198. Tietolipas 148. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sisättö, Vesa 2001: Taru Sormusten Herrasta kertoo meidän maailmastamme. – *Ylioppilaslehti*. <http://ylioppilaslehti.fi/2001/03/essee-taru-sormusten-herrasta-kertoo-meidan-maailmastamme/> (10.9.2020).
- Sisättö, Vesa 2006: Fantasia ja fantasiakirjallisuus. – Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.), *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* s. 9–19. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Sivula, Jaakko 1977: Erisnimestä yleisnimeksi. – *Kielikello* 9/1977. <https://www.kielikello.fi/-/erisnimesta-yleisnimeksi> (14.9.2020).

- Sjöblom, Paula 2006: *Toiminimen toimenkuva: suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Sjöblom, Paula – Ainiala, Terhi 2020: Nimistöntutkimus. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV* luku 19. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2012.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:kotus-201110>, ISSN: 1796-041X. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 16.1.2020. <https://kaino.kotus.fi/sms/> (15.5.2021)
- Sobanski, Ines 1998: The onymic landscape of G.K. Chesterton's detective stories. – W.H.F. Nicolaisen (toim.), *Proceedings of the XIXth international congress of onomastic sciences. Aberdeen, August 4–11, 1996. Vol. 3* s. 373–378. Aberdeen: University of Aberdeen.
- Suojala, Marja 2001: Taidesatu elää ajassa ja ajattomana. – Marja Suojala & Maija Karjalainen (toim.), *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön* s. 30–55. Helsinki: Lasten Keskus.
- Termlexikon i litteraturvetenskap*. Toimittanut Kenneth Åström. Lund: Studentlitteratur 2008.
- Thomas, Joyce. 1989: *Inside the Wolf's Belly*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Tiittula, Liisa – Kolehmainen, Leena 2020: Käännöstiede ja sen menetelmät. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV* luku 23. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>.
- Todorov, Tzvetan 1980: *The fantastic. A structural approach to a literary genre*. Käännös Richard Howard. Itchaca: Cornell University Press.

- Tolkien, J.R.R. 2005 [1975]: Nomenclature of The Lord of the Rings. – Wayne G. Hammond & Christina Scull (toim.), *The Lord of the Rings: A Reader's Companion* s. 750-782. Lontoo: HarperCollinsPublishers.
- Tolkien, J.R.R. 2007 [1973–1975]: *Taru Sormusten Herrasta*. Suomennos Kersti Juva ja Eila Pennanen. Runojen suomennos Panu Pekkanen. Helsinki: WSOY.
- Tolkien, J.R.R. 2012 [1964]: On fairy-stories. – J.R.R. Tolkien (toim.), *Tree and leaf* s. 12–95. Lontoo: HarperCollinsPublishers.
- TTP = *Tieteen termipankki*. ISSN: 2489–7035. <http://tieteentermipankki.fi/> (16.9.2020).
- Uusitalo, Emilia 2018: *Nimi rakentaa maailmoja. Nimien funktiot fantasiamaailman rakentamisessa kotimaisessa fantasiakirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201804241771>.
- Vilén, Anne-Maaret 2009: *Hogwartsista Tylypahkaan. Harry Potter -kirjojen erisnimien kääntäminen suomeksi ja saksaksi*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-1-19848>.
- Vilkuna, Kustaa 1990: *Etunimet*. Keuruu: Otava.
- VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja – Alho, Irja 2008: *Ison suomen kielioopin verkkoversio*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5446-35-7>, ISSN:1796-041X. <http://scripta.kotus.fi/visk/> (5.5.2021).
- Walker King, Debra 1994: Reading the “Deep Talk” of Literary Names and Naming. – *Names: A Journal of Onomastics*. Vol. 42 s. 181–199.
- Wessberg, Zara 2017: *Miten Hogwarts muuttui Tylypahkaksi. Erisnimien suomennokset Harry Potter ja viisasten kivi -teoksessa*. Kandidaatintutkielma. Turku: Åbo Akademin suomen kielen laitos.